

Col·lecció Estudis Socials

Núm. 40

Infància, pobresa i crisi econòmica

Sara Ayllón Gatnau

Obra Social "la Caixa"

OBRA SOCIAL. L'ÀNIMA DE "LA CAIXA".

Col·lecció Estudis Socials

Núm. 40

Infància, pobresa i crisi econòmica

Sara Ayllón Gatnau

PATRONAT DE LA FUNDACIÓ BANCÀRIA "LA CAIXA"

President	Isidre Fainé Casas
Vicepresident	Alejandro García-Bragado Dalmau
Patrons	Antoni Aguilera Rodríguez, Salvador Alemany Mas, César Alierta Izuel, Maria Teresa Bassons Boncompte, Josefina Castellví Piulachs, Eugeni Gay Montalvo, Javier Godó Muntañola, Francesc Homs Ferret, Jaume Lanaspa Gatnau, Juan-José López Burniol, Carlos Slim Helú, Javier Solana Madariaga, Xavier Ventura Ferrero
Secretari (no patró)	Óscar Calderón de Oya
Vicesecretari	Alejandro García-Bragado Dalmau
Director general	Jaume Giró Ribas

Edició

Obra Social "la Caixa"

Publicació

Infància, pobresa i crisi econòmica

Concepció i producció

Obra Social "la Caixa"

Publicació

Autora

Sara Ayllón Gatnau

Traducció

Jordi Palou

Disseny, maquetació i impressió

CEGE

Coordinació de l'edició:

© del text, els seus autors

© de l'edició, Obra Social "la Caixa", 2015

Av. Diagonal, 621 - 08028 Barcelona

ISBN: 978-84-9900-124-1

D.L.: B 13907-2015

La responsabilitat de les opinions emeses en els documents d'aquesta col·lecció correspon exclusivament als seus autors.

La Fundació Bancària "la Caixa" no s'identifica necessàriament amb les seves opinions.

SARA AYLLÓN GATNAU és llicenciada en Economia i Ciències de la Comunicació per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), màster en Política Social a Europa per la London School of Economics i doctora en Economia Aplicada per la UAB. Actualment és professora lectora al departament d'Economia de la Universitat de Girona. La recerca que ha fet se centra en l'anàlisi de l'economia de la pobresa i la desigualtat, i sobretot en el grau en què afecta el benestar dels infants i els joves. Ha publicat diversos llibres i capítols, com també articles en revistes com ara *Review of Income and Wealth*, *Applied Economic Letters* i *Demographic Research*. És coordinadora a Espanya del projecte europeu «Negotiating early job-insecurity and labour market exclusion in Europe», finançat per la Comissió Europea en el marc del programa Horizon 2020.

Índex

Presentació	9
Introducció	11
I. Metodologia i dades utilitzades	17
1.1. Font de les dades	17
1.2. Distribució d'ingressos i escala d'equivalència	18
1.3. Índexs de pobresa	27
1.4. Definició d'infant	28
II. Evolució de la pobresa relativa infantil a Espanya	29
2.1. L'aproximació a la pobresa relativa	29
2.2. Evolució de les taxes de pobresa relativa	31
2.3. Anàlisi de sensibilitat i pobresa severa	36
2.4. Una visió comparada amb l'entorn europeu	38
2.5. Conclusions	41
III. Evolució de la pobresa ancorada en el temps entre els infants	43
3.1. La pobresa ancorada en el temps i la seva evolució a Espanya	45
3.2. Una visió comparada amb l'entorn europeu	51
3.3. Conclusions	54
IV. La pobresa infantil i el cost de l'habitatge	56
4.1. Pobresa i despeses relacionades amb l'habitatge	57
4.2. Pobresa, lloguer imputat i hipoteca	59
4.3. Pobresa i règim de tinença	61
4.4. Conclusions	63
V. Privació material entre els infants	65
5.1. La mesura de la privació material	66
5.2. Evolució de la privació material infantil	68
5.3. Pobresa consistent: pobresa monetària i privació material	77
5.4. Una visió comparada amb la resta d'Europa	81
5.5. Conclusions	85
VI. Principals grups de risc entre la població infantil	87
6.1. L'adolescència	87
6.2. Els fills de pares inactius o desocupats	92
6.3. Les famílies nombroses	97
6.4. La monoparentalitat	102

6.5. Els infants d'origen immigrant	106
6.6. Conclusions	108
VII. Dinàmica de la pobresa infantil	110
7.1. Les dades utilitzades: l'Enquesta de Condicions de Vida longitudinal	111
7.2. La pobresa dinàmica entre els infants a Espanya, 2004-2012	113
7.3. Anàlisi de sensibilitat de les transicions de pobresa a Espanya	121
7.4. Conclusions	123
VIII. Mesures contra la pobresa infantil	124
8.1. La política familiar a Espanya des d'una perspectiva comparada	126
8.2. L'efecte de les prestacions socials en la pobresa infantil	130
8.3. Anàlisi de diferents ajudes monetàries per combatre la pobresa infantil	135
8.4. Conclusions	152
Conclusions	154
Annex	165
Bibliografia	167
Índex de taules i gràfics	174

Presentació

Bona part del futur d'una societat depèn de les oportunitats i del nivell de benestar que siguem capaços d'oferir a les generacions més joves. Durant la infància, la vivència de certes situacions desfavorables pot tenir conseqüències negatives en el desenvolupament adult. Per exemple, si un nen creix en situació de pobresa o exclusió social, això dificulta la mobilitat social, augmenta la probabilitat de fracàs i abandonament escolar o bé preanuncia l'aparició de problemes de salut del futur jove i adult. D'altra banda, els infants no poden exercir cap control sobre els esdeveniments que viuen, determinats en bona part per la família, la comunitat o la societat.

Per tot això, l'atenció a la infància ha estat i és una de les prioritats dels sistemes de benestar social. Aquesta importància atribuïda a la infància, juntament amb la presència d'un període històric de desenvolupament econòmic, ha desembocat aquestes últimes dècades en una millora global de les condicions materials en què viuen els nens.

No obstant això, la crisi econòmica que va començar al final del 2007 –i que en el cas del nostre país ha estat la més greu dels últims trenta anys– podria haver aturat o fins i tot revertit aquesta progressiva millora de la situació de la infància. L'objectiu d'aquest estudi, precisament, és conèixer els efectes que la crisi ha tingut en un dels col·lectius més vulnerables de la nostra societat, el dels infants.

L'autora analitza l'evolució de les taxes de pobresa i privació material entre els anys 2004 i 2012, i examina en quina mesura les llars amb menors de 18 anys s'han vist afectades per la crisi econòmica. S'analitzen també aquests efectes en les famílies particularment vulnerables, com ara les monoparentals, les nombroses, les que tenen un o tots dos progenitors deso-

cupats i les d'origen immigrant. Finalment, es compara el cost i l'impacte potencial en la pobresa infantil de diverses mesures de política social destinades a combatre aquest problema.

L'estudi utilitza dades procedents d'una enquesta representativa de la població espanyola, amb indicadors comparables als d'altres enquestes fetes als països del nostre entorn. Això permet efectuar comparacions entre la situació espanyola i la que experimenten altres països de la Unió Europea. D'altra banda, la naturalesa longitudinal de les dades també facilita l'anàlisi de les dinàmiques de la pobresa, per examinar fins a quin punt les famílies amb fills, un cop han entrat en aquesta situació, són capaces de sortir-ne.

Amb aquest número de la col·lecció Estudis Socials, l'Obra Social "la Caixa" pretén aprofundir el coneixement dels efectes de la crisi en la situació de la infància. Els resultats que es presenten, a més a més, són una guia valuosa per dissenyar polítiques d'atenció a la infància que permetin atenuar aquests efectes de la manera més eficient possible. Així contribuïrem no tan sols a millorar la situació dels nens i nenes del nostre país, sinó a oferir-los més i millors oportunitats de futur.

Enric Banda

Director de l'Àrea de Ciència
i Medi Ambient
Fundació Bancària "la Caixa"

Barcelona, juny de 2015

Introducció

La preocupació per les conseqüències que l'actual crisi econòmica està tenint en el benestar dels infants no ha deixat d'augmentar. El 20 de febrer del 2013 la Comissió Europea va fer pública la recomanació als estats sobre pobresa infantil «Invertir en la infància per trencar el cicle de la desigualtat», en què adverteix sobre l'impacte de la recessió econòmica en els nens i recorda que ells són probablement el col·lectiu menys preparat per suportar-ne les conseqüències.⁽¹⁾

La majoria d'infants viuen en llars que depenen de les rendes generades en el mercat de treball, la qual cosa fa que siguin un grup especialment vulnerable als canvis que ha comportat la recessió econòmica. Les elevades taxes de desocupació, la inseguretat laboral, la caiguda dels salaris, els alts costos de l'habitatge i la manca d'una veritable política familiar descriuen avui el context econòmic en què han s'han de moure avui les famílies amb nens. I, com veurem, per a moltes d'aquestes famílies això no és pas una tasca fàcil.

La literatura acadèmica ha investigat durant dècades les conseqüències d'una infància pobra (Haveman i Wolfe, 1994; Duncan i Brooks-Gunn, 1997; Ermish, Francesconi i Pevalin, 2001; Smeeding, Erikson i Jäntti, 2011). El fet d'haver viscut els primers anys en la pobresa té conseqüències negatives que tendeixen a persistir al llarg de tota la vida d'un individu (Corak, 2006; Corak, Curtis i Phipps, 2011). Néixer i créixer en

(1) Les recomanacions miren de guiar l'interès dels estats membres cap a determinats problemes. Com apunta Cerviño Cuerva (2014), amb aquesta recomanació la Comissió reconeix el fort impacte de la crisi en la qualitat de vida dels menors i subratlla que la lluita contra la pobresa infantil s'ha d'entendre com una inversió a llarg termini que comportarà beneficis econòmics i tindrà repercussions positives en el conjunt de la societat.

una llar pobra comporta problemes de desenvolupament que es tendeixen a agreujar com més intensos i persistents siguin els períodes en aquesta situació. A més a més, la pobresa provoca que els infants creixin en una societat més desigual, dificulta la mobilitat social i deteriora la igualtat d'oportunitats, la qual cosa alimenta el cercle intergeneracional de la pobresa (Griggs i Walker, 2008; Ermish, Jäntti i Smeeding, 2012). Des del punt de vista macroeconòmic, la pobresa també té efectes indesitjats, ja que el creixement econòmic disminueix i la productivitat i la competitivitat a llarg termini es veuen igualment limitades. D'altra banda, la pobresa infantil estigmatitza.

Pel que fa a la salut, s'ha demostrat que la pobresa es troba associada a altres problemes, no tan sols durant la infància, sinó també en l'edat adulta. Case, Lubotsky i Paxson (2002) i Case, Fertig i Paxson (2005) han mostrat que la relació positiva entre ingressos i millor salut en les persones adultes té els antecedents en la infància. Els fills de famílies pobres entren en l'edat adulta no només amb un nivell socioeconòmic més baix, sinó també amb una salut pitjor. Els problemes de salut, al seu torn, causen una menor acumulació de capital humà entre els infants, i això s'associa a ingressos més baixos en l'etapa del cicle vital en què les persones esdevenen pares, amb la qual cosa contribueixen a la transmissió intergeneracional de la pobresa.

Els nens pobres tenen una dieta pitjor, i el nombre i la distribució dels àpats al llarg del dia són menys adequats que els dels fills de les famílies més acomodades.⁽²⁾ Els nens pobres tenen també més problemes d'obesitat (Suglia *et al.*, 2012; Aber *et al.*, 1997; Díaz Huertas, Vall Combelles i Ruiz Díaz, 2004, i Unicef, 2010, per al cas espanyol). D'altra banda, el fet de viure en la pobresa durant la infància prediu problemes d'ansietat i depressió en l'edat adulta (Najman *et al.*, 2010; Fedaia, 2014).

Pobresa monetària i privació material s'associen sovint a més abandonament escolar, pitjors resultats educatius i menys aptituds cognitives

(2) Com estableix el Síndic de Greuges de Catalunya (2013), les conseqüències d'una mala alimentació poden ser greus: «Als infants que viuen en la pobresa i que estan alimentats de manera insuficient o inadequada, els manquen els recursos necessaris per assolir el seu màxim desenvolupament [...] La privació d'una alimentació adequada en els primers anys de vida, a més, té un impacte important en el desenvolupament físic, intel·lectual i emocional present i també posterior, i és una causa originària de la persistència de la pobresa en l'edat adulta, al llarg de tota la trajectòria vital» (pàg. 1-2).

(Marí-Klose *et al.*, 2010). Els nens pobres practiquen menys activitats extraescolars, ja que sovint és en les activitats de lleure on més incidència tenen les desigualtats econòmiques d'accés. La pobresa deteriora també l'ambient familiar en què creixen els infants, afecta la qualitat de la convivència i les relacions entre pares i fills. La pobresa es relaciona també amb comportaments asocials. Els nens pobres viuen en habitatges de menys qualitat, tenen més probabilitat de ser desnonats, més problemes d'amuntegament i canvien més sovint de domicili.

A les dificultats anteriors s'afegeix el consens generalitzat, a la nostra societat i en moltes altres, sobre la impossibilitat dels infants de canviar la seva pròpia situació i, per tant, sobre la importància d'oferir-los més protecció que no pas als adults.

Aquest treball estudia l'impacte de la crisi actual en el benestar econòmic dels infants a Espanya mesurat pel risc de pobresa monetària i de privació material. Per això, presentem un diagnòstic exhaustiu de la situació de la infància a Espanya entre els anys 2004 i 2012 a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'Institut Nacional d'Estadística. Els objectius principals del treball són estudiar els efectes de la crisi en l'evolució de la pobresa infantil, tant relativa com ancorada en el temps; determinar les conseqüències dels problemes en el mercat immobiliari sobre el benestar dels nens; analitzar les deficiències principals en les condicions materials de vida de la infància; identificar els col·lectius més vulnerables dins el conjunt de la població infantil; comprovar els canvis esdevinguts en el risc d'entrada i permanència en la pobresa i, finalment, proposar algunes mesures que podrien alleujar la pobresa infantil a Espanya.⁽³⁾ Els resultats d'aquest diagnòstic haurien d'incentivar futures recerques que aprofundeixin en les causes que expliquen les dades que presentem aquí.

Aquest estudi s'estructura en vuit capítols. Després d'aquesta introducció, el capítol 1 presenta les decisions metodològiques adoptades al llarg de l'anàlisi. Es presenten, per tant, la font de les dades, els índexs de pobresa utilitzats i la definició de determinats conceptes. Algunes pri-

(3) No abordem la mesura del benestar subjectiu dels infants abans i durant la crisi econòmica, tot i que no hi ha dubte que els nens són capaços de percebre les conseqüències de la crisi. Vegeu l'extraordinari treball de Casas i Bello (2012) sobre benestar infantil a Espanya en col·laboració amb Unicef.

meres dades estadístiques descriptives ens permetran d'establir la posició econòmica de la infància respecte a la resta dels grups d'edat de la població i, així mateix, determinar com ha canviat aquesta posició en el temps.

El capítol 2 aborda pròpiament l'anàlisi de l'evolució de la pobresa relativa infantil a Espanya. D'aquesta manera, prenem la perspectiva més utilitzada en la mesura de la pobresa en el nostre entorn europeu i n'estudiem l'evolució en el temps, tant per al conjunt de la població com per al col·lectiu de menors de divuit anys. Comprovem, per tant, en aquest capítol les conseqüències de la crisi econòmica en la prevalença de la pobresa entre els infants abans de l'etapa de recessió econòmica i durant aquest període. Una anàlisi de sensibilitat al llindar de pobresa ens permet també l'estudi de l'evolució de la taxa de pobresa severa. L'últim epígraf d'aquest capítol analitza l'evolució de la pobresa relativa a Espanya en el context europeu.

El capítol 3 adopta una perspectiva diferent en la manera de mesurar la pobresa; és el que es coneix com la *pobresa ancorada en el temps*. Això vol dir que en lloc de permetre que el llindar de pobresa canviï en cadascun dels anys analitzats, com es fa en l'anàlisi de la pobresa relativa, fixem la línia de pobresa en un any i estudiem com canvia el benestar de la població respecte a aquest estàndard de vida. Aquesta tècnica permet d'avaluar fins a quin punt el benestar d'una població millora o empitjora en consonància amb l'evolució del cicle econòmic. De la mateixa manera que al capítol precedent, l'últim epígraf compara l'evolució de la pobresa ancorada a Espanya amb la dels països de l'entorn europeu.

El capítol 4 analitza la problemàtica de les despeses de l'habitatge a Espanya i com aquestes despeses empobreixen moltes famílies amb nens. S'hi estudia la repercussió que ha tingut en la taxa de pobresa l'accés de moltes famílies a la propietat de la casa on viuen durant l'etapa anterior a l'esclat de la bombolla immobiliària, quan el preu de l'habitatge es trobava en màxims històrics. Així mateix, hi avaluem el risc de pobresa per règim de tinença de l'habitatge.

Amb el capítol 5 passem d'estudiar el benestar dels individus des d'una perspectiva unidimensional (basant-nos únicament en els ingressos) a

una perspectiva multidimensional que analitza les condicions de vida de la infància. L'anàlisi de la privació material es basa en indicadors relacionats amb el consum bàsic, la qualitat de l'habitatge o les possibilitats de les famílies de fer vacances un cop l'any o d'arribar a final de mes sense dificultats. Després d'una breu introducció a la metodologia utilitzada per crear un índex de privació, estudiem l'evolució de la privació material entre els infants i comprovem fins a quin punt la mesura de la pobresa monetària és complementària de la privació material, la qual cosa sovint es coneix, en aquest tipus d'estudis, com la *pobresa consistent*. Un cop més, tanquem aquest capítol amb una comparació amb la resta dels països membres de la Unió Europea.

El capítol 6 detalla cinc grups principals de risc entre la població infantil que han estat identificats com especialment vulnerables tant des de la perspectiva de la pobresa monetària com de la privació material. D'altra banda, el capítol ofereix resultats que comparen la situació d'aquests col·lectius abans i durant l'etapa de crisi econòmica. Com veurem, els adolescents, els fills de pares desocupats o inactius, els fills de famílies nombroses o de llars monoparentals i els menors d'origen immigrant constitueixen els col·lectius amb més risc d'exclusió social.

La dinàmica de la pobresa infantil s'analitza al capítol 7. En aquest sentit, per dinàmica de la pobresa s'entén l'estudi de les transicions d'entrada i sortida de la pobresa, com també de la probabilitat de romandre-hi crònicament. Per a això prenem els fitxers longitudinals de l'Enquesta de Condicions de Vida i fem un seguiment dels individus al llarg del temps. Això ens permet d'observar l'evolució de les taxes d'entrada i permanència abans de l'etapa de crisi i durant la crisi.

No volíem tancar aquest treball sense apuntar algunes possibles mesures per alleujar la pobresa infantil a Espanya. Amb aquest objectiu, el capítol 8 analitza les conseqüències de tres tipus d'ajudes monetàries contra la pobresa entre els nens: una ajuda universal a totes les famílies, una ajuda condicionada a la renda i, en tercer lloc, una de condicionada al tipus de família. Es tracta de petits exercicis d'estadística comparativa que mostren com canvia la taxa de pobresa infantil amb les diferents polítiques. No hi ha dubte que algunes d'aquestes ajudes requeririen

molts més recursos que els que avui es destinen a la infància i la família, però ens informen del seu possible impacte en el benestar dels infants.

L'apartat final conté les conclusions principals del nostre diagnòstic sobre l'impacte de la crisi en la població infantil.

I. Metodologia i dades utilitzades

Aquest capítol presenta la font de dades utilitzada i les decisions metodològiques que hem adoptat al llarg del treball, com també algunes definicions.

1.1. Font de les dades

Aquest estudi es basa en les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) elaborada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) a petició d'Eurostat i que recull informació sobre les llars particulars a Espanya per al període que va del 2004 al 2012.⁽¹⁾ L'ECV, coneguda a escala europea amb el nom d'EU-SILC (European Statistics on Income and Living Conditions), pertany al conjunt d'operacions estadístiques harmonitzades que elaboren els diversos estats membres de la Unió Europea amb l'objectiu de permetre els estudis comparatius. L'ECV és la base de dades successora del PHOGUE o ECHP (Panell de Llars de la Unió Europea o European Community Household Panel), que va conformar un panell europeu de vuit onades entre el 1994 i el 2001.

L'objectiu principal de l'ECV és la producció sistemàtica d'estadístiques comunitàries sobre els ingressos i les condicions de vida de la població. Per complir aquest objectiu, es recull informació relativa a la renda de les llars i els seus components, indicadors no monetaris de privació, dades demogràfiques, variables sobre el nivell educatiu dels diversos membres de la

(1) Cal observar que el mateix disseny de l'enquesta exclou algunes de les persones més necessitades de la societat, com ara els sense sostre. Tampoc no té en compte els individus que viuen en presons, residències per a la gent gran, orfenats, etc.; per tant, l'ECV no és representativa d'aquesta població.

llar, salut i atenció sanitària, la cura dels infants de la família, etc. Com hem indicat, a Espanya l'Institut Nacional d'Estadística (INE) és l'organisme responsable d'aquesta enquesta, que és a disposició dels investigadors a través de la seva pàgina web.

La taula 1.1 detalla el nombre total de llars, individus i menors de 18 anys de la mostra per al període 2004-2012.

TAULA 1.1

Composició de la mostra (nombre d'observacions) a l'Enquesta de Condicions de Vida, Espanya, 2004-2012

	LLARS	INDIVIDUS	MENORS DE 18 ANYS
2004	14.640	42.107	7.504
2005	12.937	37.276	6.693
2006	12.149	34.515	6.223
2007	12.315	34.586	6.174
2008	13.014	35.970	6.286
2009	13.360	36.865	6.452
2010	13.597	37.026	6.500
2011	13.109	34.756	5.893
2012	12.714	33.573	5.748
Total	117.835	326.674	57.473

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Fitxers transversals.

1.2. Distribució d'ingressos i escala d'equivalència

La nostra anàlisi de la pobresa monetària es basa en la distribució d'ingressos que conté la renda disponible total de la llar durant l'any anterior a l'entrevista. És a dir, treballem amb una distribució d'ingressos que és el resultat de sumar totes les rendes de tots els membres de la llar, independentment de la font. A més a més, la distribució d'ingressos que conté l'ECV ha estat multiplicada per un factor que corregeix el problema de la manca de resposta dins una llar. Altrament dit, en cas que algun dels membres de la llar no informi sobre quins han estat els seus ingressos, l'Institut Nacional d'Estadística imputa a aquesta llar un factor d'inflació que corregeix la possible subestimació de les rendes totals de la llar.

Com que l'oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, ha canviat la fórmula de càlcul dels ingressos totals de la llar a mesura que ha anat avançant la recopilació de les dades de l'enquesta,⁽²⁾ en aquest estudi hem preferit construir una distribució d'ingressos que conté les mateixes partides tots els anys, com detalla la taula 1.2. Això permet que els nostres resultats siguin estrictament comparables al llarg del temps.

TAULA 1.2

La distribució d'ingressos totals de la llar

La variable dels ingressos totals de la llar és el resultat de sumar tots els ingressos individuals nets corresponents a:

- sous i salaris
- ingressos no salarials (pagament de dietes, factures, etc.)
- vehicle d'empresa
- beneficis o pèrdues de l'activitat d'autònom
- autoconsum
- prestació o subsidi de desocupació
- pensió de jubilació
- pensió de viduitat
- pagament per baixa laboral
- pensió d'invalidesa
- beques o pagaments relacionats amb l'educació
- rendes procedents dels plans privats de pensions

I els ingressos de la llar, que contenen:

- ingressos derivats de lloguers o propietats
- prestacions rebudes pels infants/la família
- prestacions relacionades amb l'exclusió social
- ajuts a l'habitatge
- transferències habituals de familiars o amics
- interessos, dividends
- ingressos percebuts pels menors de 16 anys a la llar

D'aquesta suma cal restar:

- ajustos com a resultat de la declaració de la renda
 - impostos sobre la riquesa
 - transferències pagades a amics o familiars⁽³⁾
-

(2) Per exemple, les rendes percebudes de plans privats de pensions es consideren una part dels ingressos de la llar només a partir de l'ECV del 2010.

(3) Cal notar que no s'hi inclouen els ingressos estimats relatius al lloguer imputat dels pisos en propietat. Vegeu el capítol 4 per a una anàlisi de pobresa considerant els ingressos hipotètics d'un lloguer.

Un cop determinada la distribució d'ingressos que agrega tots els ingressos d'una llar, cal transformar les rendes de la llar en rendes equivalents, de manera que sigui possible la comparació de benestar entre llars de composició diferent. L'elecció de l'escala d'equivalència, per tant, és una decisió metodològica important en l'anàlisi de la pobresa infantil, ja que informa de quina és la participació que s'assigna a cada infant del total d'ingressos de la llar. Seguint les recomanacions de la Comissió Europea i les indicacions per al càlcul dels indicadors de Laeken,⁽⁴⁾ aquest estudi fa servir l'escala d'equivalència de l'OCDE modificada que dóna un pes d'1 al primer adult de la llar, 0,5 a la resta de membres adults i 0,3 als menors de 14 anys.⁽⁵⁾ Així, en el cas d'una llar on conviuen una parella amb dos fills en edat escolar, es divideixen els ingressos totals de la llar per un factor de 2,1, mentre que en el cas d'una llar monoparental amb un bebè, per un factor d'1,3. En dividir els ingressos totals de la llar per l'escala d'equivalència, obtenim els ingressos equivalents.⁽⁶⁾

Val la pena tenir en compte que la mateixa anàlisi suposa que les rendes de tots els membres d'una llar són compartides i distribuïdes de manera igualitària entre els diferents membres sense distinció de sexe o edat.⁽⁷⁾ Aquesta metodologia, doncs, imposa alguns límits no tan sols sobre el diagnòstic de la situació de dificultat econòmica, sinó també sobre el possible disseny d'iniciatives públiques especialment adreçades a la millora del benestar dels infants. L'existència de desigualtats dins la llar pot fer que l'augment de recursos destinats als menors d'edat no es tradueixi en una millora de la situació de la infància (Ayala, Martínez i Sastre, 2006b).

Les taules 1.3 i 1.4 presenten la mitjana i la mediana de la distribució d'ingressos i ingressos equivalents que hem utilitzat, com també les taxes

(4) Els indicadors de Laeken es van establir el 2001 com a part de l'Estratègia de Lisboa per fer un seguiment de l'evolució de la pobresa i l'exclusió social als diversos països membres de la Unió Europea.

(5) L'ús d'una altra escala d'equivalència produiria resultats diferents. Per a una anàlisi de la sensibilitat de la composició de la pobresa en relació amb l'elecció d'una escala d'equivalència, vegeu, per exemple, Duclos i Mercader (1999).

(6) Els ingressos equivalents es poden interpretar com els ingressos que corresponen a cada membre de la llar, tenint en compte que dins una mateixa família hi ha economies d'escala.

(7) Lundberg, Pollak i Wales (1997), entre altres, han qüestionat la hipòtesi d'equitat intrafamiliar.

de creixement simple entre anys per al període 2004-2012. Aquests estadístics descriptius es mostren tant en valors nominals (corrents) com en valors reals (constants), indexats amb el valor de l'Índex de preus de consum (IPC) de cada any a partir del 2004. Com podem comprovar, les taxes de creixement dels ingressos nominals són clarament positives entre els anys 2004 i 2008, però l'esclat de la crisi econòmica hauria fet caure la distribució d'ingressos de manera important, atesa la disminució generalitzada de les rendes de la societat espanyola. Com a resultat, s'obtenen taxes de creixement negatives. La lectura és molt semblant en el cas dels ingressos reals.

TAULA 1.3

Estadístics descriptius de la distribució d'ingressos anuals de les llars. Espanya, 2004-2012

Unitat: euros i percentatges per a les taxes de creixement

ANY	INGRESSOS NOMINALS		INGRESSOS REALS		INGRESSOS NOMINALS		INGRESSOS REALS	
	MITJANA	TAXA DE CREIXEMENT	MITJANA	TAXA DE CREIXEMENT	MEDIANA	TAXA DE CREIXEMENT	MEDIANA	TAXA DE CREIXEMENT
2004	24.492	–	24.492	–	21.399	–	21.399	–
2005	25.051	2,3	24.204	–1,2	21.844	2,1	21.105	–1,4
2006	26.167	4,5	24.523	1,3	22.896	4,8	21.458	1,7
2007	27.498	5,1	24.773	1,0	23.904	4,4	21.535	0,4
2008	29.166	6,1	25.674	3,6	25.435	6,4	22.389	4,0
2009	29.332	0,6	24.586	–4,2	25.853	1,6	21.671	–3,2
2010	28.820	–1,7	24.403	–0,7	25.020	–3,2	21.185	–2,2
2011	27.561	–4,4	22.986	–5,8	23.728	–5,2	19.789	–6,6
2012	27.139	–1,5	21.939	–4,5	23.000	–3,1	18.593	–6,0

Nota: càlculs realitzats a partir de la distribució de persones. Resultats ponderats individualment.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Els ingressos reals prenen com a base l'any 2004 i utilitzen l'IPC del juny de cada any.

TAULA 1.4

Estadístics descriptius de la distribució d'ingressos anuals equivalents de les llars. Espanya, 2004-2012

Unitat: euros i percentatges per a les taxes de creixement

ANY	INGRESSOS NOMINALS		INGRESSOS REALS		INGRESSOS NOMINALS		INGRESSOS REALS	
	MITJANA	TAXA DE CREIXEMENT	MITJANA	TAXA DE CREIXEMENT	MEDIANA	TAXA DE CREIXEMENT	MEDIANA	TAXA DE CREIXEMENT
2004	11.620	–	11.620	–	10.326	–	10.326	–
2005	12.008	3,3	11.602	–0,2	10.453	1,2	10.099	–2,2
2006	12.641	5,3	11.847	2,1	11.138	6,6	10.438	3,4
2007	13.449	6,4	12.116	2,3	11.805	6,0	10.635	1,9
2008	14.385	7,0	12.663	4,5	12.725	7,8	11.202	5,3
2009	14.644	1,8	12.274	–3,1	12.987	2,1	10.886	–2,8
2010	14.509	–0,9	12.286	0,1	12.752	–1,8	10.797	–0,8
2011	14.005	–3,5	11.681	–4,9	12.186	–4,4	10.164	–5,9
2012	13.982	–0,2	11.303	–3,2	12.033	–1,3	9.727	–4,3

Nota: càlculs realitzats a partir de la distribució de persones. Resultats ponderats individualment.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Els ingressos reals prenen com a base l'any 2004 i utilitzen l'IPC del juny de cada any.

Els estadístics descriptius per grups d'edat a partir d'aquesta distribució d'ingressos ens permeten una primera aproximació a la situació econòmica de la infància a Espanya per al període 2004-2012, per comparació a la resta de grups d'edat.⁽⁸⁾ El gràfic 1.1 mostra la mediana dels ingressos anuals equivalents (en valors constants) de cada grup d'edat corresponent al primer i el darrer any analitzat. Per facilitar la comparació, una línia horitzontal indica quina és la renda mediana del conjunt de la població.

(8) La resta d'aquest treball es dedica íntegrament a analitzar la pobresa infantil i, per tant, se centra només en la cua baixa de la distribució d'ingressos.

GRÀFIC 1.1

Mediana dels ingressos anuals equivalents per grups d'edat a Espanya, 2004 i 2012 (valors constants)

Unitat: euros constants

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004 i 2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals. Els ingressos reals prenen com a base l'any 2004.

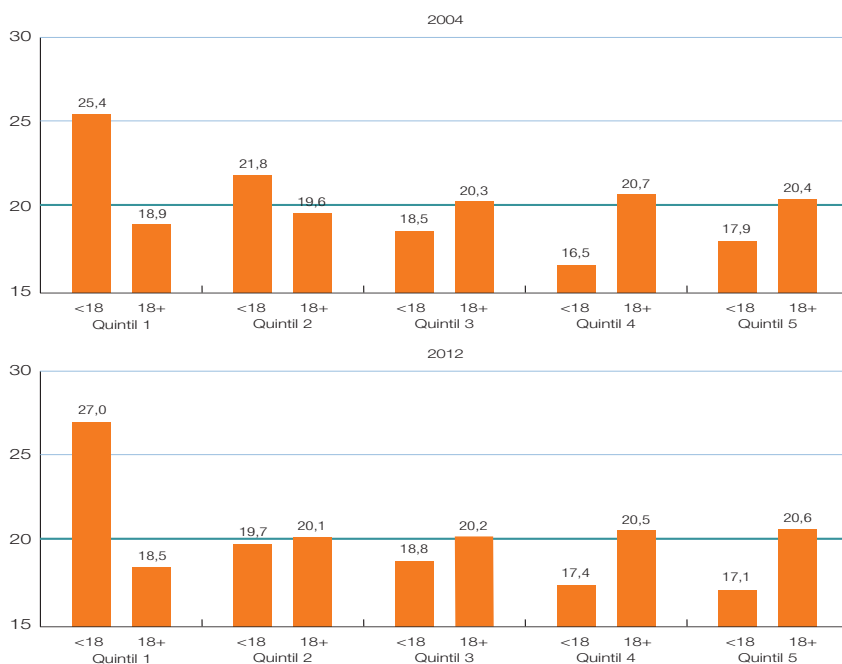
D'acord amb el que es desprèn del gràfic, les rendes medianes equivalents corresponents als menors varien de manera important segons l'edat que tenen. Així, fins als 2 anys, els infants tindrien una renda mediana equivalent per damunt de la poblacional. La resta de grups a partir de 3 anys, i especialment l'entrada en l'etapa adolescent, estarien associats a rendes equivalents molt inferiors. De fet, els resultats indiquen que els infants en el grup d'edat de 0 a 2 anys són els que gaudeixen d'una millor posició econòmica dins la població infantil, mentre que de 14 a 17 anys seria l'etapa en què les famílies disposen

de menys recursos monetaris. Tant és així que la renda mediana equivalent d'aquest grup es troba només per damunt del grup de població de més de 70 anys en els dos anys estudiats. Cal remarcar que no s'observen diferències importants en el perfil per edat entre el 2004 i el 2012, però sí que podem comprovar que pràcticament tots els grups d'edat disposen de menys ingressos el 2012 per comparació al 2004, un cop descomptat l'efecte dels preus.

GRÀFIC 1.2

Distribució de la població adulta (18+) i infantil (<18) per quintils de renda. Espanya, 2004 i 2012

Unitat: percentatge

Nota: els quintils s'han creat per al conjunt de la població, de manera que cada quintil inclou el 20% de la població sobre la base dels ingressos equivalents de la llar.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004 i 2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

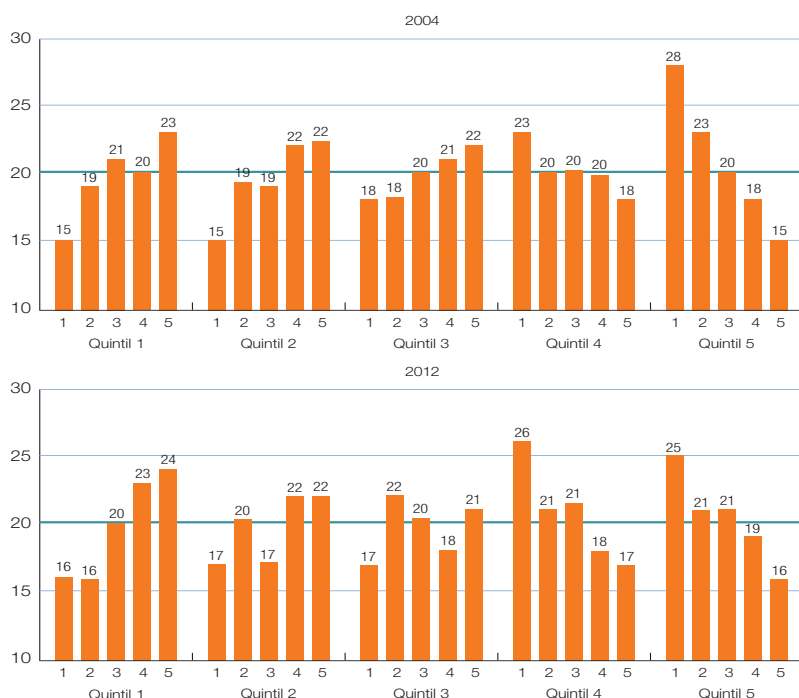
Una altra manera d'aproximar-nos a la posició econòmica dels infants consisteix a analitzar el percentatge de nens i d'adults que pertanyen a cada quintil de renda, ordenats de més petit a més gran (és a dir, dels més pobres

als més rics). Segons veiem al gràfic 1.2, doncs, mentre que la distribució de la població adulta per quintils de renda és força homogènia (pràcticament tots els quintils contenen un 20% dels adults), no és així per als infants, que es troben clarament sobrerepresentats al quintil de renda més baix (el primer), amb un percentatge que el 2004 arriba al 25%. A més a més, la proporció d'infants que hi ha al primer quintil hauria augmentat entre el 2004 i el 2012, en què se situa en el 27%. Al contrari, els menors de 18 anys es troben especialment infrarepresentats en els quintils quart i cinquè, és a dir, entre el grup de població amb rendes més altes.

GRÀFIC 1.3

Distribució de la població infantil per quintils de renda i per grups d'edat. Espanya, 2004 i 2012

Unitat: percentatge

Nota: el grup d'edat 1 representa els infants de 0 a 2 anys; el 2, de 3 a 5; el 3, de 6 a 9; el 4, de 10 a 13 i el 5, de 14 a 17 anys. Els quintils s'han creat per al conjunt de nens, de manera que cada quintil inclogui el 20% de la població infantil a partir dels ingressos equivalents de la llar.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004 i 2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Si desglossem els resultats per grups d'edat entre la població infantil, com mostra el gràfic 1.3, hi observem com, un cop més, els més petits són els que es troben en una millor situació econòmica, fins al punt que els nens entre 0 i 2 anys representen el 15% del primer quintil i, en canvi, el 28% del quintil més alt el 2004. Per als nens de més de 10 anys i, especialment, a partir de 14 anys, en canvi, la situació és la inversa: es troben sobrerrepresentats en els quintils baixos de renda i infrarepresentats en els més alts. Per als grups de nens més grans, els percentatges són clarament inferiors al 20%, tant el 2004 com el 2012, la qual cosa indica que hi ha menys nens que viuen en llars que se situen a la part més alta de la distribució d'ingressos.

És important tenir en compte que els ingressos es recullen retrospectivament a la base de dades utilitzada en aquest treball. Com que les llars han d'informar de tots els ingressos percebuts durant un any, en el moment de l'entrevista detallen els ingressos rebuts l'any anterior. Així, per exemple, les llars entrevistades el 2004 indiquen els ingressos percebuts el 2003. Això causa un cert biaix entre el període de referència dels ingressos (l'any anterior) i el de l'escala d'equivalència (l'any de l'entrevista).⁽⁹⁾ Típicament, amb dades transversals com les que fem servir als capítols que segueixen, no és possible dur a terme cap mena de correcció. D'altra banda, aquest estudi segueix l'anotació emprada per l'Institut Nacional d'Estadística i ens referirem, per exemple, a la pobresa de l'any 2004 tot i que els ingressos són els relatius al 2003 simplement perquè les entrevistes es van fer el 2004.

Finalment, cal remarcar que l'Institut Nacional d'Estadística ja ha posat a la disposició dels investigadors l'ECV recollida el 2013. No obstant això, aquí no hem utilitzat aquestes dades perquè el 2013 representa una ruptura de la sèrie temporal respecte als anys 2004-2012 i, per tant, els resultats no serien comparables. Tal com explica l'INE a la seva pàgina web,⁽¹⁰⁾ les dades relatives als ingressos de les llars a l'ECV 2013 s'han elaborat a partir d'una metodologia mixta que combina la informació proporcionada per les llars amb els registres administratius de l'Agència Estatal d'Administració Tributària i la Seguretat Social (i els òrgans competents en el cas

(9) Vegeu Debels i Vandecasteele (2008) per a una exposició més detallada de les possibles conseqüències del biaix existent entre els ingressos i l'escala d'equivalència a l'hora de mesurar la pobresa.

(10) Vegeu l'enllaç http://www.ine.es/prodyser/micro_ecv.htm# (web consultada el gener del 2015).

de Navarra i Biscaia) (vegeu INE, 2014). Això fa que les dades no siguin comparables amb les dels anys anteriors amb base 2004.⁽¹¹⁾

1.3. Índexs de pobresa

Al llarg d'aquest treball fem servir tres índexs de pobresa que formen part de la família d'índexs de Foster-Greer-Thorbecke (1984). El primer, el més comú i utilitzat, es refereix a la *taxa de pobresa*, és a dir, al percentatge d'individus del total de la població que té rendes equivalents per sota del llindar de pobresa. També es coneix com el *risc de pobresa* a causa de la traducció de l'expressió anglesa *at-risk-of-poverty*.⁽¹²⁾ En aquest sentit, el llindar de pobresa –o línia de pobresa– és la quantitat de recursos que ens permet distingir les persones pobres de les que no ho són. Per exemple, com veurem al capítol 2, el llindar de pobresa relativa per al 2004 era de 6.196 euros. Això vol dir que les persones que tenen ingressos equivalents inferiors a aquesta quantitat les classifiquem com a pobres, mentre que les persones que tenen ingressos més alts no les considerem pobres.

El segon índex, la *intensitat de la pobresa*, és una mesura de la distància de les rendes dels individus pobres al llindar de pobresa. Ens informa, per tant, del dèficit agregat de pobresa, és a dir, és una mesura dels recursos que serien necessaris perquè els individus pobres deixessin de ser-ho.⁽¹³⁾

Finalment, el tercer índex es defineix com la *severitat de la pobresa* i és una mesura semblant a l'anterior, tot i que el càlcul atorga més pes a les rendes dels individus que, sent pobres, tenen les rendes més allunyades del llindar de pobresa.⁽¹⁴⁾ En el càlcul, això s'aconsegueix elevat al quadrat les distàncies de les rendes dels individus pobres al llindar de pobresa. D'aquesta

(11) Fins i tot l'oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, avisa els seus usuaris de la ruptura de la sèrie a partir del 2013 en el cas d'Espanya.

(12) En aquest estudi, el concepte de risc de pobresa s'utilitza com a sinònim del de taxa de pobresa.

(13) Com expliquen Cantó i Ayala (2014: 20), «aquest indicador recull el paper de la intensitat a través del que podríem anomenar la “bretxa de l'ingrés” o *income gap ratio* i que s'identifica amb el valor de la suma de les distàncies entre la renda dels pobres i el llindar de la pobresa expressat en proporció a la màxima bretxa possible (que vindria representada per una situació en què tots els pobres tinguessin una renda disponible nul·la)».

(14) La intensitat de la pobresa es correspon amb el càlcul de l'FGT(1) i la severitat de la pobresa amb l'FGT(2), amb paràmetres d'aversion cap a la desigualtat dels individus pobres d'1 i 2, respectivament.

manera, la mesura de la severitat té en compte la situació de les persones més pobres entre els pobres.

En la mesura que això ens sigui possible, al llarg d'aquest treball inclourem una anàlisi de la significativitat estadística dels resultats que presentem.

1.4. Definició d'infant

Segons la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant (1989), un nen o infant és «qualsevol ésser humà de menys de 18 anys, llevat que la llei d'un país determinat reconegui abans la majoria d'edat» (Unicef, 2007a). Seguint aquesta definició, en aquest estudi considerem *infants* totes les persones de menys de 18 anys. Altres organismes internacionals com ara l'OCDE o la mateixa oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, també fan servir la mateixa definició (OCDE, 2012; Eurostat, 2012).

Finalment, val la pena remarcar que aquest treball utilitza l'infant com a unitat d'anàlisi (tot i que mesura els ingressos de la família). Així, doncs, quan ens referim a la població infantil parlem del conjunt de menors de 18 anys (i no del col·lectiu de llars amb presència de nens).

II. Evolució de la pobresa relativa infantil a Espanya

Aquest capítol se centra en l'anàlisi de l'evolució de les taxes de pobresa relativa infantil a Espanya durant el període 2004-2012. En primer lloc, detallarem el llindar de pobresa utilitzat, per continuar amb una anàlisi de l'evolució de la pobresa en el conjunt de la població i entre els infants. El tercer epígraf, i a partir d'una anàlisi de sensibilitat, detalla els resultats relatius a la pobresa severa. Tot seguit oferim una visió comparada de la situació d'Espanya en relació amb el conjunt de països que formen l'actual Unió Europea.

2.1. L'aproximació a la pobresa relativa

Per començar val la pena tenir en compte que les decisions metodològiques d'aquest capítol es fonamenten, en bona part, en les directrius que ha fixat la Comissió Europea per establir un conjunt d'indicadors socials per a l'anàlisi de l'evolució de la pobresa i l'exclusió social als diferents països europeus, basades en el treball d'un grup d'experts en aquest camp d'estudi (Atkinson *et al.*, 2002).⁽¹⁾ Segueix aquestes mateixes directrius l'estratègia Europa 2020, establerta per la Comissió Europea per a un creixement intel·ligent, sostenible i integrador, que, iniciada el 2010 i amb una durada prevista de 10 anys, pretén reduir el nombre de persones en risc de pobresa i exclusió social en 20 milions de persones pel cap baix (Comissió Europea, 2010).

En aquest sentit, hem establert el llindar de pobresa en el 60% de la mediana de la renda anual equivalent de les llars. Es tracta d'una concepció

(1) Vegeu també Comissió Europea (2008a, 2008b).

relativa de la pobresa, de manera que la necessitat econòmica (o monetària) de les llars es defineix per comparació als nivells medians de la societat analitzada. Així, quan una societat esdevé més rica en el temps, en l'enfocament relatiu també augmenten els recursos monetaris que una llar ha de tenir per trobar-se fora de la pobresa. Si, al contrari, el conjunt de la societat s'empobreix, aleshores el llindar de pobresa ha de minvar necessàriament. Això és justament el que mostra la taula 2.1, que detalla el valor del llindar de pobresa per a tres tipus de llars a Espanya i al llarg del període analitzat.

TAULA 2.1

Valors il·lustratius del llindar de pobresa relativa per a tres tipus de famílies, Espanya, 2004-2012

Unitat: euros corrents

	UNIPERSONAL	PARELLA AMB DOS FILLS	MONOPARENTAL AMB UN FILL
2004	6.196	13.011	8.054
2005	6.272	13.171	8.153
2006	6.683	14.034	8.687
2007	7.083	14.874	9.207
2008	7.635	16.034	9.926
2009	7.792	16.363	10.129
2010	7.651	16.068	9.946
2011	7.312	15.355	9.505
2012	7.220	15.162	9.386

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012.

El llindar de pobresa comença a minvar a partir del 2009, a causa de la disminució dels ingressos anuals de bona part de les llars espanyoles. Això no vol dir, com veurem més endavant, que la disminució del llindar de pobresa vagi acompanyada necessàriament d'una disminució del percentatge d'individus pobres.

Relacionat amb les decisions metodològiques que acabem de veure, val la pena tenir en compte també que la unitat d'anàlisi implícita és l'individu,

tot i que mesurem els ingressos per llar. Per tant, quan mesurem la pobresa fem servir els pesos individuals que consten a la matriu de dades i que ens permeten d'eleva la mostra d'individus de l'Enquesta de Condicions de Vida al conjunt de la població espanyola. D'aquesta manera, els nostres resultats són representatius del conjunt d'individus que viuen a Espanya, amb l'excepció de les persones que no viuen en llars particulars.

2.2. Evolució de les taxes de pobresa relativa

La primera columna de la taula 2.2 mostra la taxa de pobresa del conjunt de la població entre el 2004 i el 2012, a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida. Al mateix temps, la segona columna mostra el resultat de tests simples de mitjanes que indiquen si les diferències són estadísticament significatives entre anys. L'absència d'asteriscs denota que no hi ha una diferència significativa entre l'any d'anàlisi i l'anterior. Al contrari, un asterisc indica que la diferència és estadísticament significativa al 90% de confiança; dos asteriscs, el mateix al 95% i tres asteriscs, al 99%. Com més alt és el nivell de confiança del test estadístic, més clara és la diferència en les taxes de pobresa entre anys.

Així, d'acord amb els resultats obtinguts, el percentatge de pobres es va situar entorn del 21% com a mitjana del període. És a dir, un de cada cinc espanyols vivia amb rendes equivalents inferiors al llindar de pobresa. Ni tan sols en l'etapa de prosperitat econòmica viscuda a la meitat de la dècada estudiada, la taxa de pobresa hauria minvat de manera important. Però sí que hauria augmentat amb l'arribada de la crisi econòmica i malgrat la disminució del llindar de pobresa. De fet, entre el 2009 i el 2012, la taxa de pobresa hauria augmentat dos punts percentuals fins a situar-se en el 22,1%.

Els resultats dels tests estadístics confirmen que, de fet, entre el 2004 i el 2009 no podem parlar de diferències en la taxa de pobresa estadísticament significatives entre anys. És a dir, que la taxa de pobresa relativa s'hauria mantingut pràcticament estable durant tot aquest període. Però entre els anys 2009-2010 i 2010-2011 els tests confirmen diferències significatives al 99% i 95% de confiança, que ratifiquen l'increment de la pobresa que hem comentat més amunt.

TAULA 2.2

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa del conjunt de la població a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT	T-TEST SIMPLE
2004	20,1		6,3		3,3	
2005	20,1		6,5		3,4	*
2006	20,4		6,7		3,6	
2007	20,1		6,5		3,6	
2008	20,8	*	7,2	***	6,4	***
2009	20,1		8,5	***	8,4	*
2010	21,4	***	9,4	***	8,2	
2011	22,2	**	9,2		6,9	***
2012	22,1		9,0		6,5	

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012, a partir de la distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Encara més preocupants són les estimacions relatives a la intensitat i la severitat de la pobresa. Recordem en aquest punt que totes dues mesures de pobresa informen de com són les distàncies relatives de les rendes de les llars pobres al llindar de pobresa (donant una importància més gran a les rendes més allunyades del llindar en el cas de la mesura de la severitat). Altrament dit, són una mesura del dèficit agregat de pobresa i, per tant, informen dels recursos que caldrien per treure de la pobresa tots els individus pobres.

Com podem comprovar, la intensitat de la pobresa a Espanya per al conjunt de la població es manté relativament estable entre els anys 2004 i 2007. A partir del 2008, però, la situació comença a agreujar-se, i arriba al màxim el 2010, amb un nivell d'intensitat de la pobresa relativa que és un 50% més alt que el del començament del període. Això vol dir que amb l'arribada de la crisi econòmica no tan sols un nombre més gran de persones tenen rendes equivalents inferiors al llindar de pobresa, sinó que les

rendes de les llars pobres cada vegada es troben més allunyades de la possibilitat de superar la línia de pobresa. A més a més, és interessant remarcar que, malgrat que l'increment de la taxa de pobresa només es produeix a partir del 2009, en el cas de la intensitat comença un any abans. El 2008, per tant, no es comptabilitzaria un nombre més alt de persones pobres, però els ingressos de les llars pobres ja s'havien començat a allunyar del llindar de pobresa. La lectura és molt semblant en el cas de la mesura de la severitat de la pobresa, amb un màxim el 2010 que duplica amb escreix els nivells del 2004.

Respecte a la població infantil, la taxa de pobresa seria molt superior a la del conjunt de la població, com podem veure a la taula 2.3.⁽²⁾ Els resultats dels tests estadístics (no mostrats per motius d'espai) confirmen de fet que hi ha una diferència estadísticament significativa entre la taxa de pobresa del conjunt de la població i la infantil al 99% de confiança per a tots els anys estudiats. Per tant, una primera fotografia indica que els infants es troben, de mitjana, en una situació pitjor que la que viu la resta de la població a Espanya respecte al risc de pobresa. Els resultats són semblants en el cas de la intensitat i la severitat.⁽³⁾ O sigui, els infants no tan sols pateixen un risc de pobresa superior al de la població general, sinó que els nens pobres també són més pobres que el conjunt de la població pobra espanyola.

El 2004 la taxa de pobresa infantil se situava ja en el 25,4%. En altres paraules, un de cada quatre infants a Espanya vivia amb rendes equivalents inferiors al llindar de pobresa relatiu, fins i tot en una etapa de creixement econòmic com la que va viure el país al començament de l'etapa analitzada. L'arribada de la crisi econòmica no hauria fet sinó agreujar la situació, de manera que la taxa de pobresa hauria augmentat 2,2 punts percentuals durant el bienni 2009-2011, la qual cosa, per tant, representaria un increment més gran que el patit pel conjunt de la pobla-

(2) Vegeu així mateix Martínez López (2014) per a una anàlisi que inclou també l'etapa 1994-2001 a partir de les dades del Panell de Llars de la Unió Europea.

(3) Únicament la diferència en la mesura de la severitat entre el conjunt de la població i el grup de menors de 18 anys no és estadísticament significativa per als anys 2008 i 2009.

ció.⁽⁴⁾ La taxa de pobresa infantil hauria assolit el seu màxim el 2011, amb el 29,1%.

TAULA 2.3

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa relativa de la població infantil (menors de 18 anys) a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT	T-TEST SIMPLE
2004	25,4		8,4		4,4	
2005	26,0		9,1	*	5,2	**
2006	27,1		9,5		5,1	
2007	25,9		8,7		4,7	
2008	27,8		9,9	**	8,8	*
2009	26,9		11,8	***	9,6	
2010	28,1		13,1	**	10,8	
2011	29,1		12,6		9,3	
2012	28,9		12,1		8,0	*

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012, a partir de la distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Aquesta evolució de la taxa de pobresa infantil ha fet que els nens passin a ser el grup d'edat de la població espanyola amb el risc de pobresa més alt. Com mostra el gràfic 2.1, en l'etapa de creixement econòmic eren les persones més grans de 64 anys les que presentaven el risc de pobresa més elevat de la població, però a partir del 2008 la situació canvia i els infants passen a ser els més vulnerables. En aquest sentit, és important remarcar la davallada en 14 punts percentuals del risc de pobresa de les persones grans

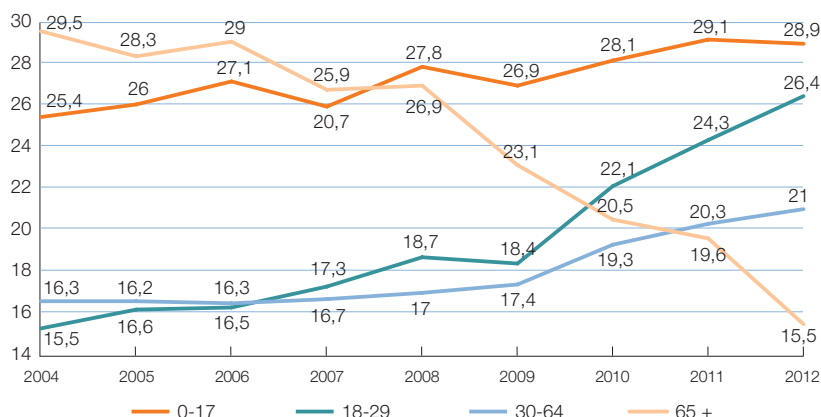
(4) És cert que els *t-tests* no mostren diferències estadísticament significatives entre anys consecutius, però sí que ho són entre l'etapa prèvia a la crisi econòmica i l'actual. Per exemple, les diferències en el risc de pobresa infantil entre el 2004 i el 2009 o 2010 són estadísticament significatives al 99%. També ho són entre el 2009 i el 2011 al 95% de confiança.

entre el 2004 i el 2012. Aquest resultat pot no veure's explicat completament per una millora real de les circumstàncies econòmiques en què viu la gent gran sinó per l'efecte llindar: amb la disminució de la línia de pobresa per la caiguda generalitzada de les rendes de les llars, algunes persones grans que han aconseguit mantenir el seu nivell d'ingressos (en termes reals) han deixat de ser considerades pobres en l'etapa de crisi.⁽⁵⁾ D'altra banda, val la pena subratllar també el greu empitjorament de la situació de les persones joves, que són les qui més han vist com es deteriorava el seu benestar econòmic.

GRÀFIC 2.1

Evolució de la taxa de pobresa relativa per grups d'edat a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012, a partir de la distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

La intensitat de la pobresa entre la població infantil s'hauria mantingut estable entre el 2004 i el 2007, però a partir del 2008 (de la mateixa ma-

(5) Alguns estudis han descrit anteriorment aquesta relació a Espanya: els jubilats tendeixen a empitjorar la seva posició relativa enfront dels infants en etapes de creixement econòmic i a millorar-la quan l'economia entra en recessió (Cantó i Mercader, 1998; 2002).

nera que per al conjunt de la població) hauria anat augmentant fins a arribar al màxim els anys 2010 i 2011. Amb l'arribada de la crisi econòmica, la situació dels infants pobres va empitjorar de manera alarmant. La severitat mostra resultats encara molt pitjors, fins al punt que els nivells que presentava el 2010 doblaven amb escreix els de l'etapa de prosperitat econòmica.

En definitiva, actualment el nombre d'infants que viuen per sota del llindar de pobresa a Espanya no tan sols és més elevat per comparació a la resta de la població, sinó que també la situació en què es troben és més greu, ja que les rendes equivalents de les llars on conviuen s'han anat allunyant cada vegada més de la línia de pobresa amb la irrupció de la crisi econòmica. A més a més, els problemes econòmics que pateixen les famílies amb nens han fet que s'ampliï la bretxa entre el risc mitjà que experimenten el conjunt de la població i els menors de 18 anys.

2.3. Anàlisi de sensibilitat i pobresa severa

Si a l'epígraf anterior centràvem l'atenció en l'anàlisi de pobresa basada en un llindar definit pel 60% de la renda mediana equivalent, en aquest apartat ens proposem una anàlisi de sensibilitat dels resultats per a definicions alternatives del llindar de pobresa, amb la qual cosa confirmarem o descartarem les tendències apuntades.

La taula 2.4 mostra la taxa de pobresa del conjunt de la població i de la població infantil quan definim el llindar de pobresa relativa amb el 30%, 40%, 50%, 60% i 70% de la mediana de la renda equivalent, respectivament. Cal destacar que la utilització del 30% i el 40% de la mediana com a llindar qualifica la pobresa com a severa o extrema (vegeu Ayala, Martínez i Sastre, 2006a).

De les dades de la taula es desprenen resultats importants, ja que indiquen que l'increment de la taxa de pobresa ha estat especialment greu en el cas de la pobresa severa, tant si la definim amb el 30% de la renda mediana equivalent com amb el 40%. Així, la primera columna de la taula mostra que entre els anys 2004 i 2012 la taxa de pobresa severa hauria passat del 3,9% al 7,0%, la qual cosa representa un augment del 80%. En el cas dels infants, hauria

passat del 5,8% al 9,8% (amb un increment de pràcticament el 70%). Quan l'anàlisi es fa amb el llindar de pobresa del 40%, els increments respectius són del 40% (del 7,5 al 10,5%) i del 42% (del 10,5 al 14,9%). En canvi, si ens fixem en els resultats de l'última columna que utilitza com a llindar de pobresa el 70% de la renda mediana equivalent, l'increment de la pobresa en el període hauria estat només del 5% (del 27,4 al 28,8%) entre el conjunt de la població i del 4% (del 34,5 al 36,0%) entre els infants.

TAULA 2.4

Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil segons el llindar de pobresa utilitzat, Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	DEFINICIÓ DE LLINDAR DE POBRESA (% MEDIANA)				
	30%	40%	50%	60%	70%
CONJUNT DE LA POBLACIÓ					
2004	3,9	7,5	12,8	20,1	27,4
2005	4,0	7,9	13,1	20,1	27,6
2006	4,8	8,1	13,4	20,3	27,9
2007	4,6	8,0	13,2	20,0	27,9
2008	4,4	7,4	13,4	20,8	27,8
2009	6,1	9,0	14,0	20,1	27,7
2010	7,1	10,4	15,1	21,4	28,6
2011	7,1	10,5	15,8	22,2	29,5
2012	7,0	10,5	15,5	22,1	28,8
POBLACIÓ INFANTIL					
2004	5,8	10,5	17,0	25,4	34,5
2005	6,0	12,0	17,4	26,0	35,3
2006	7,9	11,9	19,0	27,1	35,8
2007	6,6	11,5	17,5	25,9	34,8
2008	6,4	10,8	18,9	27,8	35,2
2009	9,0	13,3	19,7	26,9	35,4
2010	10,5	15,1	21,5	28,1	35,4
2011	10,5	15,4	21,7	29,1	36,2
2012	9,8	14,9	21,4	28,9	36,0

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012, a partir de la distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

En definitiva, aquests resultats posen en evidència que la crisi econòmica provoca un increment molt alarmant de la pobresa severa, i que aquest fenomen afecta especialment els infants. De fet, segons els resultats obtinguts, pràcticament un de cada deu nens a Espanya viuria per sota de la línia de pobresa severa del 30%. I això és molt greu si tenim en compte que aquest valor del llindar de pobresa, per exemple el 2012, era de 4.693 euros anuals (391 euros el mes) en una llar monoparental amb un fill menor de 14 anys i de 7.581 euros anuals (632 euros el mes) en una llar on una parella viu amb els seus dos fills menors.

2.4. Una visió comparada amb l'entorn europeu

Acabem aquest capítol centrant l'atenció en la posició que ocupa Espanya per comparació a la resta de països de l'entorn europeu, prenent com a referència la taxa de pobresa relativa del conjunt de la població i entre els infants. Per a això, utilitzem les dades publicades per l'oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, a la seva pàgina web.⁽⁶⁾

Els gràfics 2.2 i 2.3 mostren quina és la taxa de pobresa per al conjunt de la població i entre la població infantil, respectivament. La part dreta de cada gràfic presenta la taxa de pobresa l'any 2005 i la part esquerra indica en punts percentuals quin ha estat el canvi entre el 2005 i el 2012.⁽⁷⁾ Com podem comprovar, el 2005 Espanya se situa entre el conjunt de països amb el risc de pobresa més elevat de tot l'entorn europeu, molt semblant al que presenten Grècia i Irlanda, i només inferior a Lituània, Polònia i Romania. Tant és així que Espanya, fins i tot durant l'etapa de creixement econòmic, té una taxa de pobresa 4 punts percentuals més alta que la de la mitjana europea (tant del conjunt de l'antiga UE-15 com de la UE-27).

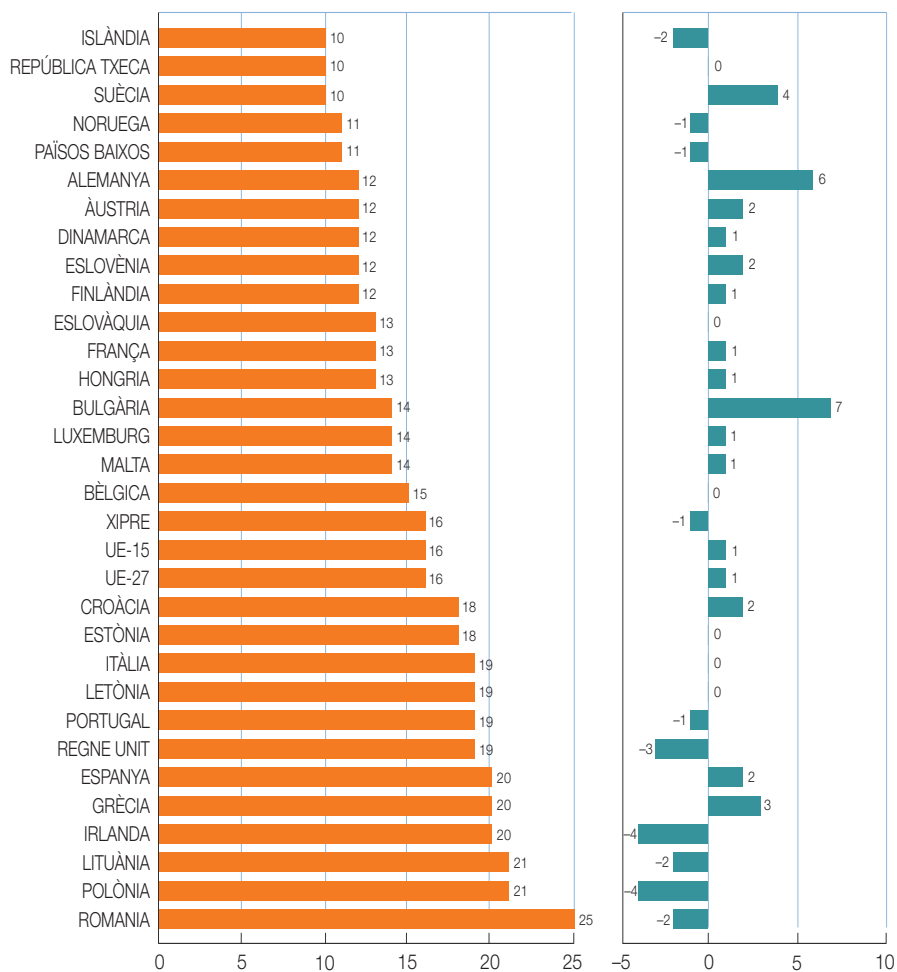
(6) Les dades es poden consultar a la pàgina web: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en (consultada el desembre del 2014). Vegeu també Unicef (2005, 2007b, 2013, 2014) per a excel·lents estudis comparatius.

(7) Aquest epígraf es refereix al període 2005-2012 i no a partir del 2004, ja que per a alguns països les dades no es trobaven disponibles.

GRÀFIC 2.2

Taxa de pobresa relativa del conjunt de la població en diversos països europeus el 2005 (esquerra) i canvi en punts percentuals de la taxa de pobresa entre el 2005 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge i punts percentuals

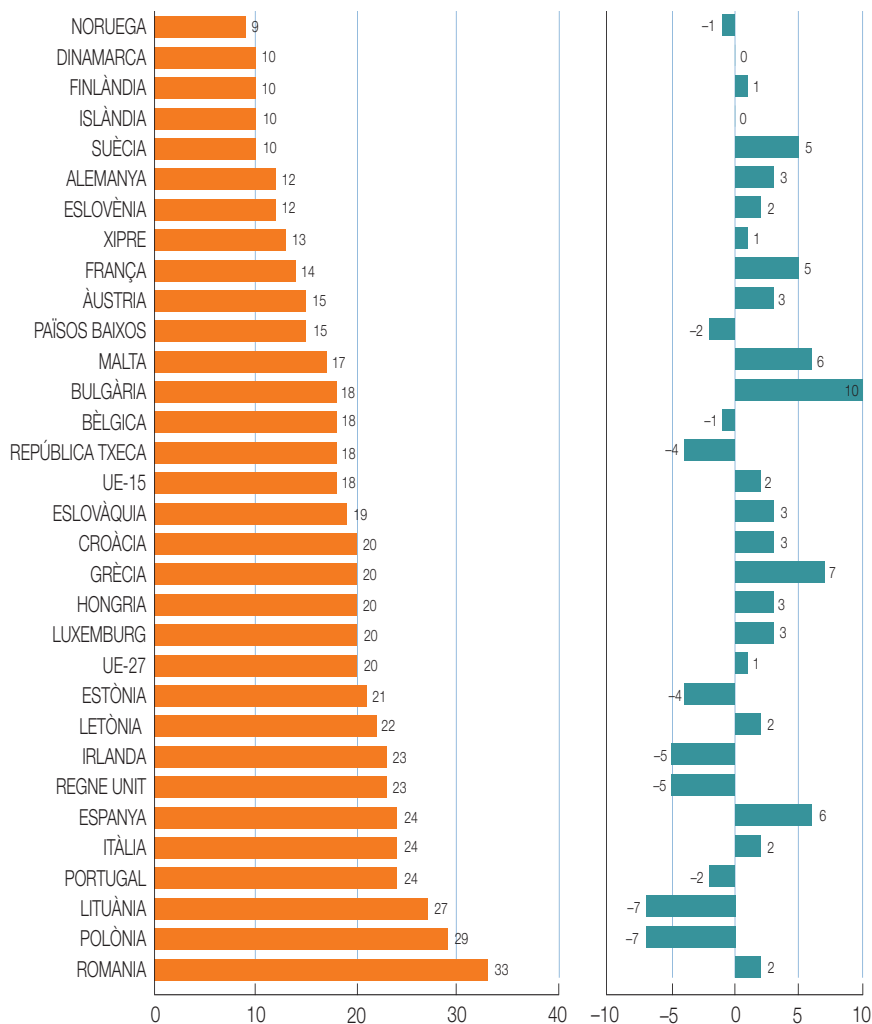

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el desembre del 2014. La dada per a Romania es refereix al 2007 en lloc del 2005. El valor relatiu a la UE-27 per al 2005 és un valor estimat. La dada per al Regne Unit el 2012 representa una ruptura de la sèrie temporal. Els valors s'han arrodonit.

GRÀFIC 2.3

Taxa de pobresa relativa infantil (menors de 18 anys) en diversos països europeus el 2005 (esquerra) i canvi en punts percentuals de la taxa de pobresa entre el 2005 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge i punts percentuals

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el desembre del 2014. La dada per a Romania es refereix al 2007 en lloc del 2005. El valor relatiu a la UE-27 per al 2005 és un valor estimat. La dada per al Regne Unit el 2012 representa una ruptura de la sèrie temporal. Els valors s'han arrodonit.

Quant a l'evolució de la taxa de pobresa entre el 2005 i el 2012, entre els països amb la taxa de pobresa més alta, només Espanya i Grècia han empitjorat la seva situació, Espanya amb dos punts percentuals i Grècia amb tres. Això ha implicat que Espanya ara encapçala la llista de països europeus amb la taxa de pobresa més alta per al conjunt de la població d'Europa, juntament amb Bulgària i Romania.

Malauradament, la situació és encara molt pitjor en el cas dels infants. El 2005, amb una taxa de pobresa infantil de 24 punts, Espanya ja se situava entre els països amb un dels riscos de pobresa relativa més alts de l'entorn europeu. Això vol dir que la taxa de pobresa infantil a Espanya era més de 2,7 vegades més alta que la taxa corresponent més baixa de tot Europa –en aquest cas, que la de Noruega–. Amb la crisi, la taxa de pobresa infantil augmenta 6 punts percentuals, i això implica que avui Espanya sigui el segon país amb la taxa de pobresa infantil més alta d'Europa, només per darrere de Romania. La recessió a Espanya fa que els infants en resultin víctimes en una mesura més gran que a la majoria de països de l'entorn europeu.

2.5. Conclusions

Aquest capítol conté resultats sobre l'evolució de la pobresa relativa a Espanya entre el 2004 i el 2012, referides tant al conjunt de la població com a la població infantil. Com hem pogut comprovar, la pobresa en la població total augmenta 2 punts percentuals al llarg d'aquest període i 3,5 punts entre els infants. Es tracta d'un augment en el risc de pobresa que podríem qualificar fins i tot de *modest* si tenim en compte el context de crisi econòmica, amb taxes de desocupació molt elevades i una caiguda generalitzada de les rendes de les famílies, però que s'explica per aquesta aproximació *relativa* a la mesura de la pobresa. Així, el risc de pobresa augmenta fins i tot quan el llindar de pobresa considerat ha anat minvant des del 2009. A més a més, els infants han passat a ser el grup d'edat amb el risc de pobresa relativa més alt de tota la població espanyola.

En la mateixa línia, hem pogut comprovar que les rendes equivalents dels infants pobres es troben cada vegada més allunyades del llindar de pobre-

sa i, per tant, podem afirmar que la seva pobresa és més intensa. Tant és així que, de fet, els resultats d'una anàlisi de sensibilitat al llindar de pobresa indiquen que un de cada deu infants espanyols viu en una situació de pobresa severa –és a dir, en una llar amb rendes inferiors al 30% de la renda mediana equivalent–. Això equival a viure amb menys de 632 euros el mes en una llar on una parella conviu amb dos fills. Per comparació a la resta de països europeus, Espanya ha esdevingut el segon país amb la taxa de pobresa infantil més alta –només per darrere d'un país relativament més pobre com és Romania–.

III. Evolució de la pobresa ancorada en el temps entre els infants

Una aproximació alternativa a l'anàlisi de la pobresa relativa estudiada al capítol anterior consisteix a observar l'evolució de la taxa de pobresa tot ancorant el llindar en un moment del temps. De fet, una de les crítiques principals que rep l'enfocament de la pobresa relativa és que en etapes de crisi econòmica, aquest enfocament pot no reflectir prou l'empobriment de la població. Això és així perquè quan una economia entra en recessió i bona part de la població *s'empobreix*, el llindar de pobresa disminueix i, per tant podríem deixar de considerar pobres les famílies que abans de començar la crisi definíem com a tals, sense que els seus ingressos hagin canviat. A més a més, amb la crisi econòmica podria ser que el percentatge d'individus pobres no variés gaire, però la realitat és que els individus que considerem pobres a partir de l'inici de la crisi econòmica són més pobres que els pobres d'abans de la crisi simplement perquè el llindar de pobresa ha minvat.⁽¹⁾

És per tot això que els darrers anys, investigadors i organismes internacionals també estudien l'evolució de la pobresa fixant-ne el llindar en algun moment del temps. La mateixa oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, ofereix a la seva pàgina web els resultats relatius a la pobresa *ancorada* de tots els països europeus (vegeu la secció 3.2 d'aquest mateix capítol per als resultats a escala europea). L'OCDE també ha començat a difondre aquesta mena de resultats per complementar l'anàlisi de la pobresa relativa.⁽²⁾ En el cas d'Espanya, per exemple, Herrero, Soler i Villar (2013) analitzen la pobresa ancorada en el temps per comunitats autònomes.

(1) Vegeu Carabaña i Salido (2014) per a una discussió detallada sobre la relació entre pobresa i cicle econòmic, com també la importància de mesurar la pobresa des d'una perspectiva «ancorada».

(2) Vegeu, per exemple, OCDE (2013).

En definitiva, es tracta d'*ancorar* el llindar de pobresa en un moment del temps i actualitzar-lo tan sols amb l'evolució dels preus per tenir en compte possibles canvis en el cost de la vida. Cal remarcar que, amb aquesta metodologia, suposem que el nivell de recursos necessaris (en termes reals) per no ser considerat pobre no varia al llarg del temps. Això ens permet de conèixer l'evolució de la situació econòmica de la població prenent com a base l'estàndard de vida d'un any determinat.⁽³⁾

És important no confondre la mesura de la pobresa ancorada en el temps amb l'enfocament de la pobresa absoluta, tot i que comparteixen algunes característiques. L'estudi de la pobresa absoluta defineix el llindar de pobresa a partir d'una cistella de béns i serveis considerats imprescindibles per cobrir les necessitats bàsiques.⁽⁴⁾ De vegades s'estableixen una sèrie de requeriments, com ara un nombre determinat de calories. El llindar es fixa en el temps i simplement s'actualitza amb la inflació. Aquesta aproximació constitueix la tradició nord-americana per mesurar la pobresa.⁽⁵⁾

En el cas de la pobresa ancorada en el temps, en lloc de construir el llindar de pobresa a partir d'una cistella que cobreixi necessitats bàsiques, en realitat es pren com a referència el llindar de pobresa relativa d'un any determinat, el qual es fixa i s'indexa. D'aquesta manera, l'anàlisi que es fa tot seguit pren en part decisions metodològiques pròpies de l'enfocament relatiu i en pren unes altres de l'enfocament de la pobresa absoluta.

Així, en aquest capítol, primer il·lustrem els valors del llindar de pobresa per a diversos tipus de famílies, i tot seguit estudiem l'evolució de la pobresa ancorada en el temps per al conjunt de la població i entre els infants. L'últim epígraf compara la situació d'Espanya en termes de pobresa ancorada en relació amb els altres països del nostre entorn europeu, partint de les dades d'Eurostat.

(3) Aquest enfocament no permet una disminució del llindar de pobresa, llevat de quan es produeix una disminució dels preus. A nivell conceptual, l'enfocament de la pobresa ancorada en el temps no accepta que l'empobriement generalitzat de la població s'hagi de prendre com a referència per definir el llindar de pobresa.

(4) El 1901, en un estudi pioner a la ciutat de York, Rowntree (1901: 117) establia aquest tipus de llindar: «El mínim necessari per mantenir l'eficiència física, simplement».

(5) Orshansky (1965) establia les primeres línies oficials de pobresa als Estats Units a partir del cost d'una dieta nutricionalment adequada. Avui, generalment, es fa servir un factor multiplicatiu, que també té en compte necessitats no alimentàries. Aquest és l'enfocament utilitzat majoritàriament als països en desenvolupament (per exemple, pel Banc Mundial).

3.1. La pobreza ancorada en el temps i la seva evolució a Espanya

Aquest apartat analitza com ha evolucionat la pobresa en el període que ens ocupa, utilitzant el llindar de pobresa relativa del 2004 i indexant-lo segons l'Índex de preus de consum (IPC) de l'Institut Nacional d'Estadística. La taula 3.1 informa dels valors del llindar de pobresa ancorat per a diferents tipus de famílies: unipersonal, parella amb dos fills i monoparental amb un fill. A diferència del llindar de pobresa relativa que vèiem al capítol anterior, la línia de pobresa ancorada en el temps no disminueix amb la irrupció de la crisi econòmica, excepte entre el 2009 i 2010, a causa d'una disminució dels preus entre el 2008 i el 2009.⁽⁶⁾

TAULA 3.1

Valors il·lustratius del llindar de pobresa ancorada el 2004 per a tres tipus de famílies a Espanya, 2004-2012

Unitat: euros

	UNIPERSONAL	PARELLA, 2 FILLS	MONOPARENTAL, 1 FILL
2004	6.196	13.011	8.054
2005	6.413	13.467	8.337
2006	6.611	13.883	8.594
2007	6.877	14.442	8.940
2008	7.039	14.782	9.151
2009	7.392	15.523	9.610
2010	7.318	15.368	9.513
2011	7.429	15.601	9.658
2012	7.665	16.097	9.965

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012.

La taula 3.2 mostra la taxa de pobresa, la seva intensitat i la seva severitat per al conjunt de la població a Espanya entre el 2004 i el 2012. Com podem esperar, la taxa de pobresa ancorada en el temps disminueix els primers anys del període analitzat. El creixement de l'economia en aquesta etapa de prosperitat econòmica és suficient per reduir la incidència de la pobresa i també la inten-

(6) És important recordar en aquest punt que parlem de pobresa en un any determinat, però l'Enquesta de Condicions de Vida recull les variables d'ingressos relatives a l'any anterior.

sitat i la severitat del problema. Les rendes de la majoria d'espanyols van augmentar en aquests anys, de manera que un nombre superior de persones aconseguixen viure per damunt del llindar de pobresa del 2004. De fet, el 2008 la taxa de pobresa ancorada arriba al mínim, just abans que Espanya entrés en recessió. En aquells anys l'economia espanyola creixia entorn del 3,5%, com es desprèn del gràfic 3.1. Els *t-tests* simples confirmen aquesta tendència, amb diferències estadísticament significatives tots els anys entre el 2004 i el 2008.

TAULA 3.2

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada el 2004 per al conjunt de la població a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE
2004	20,1		6,3		3,3	
2005	21,1	***	6,8	***	3,6	**
2006	20,0	***	6,5		3,5	***
2007	18,6	***	6,1	*	3,4	
2008	17,4	***	6,2		6,4	***
2009	18,0		8,0	***	8,4	
2010	19,7	***	8,9	***	8,1	
2011	22,7	***	9,4	*	7,0	***
2012	24,7	***	9,8	*	6,9	

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

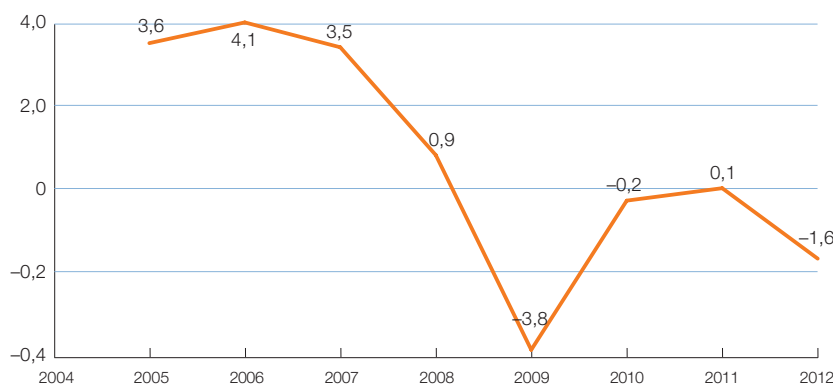
Aquesta tendència positiva s'interromp clarament a partir del 2008, quan la taxa de pobresa ancorada en el temps passa del 17,4% d'aquest any al 24,7% el 2012. Es tracta, per tant, d'un increment en el risc de pobresa del 41% (que, un cop més, confirmen els *t-tests* simples) i en sintonia amb la caiguda del PIB que mostra el gràfic 3.1. Els resultats són ben diferents dels que ofereix l'anàlisi de la pobresa relativa, amb un increment de només el 7% entre els mateixos anys (del 20,8% al 22,2%), com podem comprovar al gràfic 3.2. Les nostres estimacions posen en evidència un empobriment més gran de la població espanyola que no pas el que mostra

l'enfocament de la pobresa relativa i prenent com a estàndard de vida el 2004 i, per tant, anterior a la crisi econòmica. Tant és així, que el risc de pobresa ancorada supera el de pobresa relativa a partir del 2011.

GRÀFIC 3.1

Taxa interanual de variació del producte interior brut real (a preus de mercat) a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: les estimacions del PIB real s'han obtingut de la pàgina web de l'Institut Nacional d'Estadística (INEbase), comptabilitat nacional d'Espanya, sèrie homògena 1995-2012 (web consultada el desembre del 2014). Les taxes de variació interanual entre l'any 2010-2011 i 2011-2012 són estimacions provisionals.

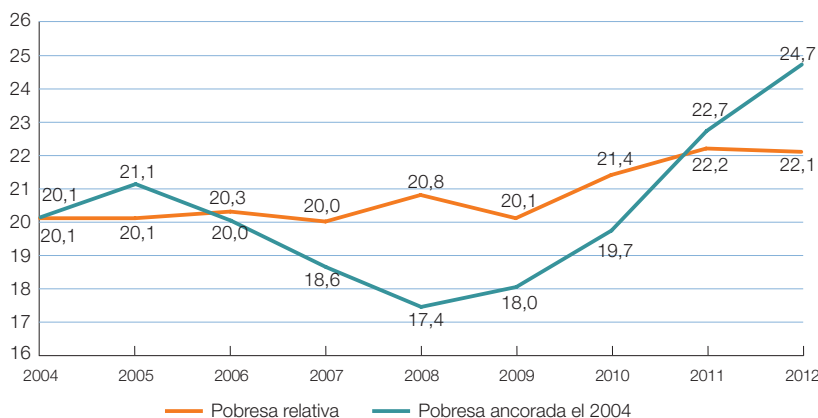
Els resultats relatius a intensitat i severitat de la pobresa també mostren un empitjorament més important de la situació econòmica de les famílies espanyoles que el que es desprèn de l'anàlisi de la pobresa relativa. La intensitat de la pobresa ancorada el 2004 hauria augmentat pràcticament el 60% entre el 2008 i el 2012. La severitat (que, recordem-ho, atorga un pes més important a la situació de les persones més pobres entre els pobres) s'hauria duplicat amb escreix, i passa del 3,3 al 6,9 des del primer any analitzat fins al darrer. Els resultats indiquen un fort empobriment de les persones pobres entre els pobres durant el període estudiat, amb una intensitat i severitat de la pobresa que podríem considerar molt greu.⁽⁷⁾

(7) Els resultats dels *t-tests* confirmen la millora de la intensitat i la severitat en el període 2004-2007, com també l'augment de la intensitat entre el 2008 i el 2012 i de la severitat, especialment entre el 2007 i el 2008.

GRÀFIC 3.2

Evolució de la taxa de pobresa ancorada en el temps i pobresa relativa entre el conjunt de la població a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

TAULA 3.3

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada l'any 2004 entre la pobresa infantil a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE
2004	25,4		8,4		4,4	
2005	27,1	*	9,5	**	5,4	***
2006	26,7		9,3		5,0	
2007	24,6	*	8,2	*	4,5	
2008	23,9		8,6		8,9	*
2009	24,8		11,0	***	9,4	
2010	26,2	***	12,4	**	10,6	
2011	29,6	**	12,9		9,4	
2012	32,1		13,2		8,6	

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

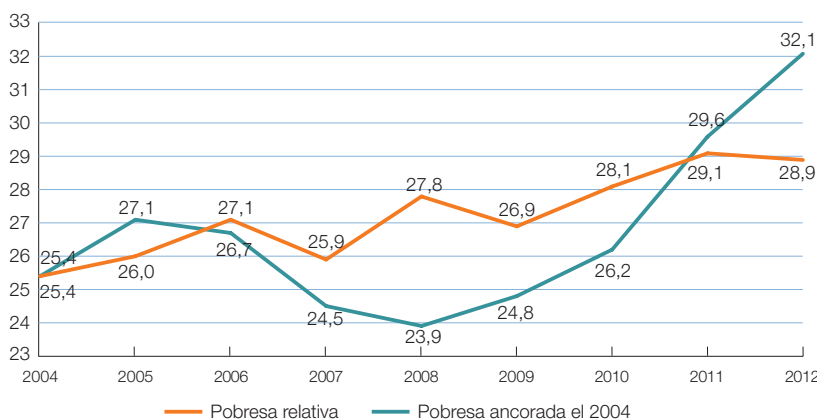
Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Tot seguit, a la taula 3.3 presentem els resultats referents a la pobresa ancorada en el temps entre la població infantil. Les taxes de pobresa ancorada mostren un cop més el greu empitjorament de la situació dels infants, que si bé era evident en l'anàlisi de la pobresa relativa, es fa encara més preocupant en el cas de la pobresa ancorada, com podem veure al gràfic 3.3. Parlem aquí d'un increment de la taxa de pobresa del 34% entre el 2008 i el 2012. En el cas de la intensitat, es tracta d'un augment del 60% entre el 2007 (mínim de la sèrie) i l'últim any analitzat. I, en el cas de la severitat, es multiplicaria pràcticament per 2 entre els anys previs a la crisi econòmica i el període 2008-2012.⁽⁸⁾ Avui a Espanya hi ha més nens pobres i les rendes de les seves llars no han deixat d'allunyar-se del llindar de pobresa.⁽⁹⁾

GRÀFIC 3.3

Evolució de la taxa de pobresa ancorada en el temps i pobresa relativa a Espanya per al conjunt de la població infantil, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

(8) Pot semblar que, en el cas de la severitat, els *t-tests* simples indiquen diferències que no són estadísticament significatives. No obstant això, cal advertir que la taula conté només tests interanuals. De fet, un test que compara la severitat mitjana del període 2004-2007 contra el mateix indicador referit al període 2008-2012 indica diferències estadísticament significatives al 99% de confiança.

(9) Un cop més, l'anàlisi per grups d'edat (no mostrada, per motius d'espai) indica que els infants han passat a ser el grup d'edat no solament amb més pobresa relativa, sinó també amb més pobresa ancorada.

Podríem qualificar l'anàlisi que hem fet fins aquí d'arbitrària en el sentit que prenem com a referència el nivell de vida del 2004, ja que es tracta del primer any de la nostra sèrie temporal de dades. Una manera alternativa de comprovar la tendència observada consisteix a ancorar el llindar de pobresa en un altre any, per exemple el de l'inici de la crisi econòmica. Així, l'anàlisi que segueix analitza la pobresa ancorada del conjunt de la població i entre els infants quan prenem com a referència el llindar de pobresa del 2008. La taula 3.4 mostra un cop més un increment de la taxa de pobresa entre la població de pràcticament el 35%. Aquest resultat ens indicaria que, si considerem com a estàndard de vida vàlid el llindar de pobresa corresponent al 2008, el 2012 gairebé 3 de cada 10 espanyols es trobaven per sota d'aquesta línia de pobresa el 2012, mentre que al començament de la crisi la proporció era de 2 de cada 10. Aquest resultat expressa l'empobriment del conjunt de la població espanyola. Els *t-tests* simples confirmen que els increments més grans han tingut lloc entre l'any 2010-2011 i 2011-2012.

TAULA 3.4

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada l'any 2008 per al conjunt de la població a Espanya, 2004-2011

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE
2008	20,8		7,2		6,4	*
2009	21,5	*	8,9	***	8,4	
2010	23,1	***	9,9	***	8,3	**
2011	26,5	***	10,6	***	7,4	
2012	27,9	***	11,1	**	7,4	

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Els resultats relatius a la intensitat de la pobresa mostren que les distàncies dels ingressos de les llars pobres al llindar de pobresa haurien augmentat un 50%, la qual cosa indicaria, doncs, la gravetat de la situació de moltes famílies. La severitat en aquest cas no mostra una variació tan important al llarg dels quatre anys analitzats. Això és així perquè ja presenta nivells molt alts per al 2008, com podem comprovar a la taula 3.4.

Entre els infants, i segons mostra la taula 3.5, la taxa de pobresa ancorada el 2008 hauria augmentat del 27,8% al 35,3%, una evolució semblant quant a increment a l'observada per al conjunt de la població i més alarmant que l'estimada amb un llindar de pobresa ancorat el 2004 o per comparació a l'enfocament de la pobresa relativa. La intensitat assoliria el màxim el 2012 amb pràcticament 15 punts. Els resultats evidencien que l'empitjorament del benestar dels infants a Espanya s'ha produït paral·lelament a la recessió econòmica.

TAULA 3.5

Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada el 2008 entre la població infantil a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	TAXA DE POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	INTENSITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE	SEVERITAT DE LA POBRESA ANCORADA	T-TEST SIMPLE
2008	27,8		9,9		8,8	
2009	28,1		12,2	***	9,8	
2010	29,9	*	13,6	**	10,9	
2011	33,8	***	14,3		10,1	
2012	35,3		14,8		9,4	

Nota: *** indica una diferència entre anys estadísticament significativa al 99%, ** al 95% i * al 90%.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

3.2. Una visió comparada amb l'entorn europeu

Els gràfics 3.4 i 3.5 mostren els nivells de pobresa ancorada en el temps per al conjunt de la població i entre els menors de 18 anys en diversos països europeus usant les dades d'Eurostat, igual que al capítol anterior. En aquesta ocasió, els gràfics fan referència al 2006 i el 2012, un cop que l'anàlisi es fa a partir del llindar de pobresa del 2005.⁽¹⁰⁾ El gràfic de l'esquerra mostra el nivell de pobresa per països el 2006, mentre que la part

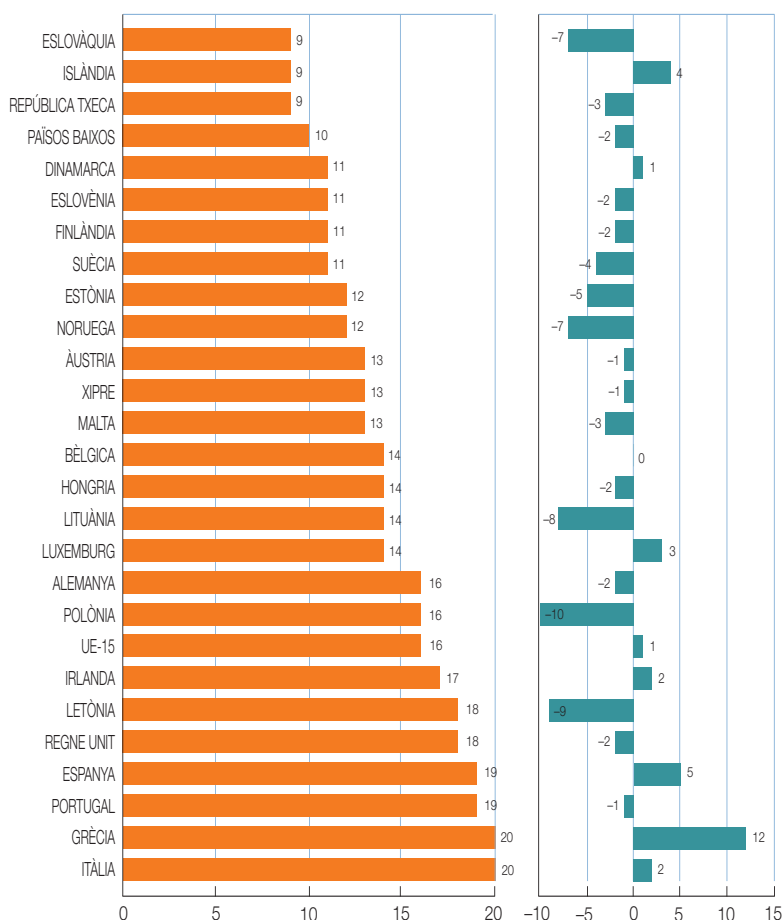
(10) Recordem en aquest punt que les dades d'Espanya que vèiem a l'epígraf anterior són el resultat d'ancorar el llindar de pobresa l'any 2004 i, per tant, no són directament comparables. No obstant això, l'evolució de les taxes de pobresa es pot realitzar de la mateixa manera.

dreta reflecteix la situació del 2012, expressant el canvi en punts percentuals, positius o negatius, respecte al 2006.

GRÀFIC 3.4

Taxa de pobresa el 2006 ancorada el 2005 per al conjunt de la població en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals del risc de pobresa entre el 2006 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge

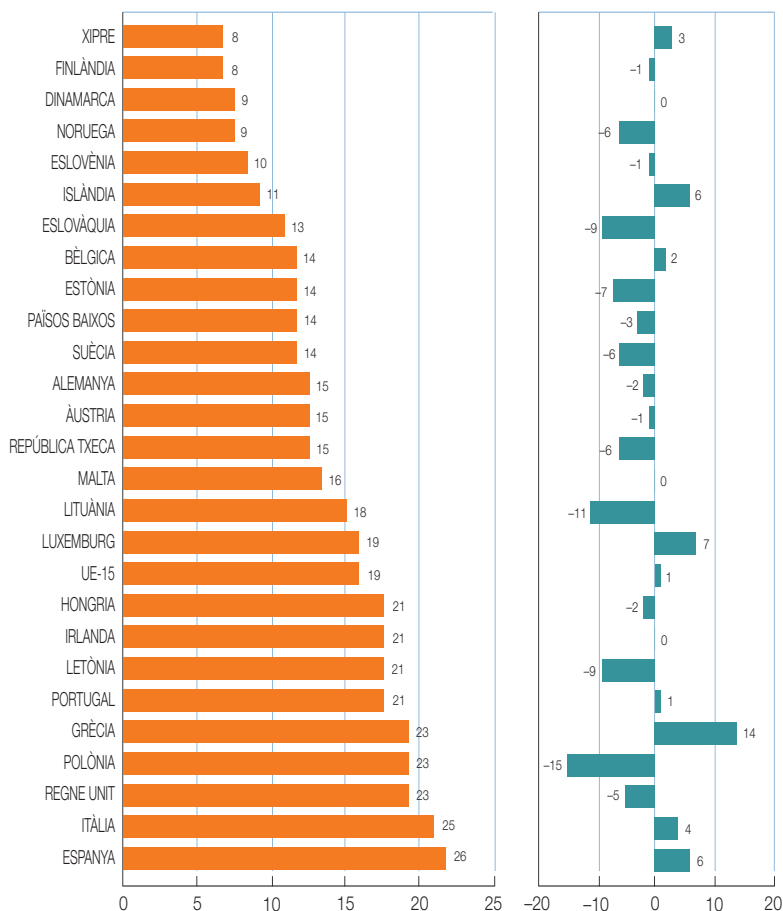

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el desembre del 2014. Valors arrodonits. No hi ha dades disponibles per a Bulgària, França, Croàcia i Romania per comparació als resultats presentats al capítol anterior. La dada del Regne Unit el 2012 representa una ruptura de la sèrie temporal.

GRÀFIC 3.5

Taxa de pobresa el 2006 ancorada el 2005 de la població infantil a diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals del risc de pobresa entre el 2006 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el desembre del 2014. Valors arrodonits. No hi ha dades disponibles per a Bulgària, França, Croàcia i Romania per comparació als resultats presentats al capítol anterior. La dada del Regne Unit el 2012 representa una ruptura de la sèrie temporal.

En termes de pobresa ancorada en el temps, Espanya ha estat un dels països més mal parats de la Unió Europea en el període analitzat, fins i tot

durant els anys en què encara podíem parlar de creixement econòmic. El 2006, la pobresa ancorada en el temps a Espanya se situava en el 19%, un nivell igualat només per Portugal i superat per Grècia i Itàlia. El 2012, ja avançada la crisi econòmica, el nivell de pobresa a Espanya pujava 6 punts percentuals. Aquest increment és el més important de tota la Unió Europea i només el supera Grècia, un país que ha experimentat també greus dificultats econòmiques. A més a més d'aquests dos països, els nivells de pobresa han empitjorat de manera significativa només a Luxemburg, Irlanda i Islàndia, mentre que els altres països han pogut mantenir el seu benestar o fins i tot han aconseguit millorar-lo. Els països que han reduït més els seus nivells de pobresa ancorada en el temps han estat Polònia (10 punts percentuals), Letònia (9), Lituània (8), Eslovàquia (7) i Noruega (7).

Com mostra la informació del gràfic 3.5, el 2006 Espanya tenia un nivell de pobresa infantil ancorada en el temps del 26%, la pitjor dada de tot Europa. D'altra banda, Espanya és un dels països de la Unió Europea on el nivell de pobresa infantil ancorada ha crescut més els darrers anys, amb un increment de 6 punts percentuals entre el 2006 i el 2012 (només superat per Grècia amb 14 punts i Luxemburg amb 7). Aquests resultats indicarien que els infants espanyols, juntament amb els grecs i els luxemburguesos, entre tots els europeus, són els que pateixen conseqüències més importants en el seu nivell de benestar com a resultat de la crisi econòmica. Destaca el cas de Luxemburg, un dels països més rics del món en termes de PIB, on el nivell de pobresa infantil el 2006 era del 19% i que ha experimentat un increment fins al 26% el 2012. La gran majoria de països en aquesta comparació han millorat la seva situació els darrers anys, com és ara el cas de Polònia, amb una reducció de 15 punts percentuals, Lituània amb 11 i Letònia i Eslovàquia amb 9.

3.3. Conclusions

Aquest capítol complementa l'anàlisi de l'evolució de la pobresa relativa desenvolupada al capítol anterior, prenent una aproximació diferent a la mesura de la pobresa que consisteix a ancorar-ne el llindar en un moment del temps. Així, es pren com a referència el nivell de vida d'un any determinat i s'indexa simplement per la variació dels preus. D'aquesta manera, el

l·lindar de pobresa només disminueix en el temps si també ho fan els preus. Conceptualment, aquesta aproximació no accepta que la caiguda generalitzada de les rendes de la població sigui una bona referència per definir el l·lindar de pobresa.

Dels resultats hem après que l'evolució de la pobresa ha estat pitjor que la que inicialment indicava l'enfocament de la pobresa relativa. Així, per exemple, entre el 2008 i el 2012 el risc de pobresa relativa del conjunt de la població va passar del 20,8% al 22,1%, mentre que en el cas de la pobresa ancorada els mateixos percentatges van passar del 17,4% al 24,7%. Es tracta d'un increment del 42% en tan sols quatre anys (molt diferent del 6% que indica la pobresa relativa). En el cas dels infants, hem de parlar d'un increment del 34% per al mateix període (en lloc del 4% en pobresa relativa), una tendència que assoleix el valor màxim el 2012 amb un percentatge d'infants pobres del 32,1%.

Per comparació a la resta de països europeus, Espanya és el país on hi ha hagut una evolució més negativa de la pobresa infantil ancorada en el temps, juntament amb Grècia –un altre país on les conseqüències de la crisi afecten més el benestar de la infància– i Luxemburg.

IV. La pobresa infantil i el cost de l'habitatge

No hi ha gaires dubtes que un dels principals problemes econòmics que han hagut d'afrontar les famílies amb fills els darrers anys a Espanya està relacionat amb l'habitatge i les despeses que s'hi associen, tant en forma d'hipoteca o lloguer o, simplement, per les despeses corrents d'electricitat, aigua, gas, etc. El fort increment dels preus en el mercat immobiliari de les dues últimes dècades s'ha convertit en un autèntic obstacle per al benestar de moltes famílies, especialment les que es troben en l'etapa de formació. Per exemple, el gràfic 4.1 mostra l'evolució del preu per metre quadrat en euros de l'habitatge lliure a Espanya entre el 1995 i el 2014, segons les dades del Ministeri de Foment. Com podem comprovar, només durant els cinc anys que van del 2000 al 2005, els preus es van doblar. Aquesta evolució del preu de l'habitatge no ha tingut cap correspondència amb l'evolució dels salaris. Per exemple, segons l'enquesta trimestral del cost laboral elaborada per l'INE, el cost laboral total per treballador hauria augmentat un 22% entre el 2000 i el 2005 (en termes nominals).

Alguns autors han debatut la necessitat d'avaluar el benestar econòmic descomptant dels ingressos disponibles les despeses associades a l'habitatge (Fahey, Nolan i Maître, 2004; Tunstall *et al.*, 2013; Unicef, 2012b; Castles i Ferrera, 1996). S'argumenta que les despeses en habitatge són inevitables i són determinades pel mercat immobiliari i, per tant, els ingressos disponibles només s'haurien de considerar com a tals quan les famílies han cobert la necessitat d'habitatge.

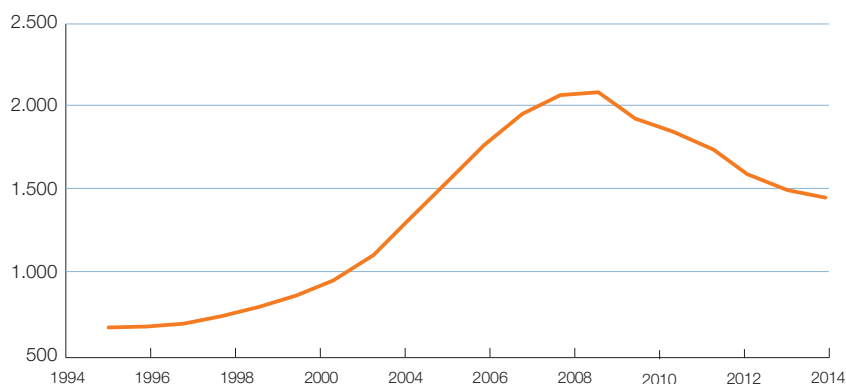
En aquest capítol abordem aquesta qüestió. El primer epígraf considera la relació entre pobresa i despeses en habitatge. El segon analitza les conseqüències en termes de pobresa relativa del benefici d'obtenir un lloguer

imputat contra les despeses que representa un habitatge en propietat, sovint associat a una hipoteca. L'apartat final vol posar l'accent en les dificultats que tenen les famílies amb fills que viuen en règim de lloguer.

GRÀFIC 4.1

Evolució del preu del metre quadrat de l'habitatge lliure a Espanya (base 2005), 1995-2014

Unitat: euros corrents

Nota: es tracta de mitjanes anuals considerant els quatre trimestres de l'any, llevat del 2014, del qual només es disposa de les dades relatives al primer trimestre.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades trimestrals del cost de l'habitatge lliure del Ministeri de Foment.

4.1. Pobresa i despeses relacionades amb l'habitatge

La primera anàlisi d'aquest capítol consisteix a calcular quin seria el risc de pobresa del conjunt de la població i entre els menors de 18 anys si descomptem dels ingressos disponibles de la llar les despeses en habitatge (lloguer, interessos de la hipoteca i altres com ara la comunitat o aigua, gas, electricitat, etc.).⁽¹⁾ Els resultats de les taules 4.1 i 4.2 informen del risc de pobresa de les famílies (relatiu i ancorat el 2004) calculat com als capítols anteriors i descomptant-ne també les despeses en habitatge.⁽²⁾ Com podem

(1) Només descomptem els interessos de la hipoteca i no la quota que les famílies paguen cada mes, ja que la compra d'un habitatge es considera una inversió.

(2) En els diferents exercicis que componen aquest capítol, el llindar de pobresa ha estat recalculat per tenir en compte el desplaçament de la distribució d'ingressos.

comprovar, tots aquests anys el risc de pobresa és més alt si tenim en compte la necessitat d'habitatge. Més rellevant que això, però, és que l'increment del risc de pobresa en descomptar les despeses d'habitatge és més important al final del període que no pas al començament. Tant és així que la taxa de pobresa passaria del 22,0% al 26,5% (en l'enfocament relatiu) i al 30,9% (ancorant el llindar el 2004). Els resultats evidencien que les despeses de la llar han esdevingut una càrrega més important per a les famílies espanyoles en aquesta crisi econòmica.

TAULA 4.1

Taxa de pobresa relativa i de pobresa ancorada el 2004 per al conjunt de la població a Espanya abans i després de les despeses en habitatge, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	POBRESA RELATIVA			POBRESA ANCORADA EL 2004		
	INGRESSOS DISPONIBLES	INGRESSOS DISPONIBLES - DESPESES EN HABITATGE	DIFERÈNCIA	INGRESSOS DISPONIBLES	INGRESSOS DISPONIBLES - DESPESES EN HABITATGE	DIFERÈNCIA
2004	20,1	22,0	1,9	20,1	22,0	1,9
2005	20,1	21,7	1,6	21,1	22,7	1,6
2006	20,4	23,9	3,5	20,0	24,1	4,1
2007	20,1	24,2	4,1	18,6	23,6	5,0
2008	20,8	24,1	3,3	17,4	22,5	5,1
2009	20,1	24,5	4,4	18,0	24,5	6,5
2010	21,4	25,3	3,9	19,7	25,6	5,9
2011	22,2	26,5	4,3	22,7	29,1	6,4
2012	22,1	26,5	4,4	24,7	30,9	6,2

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Entre els menors de 18 anys, els resultats mostren encara una evolució pitjor. En el cas de la pobresa relativa parlaríem d'un increment del risc del 24% entre el 2004 i el 2012 (del 27,8 al 34,5) i del 40% (al 38,9) quan ancoram el llindar en el primer any de la nostra sèrie temporal. Les despeses en habitatge són una càrrega important per al conjunt de la població, però ho són especialment a les llars amb infants. De fet, la diferència entre la taxa

de pobresa relativa i la calculada descomptant les despeses en habitatge és de 5 punts percentuals de mitjana entre el 2008 i el 2012, i de 7 punts en el cas de la pobresa ancorada.

TAULA 4.2

Taxa de pobresa relativa i de pobresa ancorada el 2004 per a la població infantil a Espanya abans i després de les despeses en habitatge, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY	POBRESA RELATIVA			POBRESA ANCORADA EL 2004		
	INGRESSOS DISPONIBLES	INGRESSOS DISPONIBLES - DESPESES EN HABITATGE	DIFERÈNCIA	INGRESSOS DISPONIBLES	INGRESSOS DISPONIBLES - DESPESES EN HABITATGE	DIFERÈNCIA
2004	25,4	27,8	2,4	25,4	27,8	2,4
2005	26,0	27,4	1,4	27,1	28,5	1,4
2006	27,1	32,3	5,2	26,7	32,5	5,8
2007	25,9	31,0	5,1	24,6	30,4	5,8
2008	27,8	32,1	4,3	23,9	30,5	6,6
2009	26,9	33,2	6,3	24,8	33,2	8,4
2010	28,1	32,9	4,8	26,2	33,1	6,9
2011	29,1	34,4	5,3	29,6	36,7	7,1
2012	28,9	34,5	5,6	32,1	38,9	6,8

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

4.2. Pobresa, lloguer imputat i hipoteca

Una possible crítica a l'anàlisi realitzada és que no té en compte que hi ha llars que, en tenir l'habitatge en propietat o en cessió, en realitat es beneficien de no haver de pagar un lloguer o paguen un import inferior al de mercat. En aquest sentit, i per tenir en compte aquesta circumstància, l'anàlisi que segueix suma als ingressos de la llar un lloguer imputat. Tal com descriu l'Institut Nacional d'Estadística als manuals de l'Enquesta de Condicions de Vida, el lloguer imputat recull el valor del lloguer que es pagaria en el mercat per un habitatge semblant a l'ocupat (descomptant-ne el lloguer efectivament pagat per als habitatges en cessió).

La taula 4.3 mostra els resultats relatius a pobresa relativa quan als ingressos disponibles de la llar hi sumem el lloguer imputat. L'anàlisi queda restringida al període 2007-2012, ja que la base de dades no recull les variables pertinents els primers anys de l'enquesta. Com podíem esperar, el risc de pobresa és molt inferior en cadascun dels anys en haver incrementat els ingressos de les llars amb el cobrament d'un lloguer hipotètic per l'habitatge.⁽³⁾ Amb tot, el risc de pobresa augmenta per al conjunt dels espanyols en el període analitzat i també entre els infants.

Un escenari molt més realista que el que acabem de descriure és aquell que considera que el lloguer imputat només s'obté si l'habitatge és de propietat, i en molts casos aquesta propietat va associada a una hipoteca. Això és precisament el que descriu l'última filera de la taula per grup poblacional. Si descomptem dels ingressos de les llars el pagament de la hipoteca i hi sumem el lloguer imputat, el risc de pobresa relativa augmenta al llarg del període.

TAULA 4.3

Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil considerant el lloguer imputat i la hipoteca a Espanya, 2007-2012

Unitat: percentatge

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Conjunt de la població						
[1] Ingressos	20,1	20,8	20,1	21,4	22,2	22,1
[2] Ingressos + lloguer imputat	15,7	16,7	16,6	18,1	18,8	19,1
[3] Ingressos + lloguer imputat - hipoteca	16,8	17,3	17,8	18,5	19,8	19,8
Població infantil						
[1] Ingressos	25,9	27,8	26,9	28,1	29,1	28,9
[2] Ingressos + lloguer imputat	23,4	25,9	24,9	27,3	27,4	27,7
[3] Ingressos + lloguer imputat - hipoteca	27,1	28,2	29,2	29,0	30,4	29,7

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2007-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

(3) Cal observar que només les llars amb habitatge en propietat es beneficien d'aquest cobrament hipotètic d'un lloguer imputat. No obstant això, els resultats relatius a pobresa es refereixen al conjunt de la societat. En altres paraules, aquest epígraf considera els beneficis o pèrdues per al conjunt de la societat i entre la població infantil de l'accés a la propietat de l'habitatge de moltes famílies espanyoles.

Les conclusions són més rellevants quan comparem les fileres [1] i [3] per cada grup poblacional considerat, perquè ens diuen fins a quin punt el conjunt de la població s'ha beneficiat, en termes de pobresa relativa, de l'accés a la propietat de l'habitatge de moltes famílies espanyoles. Així, el risc de pobresa és inferior per al conjunt de la població quan tenim en compte el fet que algunes famílies obtenen un lloguer imputat i paguen una hipoteca. Tanmateix, això no és ben bé així per als infants espanyols. El risc de pobresa entre els menors de 18 anys és superior al que hi hauria si moltes d'aquestes famílies no haguessin accedit a la compra de la casa on viuen. Això s'explica per un motiu ben simple: el pagament de la hipoteca entre les famílies amb fills no es compensa amb el lloguer imputat. La gran majoria de famílies espanyoles en formació van accedir al mercat de compra en una època de preus desorbitats, i avui el seu benestar es veu fortament afectat per aquest fenomen. Tant és així, que per al 50% dels nens espanyols les quotes de la hipoteca són superiors al lloguer que s'imputa a la seva llar, segons les dades de l'enquesta utilitzada.

4.3. Pobresa i règim de tinença

Per tancar aquest capítol, analitzem l'evolució de la taxa de pobresa segons el règim de tinença de l'habitatge, que pot ser en propietat (amb hipoteca o sense), en lloguer o en cessió gratuïta (o semigratuïta). Segons els resultats obtinguts, que mostra la taula 4.4, el risc de pobresa relativa es manté constant al llarg del període per al conjunt de la població que viu en una casa que és de propietat seva. Aquest resultat, però, no es manté en el cas de la població infantil, ja que la taxa de pobresa augmenta més de 3 punts percentuals entre el 2004 i el 2012. Amb tot, els nens que viuen en un habitatge en propietat són els que tenen un risc de pobresa més baix entre el conjunt de la població infantil.

Molt més alarmants resulten les elevades taxes de pobresa a les llars que viuen de lloguer, on la situació entre els infants és especialment greu. Així, un de cada dos menors espanyols que viuen en règim de lloguer el 2012 era pobre, un risc que ha augmentat respecte al 2004, però que partia de valors

molt alts fins i tot abans de l'arribada de la crisi econòmica.⁽⁴⁾ Es tracta d'un risc molt elevat que resulta especialment preocupant si tenim en compte que, de mitjana, aproximadament el 15% dels infants espanyols viuen en una llar en règim de lloguer.

TAULA 4.4

Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil segons el règim de tinença a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	% DE LA POBLACIÓ	2004	2006	2008	2010	2012
Població total						
En propietat	80,1	17,6	17,5	17,5	18,5	18,1
En lloguer	11,2	25,9	32,0	30,2	33,1	43,4
En cessió	8,7	35,3	31,6	32,1	29,2	33,4
Població infantil						
En propietat	75,9	19,8	20,5	21,2	22,6	23,3
En lloguer	14,8	42,0	50,6	53,2	48,2	48,1
En cessió	9,3	45,3	42,0	42,1	41,4	41,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Més enllà d'això, cal remarcar que el règim de lloguer sotmet les famílies espanyoles a un nivell de sobrecàrrega per despeses d'habitatge que difícilment els permet portar un nivell de vida digne. Així, i segons les dades d'Eurostat que mostra la taula 4.5, el 45% de la població espanyola en règim de lloguer tenia unes despeses relacionades amb l'habitatge que superaven el 40% dels ingressos disponibles de la llar. A més a més, aquest percentatge no ha deixat d'augmentar del 2007 ençà. En aquest sentit, cal observar el paral·lelisme entre les taxes de pobresa per règim de tinença i els problemes de sobrecàrrega causats per les despeses de l'habitatge.

(4) Vegeu Rodríguez i Ruiz Huerta (2014) per a una anàlisi de les dificultats econòmiques de les llars immigrants amb infants segons el règim de tinença.

Les taxes de pobresa dels infants que viuen en règim de lloguer a un preu inferior al del mercat o en cessió gratuïta o semigratuïta també són molt elevades, però no sembla que estiguin tan fortament associades a problemes de sobrecàrrega per despeses en habitatge si ens fixem en la informació que es desprèn de la taula 4.5. Aquest resultat demanaria una anàlisi més aprofundida que difícilment podem abordar en aquest treball.

TAULA 4.5

Percentatge de població i població infantil que pateixen un problema de sobrecàrrega per despeses en habitatge a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total població	5,3	7,4	8,3	10,1	10,4	9,7	10,0	10,7
Propietat, amb hipoteca	–	–	8,4	11,8	12,3	8,4	9,6	9,7
Propietat, sense hipoteca	–	–	2,2	2,5	1,6	2,1	2,2	2,7
Lloguer	–	–	35,9	38,8	41,4	43,4	42,7	44,7
Cessió	–	–	8,7	7,1	7,5	8,8	7,7	8,0
Població infantil	7,7	9,8	10,4	14,7	15,2	13,5	13,8	14,4

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat. *Sobrecàrrega* indica que totes les despeses en habitatge superen el 40% dels ingressos disponibles de la llar.

4.4. Conclusions

Aquest capítol ha presentat una anàlisi de la població infantil considerant la importància del cost de l'habitatge. En aquest sentit, un simple exercici estàtic que defineix els ingressos com veritablement «disponibles» només quan s'han cobert les despeses corrents en habitatge, ens ha permès d'observar que la taxa de pobresa relativa infantil al final de l'etapa estudiada seria 5 punts percentuals més alta (i entorn de 7, en el cas de l'ancorada) que no pas la considerada si ignorem aquestes despeses. A més a més, aquesta diferència hauria anat augmentant al llarg del període, la qual cosa vol dir que la capacitat de les famílies espanyoles per afrontar les despeses en habitatge ha anat minvant en el temps.

A banda d'això, aquest capítol també ha posat de manifest la vulnerabilitat de les llars amb fills als xocs negatius d'ingressos causats per la crisi econòmica a causa de la seva posició «deutora» en el mercat immobiliari. Hem après que per a una bona part de les llars amb nens a Espanya, el lloguer que se'ls imputa per la propietat de la casa és inferior al pagament actual de la hipoteca; això contribueix a explicar l'increment de la pobresa a les llars en règim de propietat. La majoria d'aquestes famílies han tingut problemes importants per renegociar el seu deute i no tenen l'opció de vendre la seva propietat a causa de la forta davallada de preus en el mercat immobiliari aquests darrers anys. Malauradament, en alguns casos el resultat final de tot plegat és el desnonament.

Per acabar, hem destacat les gravíssimes dificultats en què es troben els infants que viuen en llars en règim de lloguer i que constitueixen una part molt important de la població infantil pobre. Es tracta de famílies joves que no han pogut iniciar el procés de compra i que, més que no pas altres generacions de pares, s'han vist fortament afectades per les conseqüències de la crisi. En general, els resultats posen en evidència la feblesa de les polítiques d'habitatge a Espanya i la manca d'un veritable parc immobiliari de protecció oficial al qual les famílies i els seus fills podrien recórrer en cas de necessitat econòmica.

V. Privació material entre els infants

Als capítols anteriors hem centrat l'atenció en la relació entre infància i ingressos monetaris de les llars, la qual cosa ens ha permès de veure que les llars amb nens a Espanya pateixen un risc de pobresa superior al del conjunt de la població i també com ha empitjorat aquesta situació amb la crisi econòmica. En aquest capítol, passem d'aquesta anàlisi unidimensional a una altra de multidimensional i ens interessem pels problemes de privació material que pateixen els infants. Així, complementem l'anàlisi anterior identificant la població que pateix una acumulació de mancances materials que podríem considerar greu. Es tracta, doncs, d'estudiar la població que es troba privada de determinats béns materials, una circumstància que incideix directament sobre el seu nivell de vida a causa de la manca de mitjans econòmics.

Amb aquest objectiu, hem seleccionat un conjunt d'indicadors dels disponibles a l'Enquesta de Condicions de Vida (2004-2012) que ens permetran d'aproximar-nos al benestar material de les llars espanyoles amb fills. A més a més, hem dividit el període d'anàlisi en dos, tot agrupant els anys 2004-2009 i 2010-2012. Com havíem vist al capítol 2, és només a partir del 2010 que les taxes de pobresa relativa es distingeixen clarament de les referents al període 2004-2009. Això explica aquesta decisió metodològica de dividir el període d'anàlisi en dos subperíodes. D'altra banda, aquesta opció ens permet treballar amb un nombre més important d'observacions que no pas l'anàlisi any per any. La diferenciació dels resultats de tots dos períodes ens ha de permetre establir fins a quin punt les conseqüències de la crisi econòmica s'han traduït en nivells de privació material més elevats.

L'estructura d'aquest capítol és la següent: en primer lloc, detallem algunes decisions metodològiques relacionades amb la mesura de la privació material; tot seguit, ens centrem a analitzar els resultats obtinguts, tant els relatius a mancances com pròpiament a la privació. Continuem amb una avaluació de l'anomenada *pobresa consistent*, és a dir, l'estudi de fins a quin punt la pobresa monetària i la privació material són fenòmens complementaris. I, un cop més, tanquem el capítol amb una comparació de la situació d'Espanya en el context europeu a partir de les dades d'Eurostat relatives a la privació material severa.

5.1. La mesura de la privació material

En aquest treball, l'anàlisi de la privació material inclou l'estudi de les mancances de la població en tres àmbits principals: la dimensió bàsica de consum, la dimensió d'habitatge i entorn i la dimensió secundària. La privació bàsica de consum recull els aspectes més bàsics de la privació relacionats amb el consum de béns bàsics, com ara l'alimentació o les despeses d'aigua o electricitat. Es tracta d'identificar les persones que pateixen unes dificultats que es podrien qualificar de bàsiques per a la subsistència, lligades a la dimensió més extrema de la precarietat econòmica. La dimensió de l'habitatge té en compte la presència de problemes com ara la impossibilitat de mantenir la casa a una temperatura adequada o el fet de viure en un barri amb problemes de vandalisme. Finalment, la dimensió secundària recull aspectes potser menys bàsics, però que també integren qüestions fonamentals del benestar, com ara no tenir problemes greus per arribar a final de mes o el fet de permetre's anar de vacances almenys un cop l'any.

Identificades les diverses mancances amb variables dicotòmiques (amb valor de 0 o 1), s'ha procedit a l'elaboració d'un indicador global de privació i tres subindicadors per a cadascuna de les dimensions.⁽¹⁾ Aquest procediment ens permet d'agregar la informació de les diferents mancances i identificar la població amb problemes de privació. En primer lloc, cadascuna de les variables dicotòmiques que identifiquen una mancança ha estat

(1) La metodologia utilitzada en aquest capítol és diferent de la que fa servir la Comissió Europea per a l'anàlisi de la privació material severa. Vegeu el final d'aquest capítol per a una reflexió sobre la idoneïtat de la metodologia «oficial» en el context dels països del sud d'Europa.

ponderada pel percentatge de persones de la mostra que no pateixen el problema. La idea que hi ha al darrere d'aquesta ponderació és que una mancança és considerada més greu com menys persones la pateixen a la societat. Per exemple, és molt més habitual que una família no es pugui permetre unes vacances fora de casa un cop l'any que no pas que els seus components no puguin comprar carn o peix cada dos dies. Les ponderacions, per tant, ens permeten donar més importància a les mancances més greus; en aquest exemple, les relacionades amb la dieta de les famílies.

En segon lloc, multipliquem cadascuna de les variables dicotòmiques per la seva ponderació. D'aquesta manera, cada mancança estarà representada per una constant, el valor de la qual ja no és 0 o 1 sinó que oscil·la entre 0 i 100. A partir d'aquí, es calcula la mitjana aritmètica de tots els valors per obtenir l'indicador global de privació.⁽²⁾ En el cas dels subindicadors dimensionals, s'inclouen només les constants que pertanyen a la dimensió rellevant (Desai i Shah, 1988). Val la pena tenir en compte que els indicadors ponderats no tenen una interpretació directa: no són percentatges sobre una població determinada. De fet, són adimensionals. Amb tot, són útils perquè ens permeten la comparació d'individus entre ells. Així, per exemple, si una llar té un índex de privació de 16 punts, podem afirmar que pateix una situació doblement problemàtica que la d'una llar amb un índex de 8 punts.

Finalment, la darrera decisió metodològica que cal tenir present fa referència al llindar de privació que ha de permetre distingir la població privada de la que no ho és. En aquest sentit, i perquè l'anàlisi de la privació sigui coherent amb el de la pobresa monetària, s'ha definit el llindar de privació de manera que s'obtingui un grup de mida comparable al dels pobres segons el criteri de renda i que inclou els individus amb els nivells de privació material més alts.⁽³⁾

La utilització d'indicadors agregats no és exempta de problemes i limitacions. Com hem comentat, la mateixa construcció dels índexs requereix la necessitat de triar les diferents mancances, un sistema de ponderació i l'es-

(2) Vageu Ayllón, Mercader i Ramos (2003; 2007) per a una anàlisi detallada d'aquesta metodologia.

(3) Aquesta decisió, tot i que pot semblar una mica arbitrària, no és gaire diferent de la que prenem quan calculem la pobresa monetària i definim com a pobres el conjunt de persones amb rendes equivalents més baixes i segons un llindar de pobresa establert.

tabliment d'un llindar que identifiqui la població amb problemes de privació. A més a més, la mateixa agregació implica la pèrdua d'informació. Amb tot, els índexs agregats ens permeten identificar d'una manera fàcil i eficaç les llars amb problemes més greus de privació material.

5.2. Evolució de la privació material infantil

Les taules 5.1 i 5.2 mostren el percentatge de població general i d'infants que pateixen una determinada mancança per als períodes 2004-2009 i 2010-2012. En la majoria d'indicadors, només considerem que una llar té problemes de privació si fa constar expressament a les entrevistes que no disposa d'un bé o servei determinat perquè no s'ho pot permetre econòmicament.⁽⁴⁾

Com hem comentat més amunt, la primera dimensió es refereix a problemes bàsics de consum i està relacionada amb situacions d'alimentació inadequada, dificultats per afrontar les despeses corrents de la llar –electricitat, aigua o gas– o bé no poder permetre's un tractament dental. D'aquesta manera, destaca el fet que entre el 2 i el 3% de la població infantil viu en una llar que no es pot permetre comprar proteïnes un cop cada dos dies.⁽⁵⁾ És important remarcar també que les llars amb infants tenen més problemes d'endarreriment a l'hora de pagar la hipoteca, el lloguer o les despeses corrents que el conjunt de la població. D'altra banda, tot i que la pràctica totalitat de les llars amb infants disposen de rentadora i telèfon, entre el 8 i el 10% dels infants espanyols viuen en una

(4) L'anàlisi de la privació que presentem inclou alguns indicadors subjectius, com ara l'opinió de la llar pel que fa a les dificultats per arribar a final de mes. Així i tot, no avaluem el benestar subjectiu dels membres de la família, ja que aquesta informació no consta a la base de dades. Els butlletins de la Creu Roja Espanyola (2012), per exemple, adverteixen de la forta percepció de molts dels seus usuaris de *sentir-se exclòs* i de l'empitjorament de la situació anímica de moltes persones necessitades. En sentit contrari, Bradshaw (2014) argumenta que els infants espanyols es declaren més satisfets del que podríem esperar a l'hora de valorar les seves vides, la salut o les relacions personals. Així, l'autor destaca el paper de les famílies espanyoles, que haurien sabut «protegir» els infants malgrat les difícils circumstàncies econòmiques que moltes viuen. Klocke, Clair i Bradshaw (2014) presenten un argument semblant.

(5) A Catalunya, el Síndic de Greuges (2013) estableix que les xarxes de suport familiar i comunitari, les organitzacions sense afany de lucre i les administracions públiques han impedit que s'hagi generat un problema estructural de desnutrició infantil, però adverteix que hi ha importants dèficits de cobertura i intensitat que no impedeixen que n'hi hagi alguns casos (per exemple, dificultats i endarreriments en l'obtenció dels ajuts de menjador als centres escolars). Aquest informe, a més a més, subratlla que sovint no es tracta tant d'un problema d'obtenció d'aliments com del fet de disposar de mitjans adequats per cuinar-los i, per tant, que els nens gaudeixin d'un menjar sa en família a la llar on viuen. Vegeu també García Rada (2013).

família on algun membre adult no s'ha pogut permetre una visita al dentista o un tractament dental.

Quant a l'evolució en el temps, els resultats posen de manifest un lleuger augment del percentatge de persones que pateixen alguna de les mancances considerades en la dimensió bàsica de consum des del començament de la crisi econòmica, especialment pel que fa als indicadors més estretament relacionats amb l'habitatge. Així, el nombre de persones que han endarrerit el pagament de la hipoteca o el lloguer els dotze últims mesos hauria augmentat de manera important durant l'etapa de crisi. En el cas dels infants, el 10% viuen en una llar que fa constar que ha hagut de retardar el pagament de les factures d'aigua, gas o llum. Només es produeix una lleugera millora del percentatge de llars que disposen dels electrodomèstics considerats (telèfon i rentadora). Molt probablement aquest resultat s'explica més per l'abaratiment d'alguns d'aquests objectes que no pas per la millora de la situació econòmica de les llars en l'etapa de crisi.⁽⁶⁾

La dimensió d'habitatge i entorn recull sis indicadors; els dos primers són relatius a deficiències molt importants en les condicions i instal·lacions de l'habitatge principal, com ara el fet de no poder mantenir la casa a una temperatura adequada i tenir problemes d'humitats o goteres.⁽⁷⁾ Així, per exemple, aproximadament el 8% dels infants espanyols viurien en una llar que no es pot permetre mantenir la casa a una temperatura adequada. D'altra banda, hem considerat també quatre variables de l'entorn on és l'habitatge i que es refereixen a si hi ha problemes de delinqüència o vandalisme o problemes de soroll i contaminació. Cal remarcar que la prevalença d'aquests problemes minva de manera important al llarg del període analitzat, tant en el conjunt de la població com entre els infants. És possible pensar que, davant dels importants problemes econòmics que han

(6) Cal subratllar que aquests resultats s'obtenen a partir d'un nombre molt reduït d'observacions, de manera que hem d'interpretar els percentatges amb cautela.

(7) Hem considerat dos indicadors més dins la dimensió de l'habitatge: no disposar de vàter amb aigua corrent a l'interior de la llar per a ús exclusiu de la família i banyera o dutxa. Afortunadament, el nombre de persones de la mostra afectades per tots dos problemes és tan petit que això no ens permet treballar amb aquestes variables. També hem considerat la possibilitat d'incloure un indicador relatiu al fet que les despeses totals de l'habitatge (el lloguer o la hipoteca, les assegurances, l'electricitat, la comunitat, etc.) representin una càrrega pesada per a la llar. De tota manera, més del 50% de la població i més del 60% de la població infantil a l'etapa 2010-2012 pateix aquest problema. Per tant, hem descartat incloure aquest indicador en la dimensió d'habitatge i entorn, ja que el que pretenem és captar problemes més greus (i, per tant, menys generalitzats).

d'afrontar, les famílies atorguen menys importància a les qüestions relacionades amb l'entorn.

TAULA 5.1

Percentatge del conjunt de la població i de la població infantil que pateix algun tipus de mancança en la dimensió bàsica de consum. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	CONJUNT DE LA POBLACIÓ		POBLACIÓ INFANTIL	
	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012
Dimensió bàsica de consum				
La llar no es pot permetre un àpat amb carn, pollastre o peix (o l'equivalent per als vegetarians) almenys cada dos dies	2,5	2,8	2,6	2,7
La llar s'ha endarrerit en el pagament de la hipoteca o el lloguer els darrers 12 mesos	4,2	5,6	7,1	8,6
La llar s'ha endarrerit en el pagament de les factures de llum, aigua, gas, etc. els darrers 12 mesos	4,9	6,9	7,1	9,7
La llar no disposa de telèfon (ni tan sols mòbil) perquè no s'ho pot permetre econòmicament	0,6	0,5	0,6	0,6
La llar no disposa de rentadora perquè no s'ho pot permetre econòmicament	0,4	0,2	0,6	0,1
Almenys un membre adult de la llar manifesta haver tingut la necessitat d'anar a la consulta d'un metge (excepte el dentista) o de rebre tractament mèdic i no ho ha fet perquè no s'ho podia permetre econòmicament	0,5	0,6	0,6	0,6
Almenys un membre adult de la llar manifesta haver tingut la necessitat d'anar al dentista o de rebre tractament dental i no ho ha fet perquè no s'ho podia permetre econòmicament	7,6	8,5	8,1	9,5

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. La variable relativa a les factures d'electricitat, aigua o gas es troba afectada per un nombre important de missings (valors que falten). S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

TAULA 5.2

Percentatge del conjunt de la població i de la població infantil que pateix algun tipus de mancança en les dimensions d'habitatge i secundària. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	CONJUNT DE LA POBLACIÓ		POBLACIÓ INFANTIL	
	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012
Dimensió d'habitatge i entorn				
La llar no es pot permetre mantenir l'habitatge a una temperatura adequada els mesos d'hivern	8,3	7,7	8,4	7,9
L'habitatge té problemes de goteres, humitats a les parets, terres, sostres o podridures als terres, marcs de les finestres o portes	18,6	16,6	19,0	17,7
L'habitatge té escassetat de llum natural	9,8	4,8	10,0	5,0
L'habitatge té problemes de sorolls produïts pels veïns o procedents de l'exterior (trànsit, negocis, fàbriques, etc.)	25,0	16,3	24,3	16,4
L'habitatge té problemes de contaminació, brutícia o altres problemes mediambientals a la zona produïts per la indústria i el trànsit	15,2	9,0	15,5	9,2
L'habitatge té problemes de delinqüència o vandalisme a la zona	17,5	11,4	17,1	11,3
Dimensió secundària				
La llar no es pot permetre pagar unes vacances fora de casa, si més no una setmana l'any	40,6	43,4	42,2	45,4
La llar no disposa de cotxe perquè no s'ho pot permetre econòmicament	5,9	5,8	7,1	6,8
La llar arriba al final de mes amb moltes dificultats	12,7	13,8	16,0	16,5
La llar no té capacitat per afrontar despeses imprevistes	33,9	39,5	36,6	43,0

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Finalment, la dimensió secundària recull mancances més generalitzades (com ho demostren els alts percentatges d'alguns indicadors), però que hem considerat que són aspectes que, en la societat en què vivim, totes les llars s'haurien de poder permetre. En aquest sentit, per exemple, aproximadament 4 de cada 10 nens espanyols viuen en una llar que no es pot permetre anar de vacances fora de casa durant una setmana l'any, un percentatge que hauria augmentat durant l'etapa de crisi. Així mateix, la variable que recull la capacitat de les famílies d'afrontar despeses imprevisibles hauria augmentat de manera considerable en el període 2010-2012.

Per analitzar la rellevància de les tres dimensions considerades, les taules 5.3 i 5.4 estudien quina és l'acumulació de mancances en cadascuna de les dimensions i entre dimensions per al conjunt de la població i entre els infants. Com es desprèn de la distribució mostrada a les primeres columnes, a l'etapa 2004-2009, entorn del 15% de la població (i un 18% de la població infantil) pateix almenys una de les mancances considerades en la dimensió bàsica de consum. Amb la crisi econòmica, aquests percentatges haurien augmentat al 17% i el 21%, respectivament (les diferències són estadísticament significatives al 99% de confiança en tots dos casos). Per tant, observem un augment de famílies que pateixen privació en aquesta dimensió, que, com hem comentat, s'explica bàsicament per l'increment de llars que tenen problemes per pagar la hipoteca, el lloguer o els consums bàsics de l'habitatge.

En la dimensió d'habitatge i entorn, i al començament del període considerat, el 53% del total de la població i de la infantil pateix almenys una de les mancances considerades i aproximadament el 26% de la població en té dues o més (de cinc de possibles). No obstant això, en el temps observem una disminució important de les persones afectades per aquest tipus de privació, a causa que –com ja hem comentat– un nombre més alt de famílies diuen que no pateixen problemes de contaminació, sorolls o delinqüència a l'entorn on viuen.

En l'àmbit de la privació secundària, pràcticament la meitat de la població experimenta alguna situació de manca, i aproximadament el 15% de la població i el 20% dels infants n'acumulen tres o més. La situació no hauria empitjorat durant la segona etapa d'anàlisi; l'acumulació de mancances no és pas superior entre el 2010 i el 2012 respecte al període 2004-2009.

La comparació dels resultats obtinguts per al conjunt de la població i entre la població infantil ens permet veure que l'acumulació de mancances entre els infants no és gaire diferent de la que experimenta de mitjana el conjunt de la població i ens permet concloure també que la crisi econòmica no ha representat un empitjorament de les situacions de manca considerades –amb l'excepció de la dimensió bàsica de consum, que afectaria un nombre més alt d'adults i nens–.

Les taules anteriors ens han permès d'observar fins a quin punt el conjunt de la població i la població infantil acumulen mancances en una mateixa dimensió. Tot seguit ens interessem també per l'acumulació de mancances entre diferents dimensions. De fet, entre les persones que pateixen alguna manca, entorn del 14% de la població (i el 17% dels infants) en pateixen en les tres dimensions considerades simultàniament, com podem veure a les taules 5.5 i 5.6. Al voltant del 35% de la població (total i infantil amb mancances) pateixen privacions en dues dimensions, i la resta només en una, principalment en la d'habitatge en la primera etapa i en la secundària entre el 2010 i el 2012. De la comparació entre els resultats obtinguts per al conjunt de la població i per a la població infantil, destaca el fet que un nombre més alt d'infants patiria mancances en totes les dimensions simultàniament –un cop més, amb diferències altament significatives–.

La resta de columnes de les taules 5.5 i 5.6, d'altra banda, mostren els valors mitjans dels índexs de privació de la població que pateix alguna manca. Val la pena remarcar que quan es produeix una acumulació de mancances en més d'una dimensió, la intensitat dels problemes de privació es duplica, triplica i fins i tot quadruplica. Així, per exemple, els infants que pateixen alguna manca en les tres dimensions considerades tenen un nivell de privació bàsica de consum que és pràcticament quatre vegades més alt que el nivell de privació dels individus amb alguna manca. Per tant, una de les conclusions importants que es deriven de la taula 5.6 és que els infants que arrosseguen mancances en més d'un àmbit tenen nivells de privació superiors en cadascun dels àmbits afectats. En el temps, observem alguns increments rellevants en els valors mitjans dels índexs de consum i secundari entre l'etapa 2004-2009 i 2010-2012 i una disminució en la dimensió d'habitatge i entorn.

TAULA 5.3

Percentatge de població total afectada per tipus de mancaça segons el nombre de mancances a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	DIMENSÍO BÀSICA DE CONSUM		DIMENSÍO D'HABITATGE I ENTORN		DIMENSÍO SECUNDÀRIA		TOTES LES DIMENSIONS	
	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012
+ de 8	–	–	–	–	–	–	2,7	2,4
7	–	–	–	–	–	–	2,1	2,1
6	–	–	0,1	0,1	–	–	3,6	3,1
5	0,1	–	0,7	0,4	1,0	1,0	5,8	5,5
4	0,2	0,2	2,5	1,4	3,8	3,7	8,7	7,6
3	0,9	1,5	7,4	4,1	10,2	11,3	12,7	11,4
2	3,0	3,9	15,1	10,5	16,6	19,0	17,4	17,0
1	11,1	11,7	27,6	24,3	19,6	17,5	20,8	19,2
0	84,8	82,6	46,6	59,2	48,8	47,5	26,2	31,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

TAULA 5.4

Percentatge de població infantil afectada per tipus de mancaça segons el nombre de mancances a Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	DIMENSÍO BÀSICA DE CONSUM		DIMENSÍO D'HABITATGE I ENTORN		DIMENSÍO SECUNDÀRIA		TOTES LES DIMENSIONS	
	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012
+ de 8	–	–	–	–	–	–	4,3	3,2
7	–	–	–	–	–	–	2,6	3,0
6	–	–	0,2	0,1	–	–	4,1	3,9
5	0,1	–	0,8	0,4	1,8	1,4	6,5	6,4
4	0,2	0,3	2,7	1,4	5,3	5,3	8,8	8,1
3	1,4	2,0	7,2	4,4	12,2	13,4	12,0	11,2
2	4,5	5,5	14,7	10,9	16,0	18,2	16,2	16,0
1	12,2	13,2	27,1	24,0	17,6	16,7	19,4	17,9
0	81,6	78,9	47,3	58,7	47,1	45,1	26,1	30,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Un cop calculats els índexs de privació de les diferents dimensions i l'índex global, cal definir el llindar de privació que ens ha de permetre distingir la població amb problemes de privació de la que no en té. D'acord amb les decisions metodològiques que ja hem comentat, i amb l'objectiu de ser coherents amb l'anàlisi de pobresa monetària, definim un llindar de privació que ens permet obtenir un percentatge de persones comparable al dels pobres en renda. Un cop definit el risc de privació per al conjunt de la població, podem conèixer quin és el risc que pateixen els menors de 18 anys.

TAULA 5.5

Distribució de la població total amb alguna mancança i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012

ALGUNA MANCANÇA EN...	2004-2009					2010-2012				
	PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS				PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS			
		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL
En cada dimensió	13,5	35,6	36,1	71,9	54,1	14,7	38,5	31,8	74,8	54,2
Bàsica de consum i habitatge	1,7	29,2	33,5	–	16,2	1,3	28,2	31,0	–	15,1
Bàsica de consum i secundària	4,6	33,7	–	65,6	36,7	8,4	36,3	–	71,1	39,7
Bàsica d'habitatge i secundària	29,5	–	33,5	56,7	41,6	23,1	–	30,7	60,5	42,4
Bàsica de consum	1,1	30,1	–	–	3,2	1,3	28,7	–	–	3,1
Bàsica d'habitatge	27,6	–	31,1	–	12,1	20,7	–	29,2	–	11,4
Secundària	22,0	–	–	53,2	26,8	30,6	–	–	57,4	28,9
Total amb alguna mancança	100,0	7,1	23,9	41,0	30,7	100,0	9,4	18,2	48,5	32,5
Conjunt de la població	–	5,2	17,7	30,3	22,7	–	6,4	12,4	33,1	22,2

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

D'acord amb els resultats obtinguts, el risc de privació infantil se situa en el 23,4% en el període 2004-2009 i en el 25,2% en el 2010-2012; es tracta, per tant, d'un risc més alt que no pas el del conjunt de la població (del

20,7% i el 21,8%, respectivament).⁽⁸⁾ Cal observar, però, que les diferències en el risc de privació infantil respecte al conjunt de la població no són tan importants com les que trobem en l'anàlisi de la pobresa monetària. El resultat dels *t-tests* estadístics també indica que els infants tindrien índexs relatius de privació més alts que el del conjunt de la població en totes les dimensions llevat de la d'habitatge i entorn. Així, si bé semblava que els primers resultats relatius al nombre de mancances apuntaven a una situació semblant entre el conjunt de la població i els infants, quan centrem l'atenció en el col·lectiu que pateix més mancances (i que definim com privat), trobem que els infants es troben en una situació pitjor.

TAULA 5.6

Distribució de la població infantil amb alguna mancança i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012

ALGUNA MANCANÇA EN...	2004-2009					2010-2012				
	PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS				PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS			
		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND. GLOBAL			CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND. GLOBAL	
En cada dimensió	16,8	37,2	36,4	74,6	55,9	17,8	39,6	32,2	76,0	55,0
Bàsica de consum i habitatge	1,6	28,1	32,2	–	15,6	1,4	29,1	33,7	–	16,3
Bàsica de consum i secundària	5,7	35,2	–	67,1	37,6	10,0	38,3	–	73,4	41,1
Bàsica d'habitatge i secundària	27,3	–	34,4	58,1	42,7	21,3	–	31,5	61,1	43,1
Bàsica de consum	1,1	30,0	–	–	3,2	1,3	30,0	–	–	3,2
Bàsica d'habitatge	25,6	–	30,5	–	11,9	18,7	–	28,5	–	11,1
Secundària	22,0	–	–	54,9	27,6	29,6	–	–	58,9	29,6
Total amb alguna mancança	100,0	8,9	23,8	44,1	32,5	100,0	11,6	18,2	51,3	34,2
Població infantil	–	6,6	17,6	32,6	24,0	–	8,1	12,7	35,8	23,8

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

(8) Els *t-tests* estadístics indiquen que el risc de privació dels infants és superior al del conjunt de la població i al dels adults al 99% de confiança i en cadascuna de les etapes analitzades.

TAULA 5.7

Taxa de pobresa, privació i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012

	2004 - 2009						2010 - 2012					
	PERCENTATGE DE POBRES	PERCENTATGE DE PRIVATS	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS				PERCENTATGE DE POBRES	PERCENTATGE DE PRIVATS	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS			
			CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL			CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL
Total	20,3	20,7	5,2	17,7	30,3	22,7	21,9	21,8	6,4	12,4	33,1	22,2
Infants	26,6	23,4	6,6	17,6	32,6	24,0	28,7	25,2	8,1	12,7	35,8	23,8
Adults	19,0	20,2	5,0	17,7	29,8	22,4	20,5	21,2	6,1	12,4	32,6	21,9

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

5.3. Pobresa consistent: pobresa monetària i privació material

Abans de passar a centrar-nos en l'anàlisi de quins són els grups dins la població infantil que pateixen pitjors problemes de pobresa monetària i privació material, volem estudiar la relació entre totes dues mesures de precarietat econòmica.⁽⁹⁾ És a dir, volem saber fins a quin punt tots dos fenòmens són complementaris, tant per al conjunt de la població com entre els infants.

La taula 5.8 mostra el percentatge d'individus en la població que són pobres en termes monetaris o pateixen problemes de privació material. Dels resultats es desprèn que, de fet, entorn del 33% de la població en el període 2004-2009 tenen algun dels problemes considerats; el 13% de la població patiria privació material sense pobresa i un altre 13% seria pobre sense acumular mancances materials importants. Per tant, el grau de dissociació entre tots dos fenòmens és força elevat, un fet que posa en relleu, un cop més, la necessitat de mesurar la precarietat econòmica des de més d'una perspectiva. Els percentatges relatius a les persones que

(9) Devicienti i Poggi (2012) analitzen la interrelació entre pobresa monetària i privació material (que els autors anomenen exclusió social) i conclouen que es tracta de dos problemes diferents que mesuren problemàtiques diferenciades, però que es reforcen en el temps. Així, les experiències passades en la pobresa augmenten la probabilitat futura de tenir problemes d'exclusió social i, al mateix temps, el fet d'haver viscut problemes de privació material o social en algun moment incrementa la probabilitat de tenir ingressos per sota del llindar de pobresa en períodes futurs. Vegeu també Ayllón i Gábos (2015) per a una anàlisi de les interrelacions entre pobresa, privació material severa i baixa intensitat de feina des d'una perspectiva comparada.

pateixen un dels dos fenòmens s'haurien mantingut estables amb l'arribada de la crisi econòmica.

No obstant això, durant els anys 2010-2012 sí que hauria augmentat el percentatge d'espanyols que pateixen al mateix temps problemes de privació material i pobresa monetària. Així, del 7,7% en el període 2004-2009 s'hauria passat al 9,4% el 2010-2012 (la diferència és estadísticament significativa al 99%). Estaríem parlant, per tant, d'un empitjorament de la situació de moltes famílies espanyoles que passen a patir tots dos problemes de manera simultània.

Pel que fa a la població infantil, el percentatge d'infants que patirien pobresa sense privació material i el relatiu a la pobresa i el baix nivell de vida són superiors als del conjunt de la població espanyola (no és el cas del percentatge relatiu als problemes de privació sense ser pobre). Per tant, els resultats ens mostrarien que la pobresa és un problema més greu a les llars amb infants, mentre que la privació no ho és tant, relativament. Així i tot, la situació dels infants que pateixen problemes de privació i pobresa monetària simultàniament hauria passat de l'11,2% al 13,5% entre els dos períodes considerats.⁽¹⁰⁾ Per a moltes famílies, els problemes d'ingressos s'han vist agreujats per les mancances materials.

TAULA 5.8

Percentatge d'individus pobres i/o amb problemes de privació en la població general i entre els infants a Espanya, 2004-2009 i 2010-2012

Unitat: percentatge

	CONJUNT DE LA POBLACIÓ		POBLACIÓ INFANTIL	
	2004-2009	2010-2012	2004-2009	2010-2012
Ni pobre ni amb problemes de privació	66,7	65,6	61,3	59,6
Pobre, sense problemes de privació	12,5	12,5	15,3	15,3
Amb problemes de privació, no pobre	13,0	12,5	12,2	11,7
Amb problemes de privació i pobre	7,7	9,4	11,2	13,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

(10) Un cop més, aquest resultat es veu confirmat pels *t-tests*.

Per tancar aquesta anàlisi, centrem ara l'atenció en la relació entre la privació i la distribució d'ingressos, amb un èmfasi especial en les persones més pobres. Concretament, analitzem el comportament de la privació entorn del llindar de pobresa. Les taules 5.9 i 5.10 presenten el valor mitjà de l'índex global de privació i dels índexs per dimensions segons els diferents trams de renda com a percentatge de la mediana. En aquest punt val la pena recordar que hem calculat el llindar de pobresa com el 60% de la renda mediana equivalent.

No és cap sorpresa que les dades de les taules posen de manifest que la població amb una renda inferior al llindar de pobresa monetària pateix uns índexs de privació molt més alts que no pas els de la mitjana poblacional per a les tres dimensions considerades.⁽¹¹⁾ A més a més, com més lluny del llindar de pobresa es troben les rendes de la llar, pitjors són els nivells de privació. Així, per exemple, per a les persones amb rendes equivalents inferiors al 40% de la renda mediana equivalent, el valor mitjà relatiu de l'índex de la dimensió de consum (11,2) duplica el valor mitjà de la població per a la mateixa dimensió de privació material (5,2). Les diferències més grans es concentren en la dimensió bàsica de consum, que d'altra banda és l'àmbit on més empitjora la situació per a moltes famílies espanyoles amb l'arribada de la crisi. Per exemple, el valor mitjà relatiu de l'índex hauria passat d'11,2 a 14,1 per a les persones amb rendes equivalents inferiors al 40% de la mediana i de 8,2 a 11,9 amb rendes entre el 40% i el 50%.

Per acabar, és important remarcar la gravetat dels problemes de privació (especialment de consum) entre els infants amb rendes inferiors al 60% de la mediana que mostra la taula 5.10, i que un cop més evidencien la intensitat dels problemes de precarietat econòmica a les llars on hi ha problemes tant de privació material com d'insuficiència d'ingressos corrents. De fet, si ens fixem en l'evolució del valor mitjà de l'índex de consum, podem comprovar que l'arribada de la crisi econòmica empitjora especialment la situació de les llars amb rendes entre el 40% i el 60% de la renda mediana equivalent.

(11) Alguns valors mitjans relatius dels índexs decreixen gairebé monotònicament amb l'augment de la renda equivalent de les llars.

TAULA 5.9

Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Espanya en el conjunt de la població, 2004-2009 i 2010-2012

TRAM DE RENDA COM A PERCENTATGE DE LA MEDIANA	2004-2009					2010-2012				
	PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS				PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS			
		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL
< 40	8,2	11,2	21,1	52,5	35,9	10,5	14,1	15,5	56,3	35,9
40 - 50	5,4	8,2	19,3	50,1	33,6	4,9	11,9	14,6	55,7	35,0
50 - 60	6,8	6,8	18,5	47,2	31,7	6,5	10,2	13,9	53,1	33,2
60 - 70	7,5	6,6	18,7	42,6	29,5	7,1	8,5	13,3	50,0	31,2
70 - 80	7,4	6,3	18,3	38,8	27,3	7,3	8,4	12,6	45,1	28,5
> 80	64,7	3,8	16,8	21,7	17,9	63,7	3,9	11,5	22,3	16,1
TOTAL	100,0	5,2	17,7	30,3	22,7	100,0	6,4	12,4	33,1	22,2

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

TAULA 5.10

Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Espanya entre la població infantil, 2004-2009 i 2010-2012

TRAM DE RENDA COM A PERCENTATGE DE LA MEDIANA	2004-2009					2010-2012				
	PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS				PERCENTATGE DE POBLACIÓ	VALORS MITJANS DELS ÍNDEXS			
		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL		CONSUM	HABITATGE I ENTORN	SECUND.	GLOBAL
< 40	11,8	13,9	21,8	56,0	38,2	15,2	14,8	15,7	59,7	37,7
40 - 50	6,8	11,9	19,6	52,6	35,4	6,2	14,0	15,1	59,4	37,3
50 - 60	8,4	9,0	18,5	49,7	33,2	7,5	13,0	15,1	53,6	34,2
60 - 70	8,1	7,8	18,3	42,7	29,5	7,0	10,1	13,2	51,1	31,9
70 - 80	7,8	7,1	18,5	40,2	28,2	7,1	10,4	13,3	46,3	29,6
> 80	57,1	3,9	16,2	20,6	17,0	57,0	4,4	11,2	21,3	15,6
TOTAL	100,0	6,6	17,6	32,6	24,0	100,0	8,1	12,7	35,8	23,8

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Unitat d'anàlisi: l'individu. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

5.4. Una visió comparada amb la resta d'Europa

Els gràfics 5.1. i 5.2 mostren el percentatge del conjunt de la població i de la població infantil, respectivament, que pateixen *privació material severa* en diversos països de l'entorn europeu l'any 2005 i el canvi en punts percentuals entre el 2005 i el 2012. Aquest indicador de privació ha estat desenvolupat per la Comissió Europea per fer un seguiment del progrés dels països membres de la Unió per assolir els objectius de l'estratègia Europa 2020, que, com ja hem comentat al capítol 2, pretén reduir el nombre de persones en situació o risc de pobresa i exclusió social en 20 milions per al 2020. Es tracta d'un indicador simple que considera que una llar es troba en una situació de privació material severa si pateix almenys quatre de les nou situacions que detalla la taula 5.11.⁽¹²⁾

TAULA 5.11

Indicadors utilitzats per la Comissió Europea en el càlcul de la privació material severa

La Comissió Europea estableix que una llar pateix privació material severa si es troba almenys en quatre de les situacions següents:

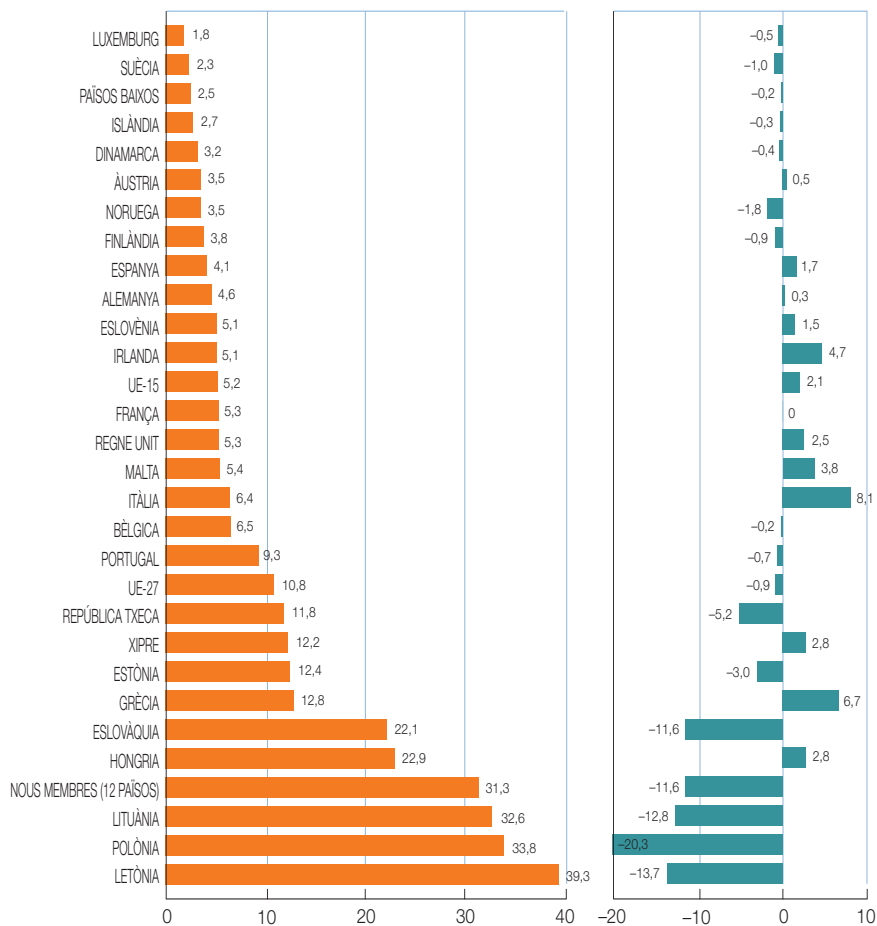
1. La llar s'ha endarrerit en el pagament del lloguer, la hipoteca o les factures d'electricitat, aigua, gas, etc. els darrers 12 mesos.
 2. La llar no es pot permetre tenir l'habitatge a una temperatura adequada durant els mesos d'hivern.
 3. La llar no té capacitat per enfrontar-se a despeses imprevistes.
 4. La llar no es pot permetre un àpat de carn, pollastre o peix (o l'equivalent per als vegetarians) almenys cada dos dies.
 5. La llar no es pot permetre pagar unes vacances fora de casa almenys una setmana l'any.
 6. La llar no disposa de televisor perquè no s'ho pot permetre econòmicament.
 7. La llar no disposa de rentadora perquè no s'ho pot permetre econòmicament.
 8. La llar no disposa d'automòbil perquè no s'ho pot permetre econòmicament.
 9. Finalment, la llar no disposa de telèfon perquè no s'ho pot permetre econòmicament.
-

(12) Bona part dels indicadors que conté la taula 5.11 han estat utilitzats a la resta d'aquest capítol, però no tots. Com ja hem comentat, la prevalença d'algunes de les situacions considerades és molt reduïda a Espanya. D'altra banda, també és important tenir en compte que els resultats d'aquest epígraf no són directament comparables amb la resta del capítol, ja que la metodologia utilitzada és totalment diferent.

GRÀFIC 5.1

Percentatge de població afectada per privació material severa l'any 2005 en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals entre el 2005 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge

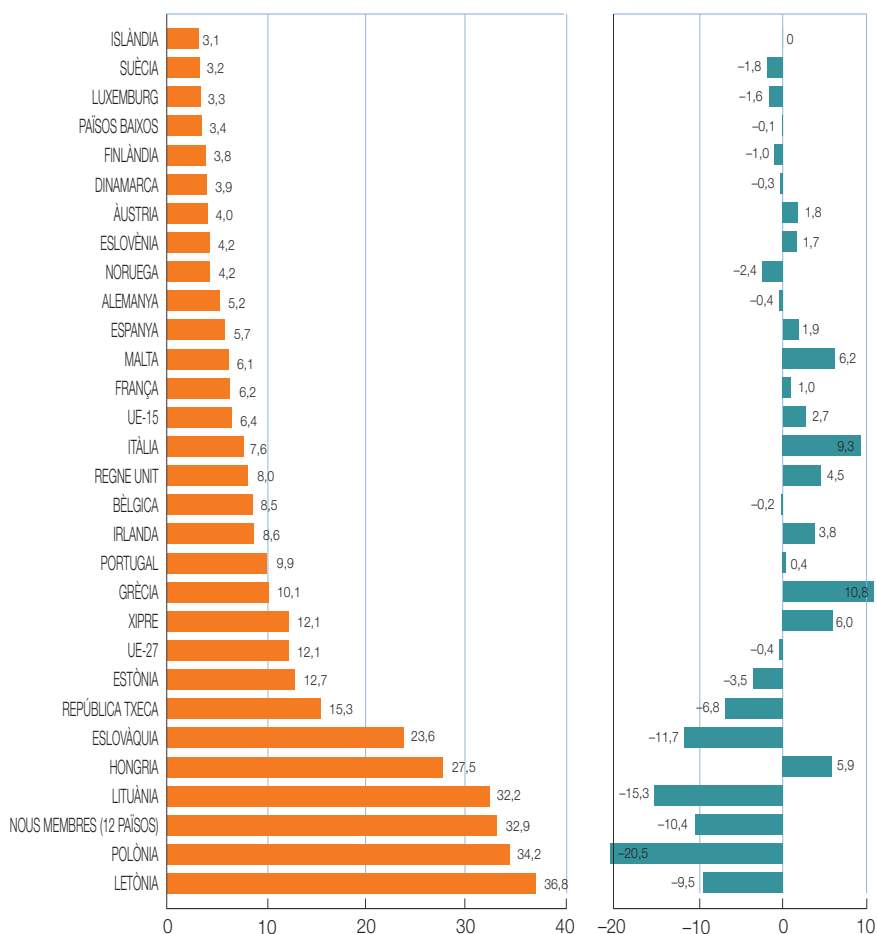

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el gener del 2015. S'han utilitzat les dades relatives al 2005 i no al 2004 perquè permetien la comparació amb un nombre més gran de països.

GRÀFIC 5.2

Percentatge de població infantil afectada per privació material severa l'any 2005 en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals entre el 2005 i el 2012 (dreta)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Eurostat, consultades el gener del 2015. S'han utilitzat les dades relatives al 2005 i no al 2004 perquè permetien la comparació amb un nombre més gran de països.

És molt important tenir en compte que la metodologia utilitzada per la Comissió Europea per a la construcció de l'indicador de privació material

severa no és necessàriament la més adequada per analitzar les dificultats econòmiques d'algunes famílies en països com ara Espanya. Com expliquen Martínez López i Ruiz Huerta (2014) i Martínez López i Navarro (2014), això és degut al fet que aquest indicador de privació atorga molta importància a la possibilitat de permetre's econòmicament alguns béns duradors com ara l'automòbil, el telèfon o el televisor, que es poden trobar pràcticament a totes les llars espanyoles. Els mateixos autors apunten que la propietat d'aquests béns no és gaire sensible als canvis del cicle econòmic i, per tant, que l'indicador de privació material severa difícilment pot copsar les dificultats materials d'algunes famílies en l'etapa de crisi econòmica. No hi ajuda tampoc el fet que l'indicador es construeixi a partir d'una llista que només recull aquestes nou situacions.

Com podem comprovar, la situació d'Espanya en el context europeu quant a privació material severa és totalment diferent de la que observàvem als capítols anteriors referents a la pobresa monetària. Així, el 2005 tan sols el 4,1% del conjunt de la població patia aquest problema. Es tracta d'un percentatge molt semblant al que presenten països com ara Finlàndia o Alemanya i que fa que Espanya se situï entre els països més ben posicionats. A més a més, amb l'esclat de la crisi econòmica s'observa un augment d'1,7 punts percentuals fins al 2012, un increment que no és en cap cas comparable als experimentats per països que també han viscut un important daltabaix econòmic, com ara Irlanda o Grècia. Per exemple, el 2005 Grècia ja tenia un 12,8% de població que patia privació material severa, i el 2012 aquesta xifra havia augmentat en 6,7 punts percentuals. Cal tenir en compte, a més a més, que els problemes de privació material severa afecten amb més intensitat els nous països membres de la Unió.

El percentatge d'infants espanyols en situació de privació material severa és lleugerament superior al que s'observa per al conjunt de la població (5,7%) i, al mateix temps, hauria tingut lloc un augment dels infants afectats entre el 2005 i el 2012 fins a arribar al 7,6% de la població infantil. Tot i això, Espanya encara es trobaria per sota de la mitjana de la UE-15 i, per tant, en una situació relativament privilegiada. En definitiva, el diagnòstic de la precarietat econòmica a Espanya des d'una perspectiva comparada és molt diferent segons si centrem l'atenció en la pobresa monetària o bé en la privació material severa; com ja hem comentat,

però, la diferència és causada en gran manera per la metodologia que fa servir la Comissió Europea.

5.5. Conclusions

Aquest capítol ha posat de manifest la importància d'aproximar-nos a la precarietat econòmica de les llars amb infants a Espanya des de dues perspectives, la unidimensional de la pobresa monetària i la multidimensional de la privació material. I és així perquè de l'anàlisi es desprèn que quatre de cada deu nens espanyols pateixen pobresa o privació material en el període 2010-2012. Es tracta, per tant, d'un percentatge molt superior (i en augment) al que observàriem si fèiem l'anàlisi des d'una única perspectiva.

El principal canvi observat quant a privació material infantil, abans i durant l'etapa de crisi econòmica, està relacionat amb l'augment del nombre d'infants que viuen en llars que pateixen problemes d'endarreriments en el pagament del lloguer, la hipoteca o les despeses comunes d'electricitat, aigua o gas, uns resultats que, en part, ja es desprenien del capítol anterior sobre pobresa i cost de l'habitatge. També és important subratllar que el 2,7% dels nens espanyols viuen en llars que no es poden permetre comprar proteïnes cada dos dies. Al contrari, la crisi econòmica sembla haver modificat la percepció de les famílies quant a l'entorn on viuen, ja que manifesten patir menys problemes de soroll, contaminació, delinqüència o vandalisme.

A partir de la metodologia utilitzada, hem pogut comprovar com augmenta la pobresa consistent, és a dir, el percentatge d'infants que pateixen pobresa monetària i privació material de manera simultània –que passarien de ser l'11,2% de la població infantil en el període 2004-2009 al 13,5% el 2010-2012–. Possiblement l'increment del percentatge d'infants en privació és més baix que el que podríem esperar en un context de crisi, però sovint cal una acumulació de diversos períodes de pobresa perquè això es tradueixi en privació material. Figari (2012), per exemple, troba que els canvis en el nivell d'ingressos no coincideixen estrictament amb els canvis en els nivells de privació i que el nivell d'ingressos del passat és molt més important per determinar el nivell de privació d'una llar (vegeu Whelan, Layte i Maître [2003] per a un resultat semblant). En la mateixa línia, Fusco (2012) mostra

que els nivells de privació en habitatge es relacionen més estretament amb mesures d'ingressos permanents que no pas amb canvis en els ingressos relativament pròxims en el temps.⁽¹³⁾ Tot plegat apunta que, si no canvia la tendència de pobresa monetària, en un futur pròxim haurem de parlar de problemes de privació material més greus.

La comparació dels nivells de privació en el context europeu situa Espanya en una situació privilegiada, amb un percentatge d'infants amb «privació material severa» molt inferior a la mitjana de la UE-15. Aquest resultat s'explica per la metodologia utilitzada per la Comissió Europea per construir l'indicador, que inclou tan sols nou mancances i dona molta importància a la possessió de béns duradors (sobretot electrodomèstics). En aquest sentit, podria ser que la metodologia «oficial» no mesurés prou bé les condicions de vida de la població en països com ara Espanya, i encara menys les de la població infantil. Tant és així, que l'indicador és objecte de revisió i molt probablement canviarà ben aviat (Guio, Gordon i Marlier, 2012; Guio i Marlier, 2013).

(13) Vegeu Ayllón i Gábos (2015) per a una revisió dels estudis sobre la relació entre pobresa monetària i privació material en el temps.

VI. Principals grups de risc entre la població infantil

Un cop presentats els resultats generals de pobresa monetària i privació material, tant pel que fa al conjunt de la població espanyola com centrant-los en la població infantil, passem a identificar els principals col·lectius afectats per tots dos fenòmens entre els més joves de 18 anys. Una acurada anàlisi descriptiva per diferents grups poblacionals ha permès d'identificar els col·lectius de risc que presentem tot seguit. Paral·lelament, oferim una anàlisi multivariant (models *probit*) que ens permet tenir en compte les característiques principals que expliquen la pobresa i la privació (i, per tant, controlant per possibles correlacions entre diferents variables).⁽¹⁾ Al llarg del capítol comentarem els resultats d'aquesta anàlisi, i a l'annex incloem el detall corresponent a coeficients i errors estàndards. Cal tenir en compte que només presentem resultats de pobresa relativa i no de pobresa ancorada en el temps, ja que, com hem comprovat, tots dos enfocaments identifiquen els mateixos grups de risc.

6.1. L'adolescència

Una primera anàlisi de les mitjanes i medianes de la distribució d'ingrés equivalent (segons que hem vist al capítol 1) ja deixava entreveure que, entre la població infantil, els infants més grans eren els que disposaven de menys renda equivalent. Aquests resultats es confirmen ara amb l'anàlisi del risc de pobresa i de privació per grups d'edat. D'acord amb les decisions metodològiques adoptades, el gràfic 6.1 mostra quina és la taxa de

(1) Els models *probit* ens permeten comparar la importància de determinades característiques respecte a un grup de referència.

pobresa per grups d'edat a Espanya entre el 2004 i el 2009 i com hauria canviat la situació respecte al període 2010-2012. Hi hem inclòs també els més grans de 18 anys, per poder comparar la situació dels infants amb la dels joves, els adults i la gent gran.

Així, pel que fa al risc de pobresa, no hi ha cap mena de dubte: el risc de pobresa infantil augmenta linealment amb l'edat dels infants. El grup de 14 a 17 anys és el que pateix el risc de pobresa més alt: entre el 2004 i el 2009, tres de cada deu adolescents a Espanya vivien sota el llindar de pobresa.⁽²⁾ De fet, el grup de nens entre 3 i 17 anys és el col·lectiu amb un risc de pobresa més elevat de tota la població, només per sota del risc de pobresa de les persones més grans de 69 anys. Per contra, els primers anys de vida dels infants van associats a un risc de pobresa semblant al risc mitjà de la població. Els menors de dos anys són els que tindrien el risc més baix del conjunt de la població infantil.

El segon panell del gràfic mostra els canvis en el risc de pobresa dels diferents grups d'edat durant l'etapa de crisi econòmica. Així, comprovem que el risc de pobresa infantil ha augmentat en tots els grups d'edat llevat dels més petits de tres anys. Això fa que el risc de pobresa entre els adolescents pugi al 34%, al 32% per al grup entre 10 i 13 anys, i al 28% entre els nens de 6 a 9 anys. Es tracta de riscos de pobresa que podem qualificar de molt alts.

L'anàlisi multivariant confirma els resultats presentats: tots els grups mostren una probabilitat de pobresa més gran per comparació a la dels infants de 0-2 anys (grup de referència), amb l'única excepció dels nens de 3 a 5 anys.⁽³⁾ Igualment, la interacció de les variables que recullen el grup d'edat amb una variable dicotòmica que identifica l'etapa entre 2010 i 2012 confirma l'augment del risc de pobresa entre els infants de 10 anys o més després de l'arribada de la crisi.

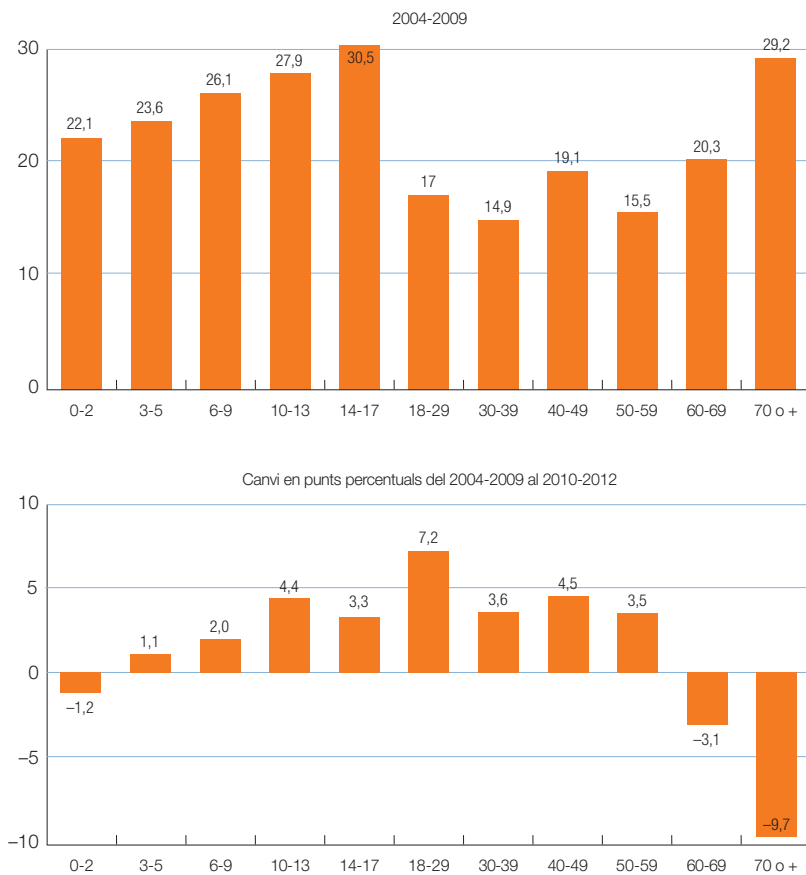
(2) Bé és cert que l'alt risc de pobresa per al grup d'infants de 14 a 17 anys, en part, és provocat per les decisions metodològiques adoptades, ja que a partir de 13 anys el pes dels infants en l'escala d'equivalència passa de 0,3 a 0,5. Aquesta decisió és àmpliament acceptada en el món acadèmic, ja que es considera que el nivell de recursos que requereix un nen a partir dels 13 anys és molt semblant al d'un adult.

(3) Això vol dir que la diferència en la probabilitat de pobresa entre els infants de 0-2 anys i els de 3-5 anys no és estadísticament significativa a un nivell de confiança del 95%.

GRÀFIC 6.1

Taxa de pobresa per grups d'edat a Espanya del 2004 al 2009 i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Del gràfic també es desprèn que la crisi econòmica hauria perjudicat en gran manera els infants i els joves i, en canvi, afectaria menys les persones més grans de 60 anys, que en termes relatius haurien millorat lleugerament la situació –un resultat que ja hem comentat al capítol 2–.

Respecte al risc de privació, tant l'anàlisi descriptiva com la multivariant ens han permès de determinar que no hi ha diferències estadísticament significatives entre els infants per grups d'edat. Per això, el gràfic 6.2 simplement compara el risc de privació dels nens en relació amb la resta de la població. Com hem vist a la taula 5.7 del capítol anterior, el risc de privació infantil és significativament superior al dels adults, i és així sobretot per comparació a les persones més grans de 50 anys. Cal remarcar, per exemple, que el risc de privació entre el col·lectiu de més grans de 60 anys ha minvat durant la crisi, la qual cosa confirma els resultats que ja hem comentat respecte a una lleugera millora de la situació econòmica d'aquestes llars. Al mateix temps, aquest resultat posa en evidència la complementarietat de l'anàlisi de la pobresa monetària i de la privació material. D'altra banda, la situació de les persones joves de 16 a 29 anys és la que ha empitjorat més entre el 2010 i el 2012.

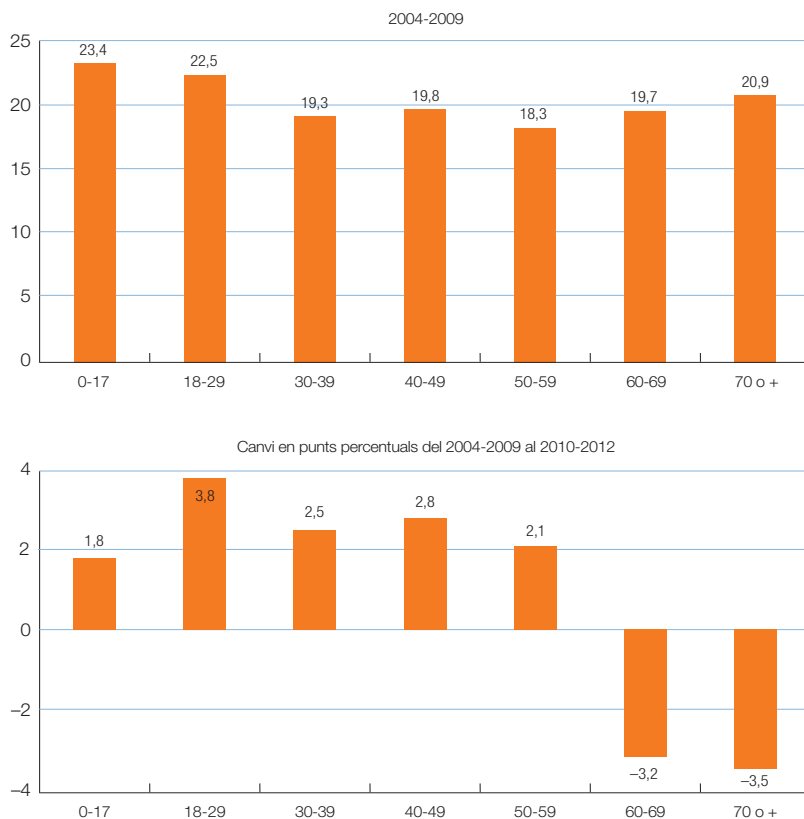
Per complementar aquesta anàlisi per edats, ens fixem en la composició de la població infantil pobra i amb privació en aquests mateixos grups d'edat. Tenint en compte el risc de pobresa i de privació de cada grup d'edat i el seu pes demogràfic, estudiem quins col·lectius conformen el gros de la població en situació de precarietat econòmica. Les barres de color taronja del gràfic 6.3 informen del percentatge que representa cada grup d'edat dins la població infantil, mentre que les de color verd i blau mostren la importància de cada grup dins de la població pobra i amb privació, respectivament. Per a aquest tipus de gràfic, utilitzem el període d'anàlisi en la seva globalitat, ja que no observem diferències importants entre els períodes 2004-2009 i 2010-2012.

En la línia del que ja hem exposat, el grup d'infants fins a 9 anys estaria infrarepresentat tant entre la població pobra com en la que té problemes de privació, especialment els nens de menys de dos anys. De fet, els infants més petits representen el 13,8% de la població infantil i, en canvi, són només l'11,0% i el 12,4% de la població pobra i amb privació, respectivament. Els mateixos percentatges per als adolescents entre 14 i 17 anys serien del 22,9%, el 26,6% i el 24,8%, unes xifres que posen de manifest que aquest grup estaria sobrerrepresentat dins el col·lectiu pobre i amb privació. Les xifres es mouen en la mateixa línia quan ens centrem en el grup d'edat entre 10 i 13 anys.

GRÀFIC 6.2

Taxa de privació per grups d'edat a Espanya del 2004 al 2009 i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

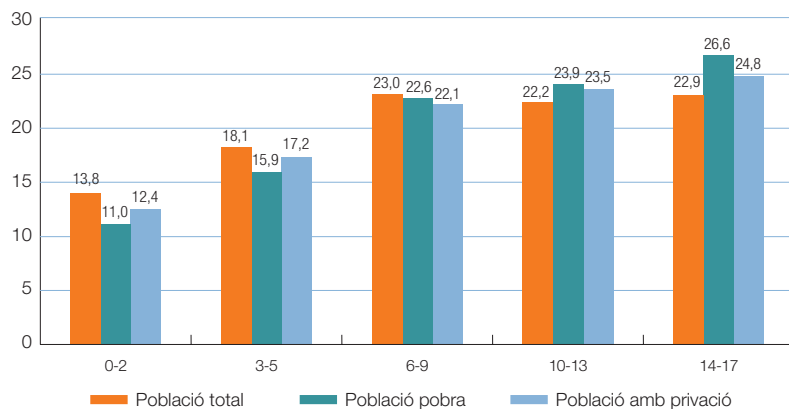

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

GRÀFIC 6.3

Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació segons el grup d'edat. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

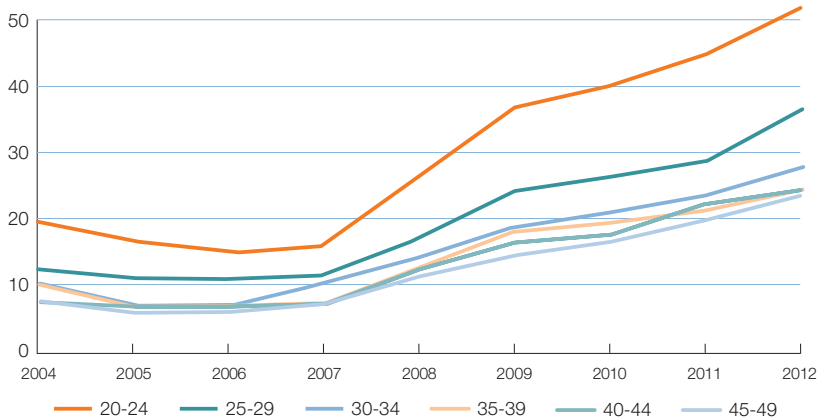
6.2. Els fills de pares inactius o desocupats

No hi ha dubte que una de les conseqüències més importants de la crisi econòmica que va començar a Espanya el 2007 ha estat l'espectacular augment de la taxa d'atur. A partir de les dades de l'Enquesta de Població Activa, el gràfic 6.4 mostra l'evolució de la taxa de desocupació entre el 2004 i el 2012 referida als grups d'edat que componen les cohorts de pares dels infants estudiats en aquest treball. En tan sols vuit anys, les taxes de desocupació s'han multiplicat per dos, pel cap baix, i en el cas d'alguns grups –per exemple, entre 25 i 29 anys i entre 40 i 44– gairebé s'han triplicat. Es tracta, doncs, d'un canvi molt important en el mercat de treball si tenim en compte que Espanya venia d'un fort creixement econòmic amb mínims històrics de la taxa d'atur del 8% el segon semestre del 2007.

GRÀFIC 6.4

Taxa de desocupació a Espanya per grups d'edat, 2004-2012. Tots dos sexes

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Població Activa, 2004-2012. Dades relatives al quart trimestre de cada any.

Segons les dades d'Eurostat referides a Espanya, l'any 2004 el 7,2% de les persones de 18 a 59 anys vivien en una llar en què cap membre tenia feina. El 2012 aquest percentatge s'havia multiplicat per més de 2 i havia passat a ser del 15,1%. Es tracta d'un percentatge quatre punts més alt que la mitjana de la zona euro o de la UE-28. A més a més, l'indicador de *baixa intensitat de la feina*, molt utilitzat recentment per la Comissió Europea, indica que el 2012 el 12,3% dels nens espanyols vivia en una llar els membres de la qual en edat activa treballaven per sota del 20% del seu potencial.⁽⁴⁾ El 2005 aquest percentatge era del 5,4%.⁽⁵⁾ Aquestes dades expliquen prou bé els resultats obtinguts en aquest apartat, que centra l'atenció en la situació dels infants de pares inactius o aturats, tot diferenciant les llars amb presència de tots dos progenitors o bé un de sol.

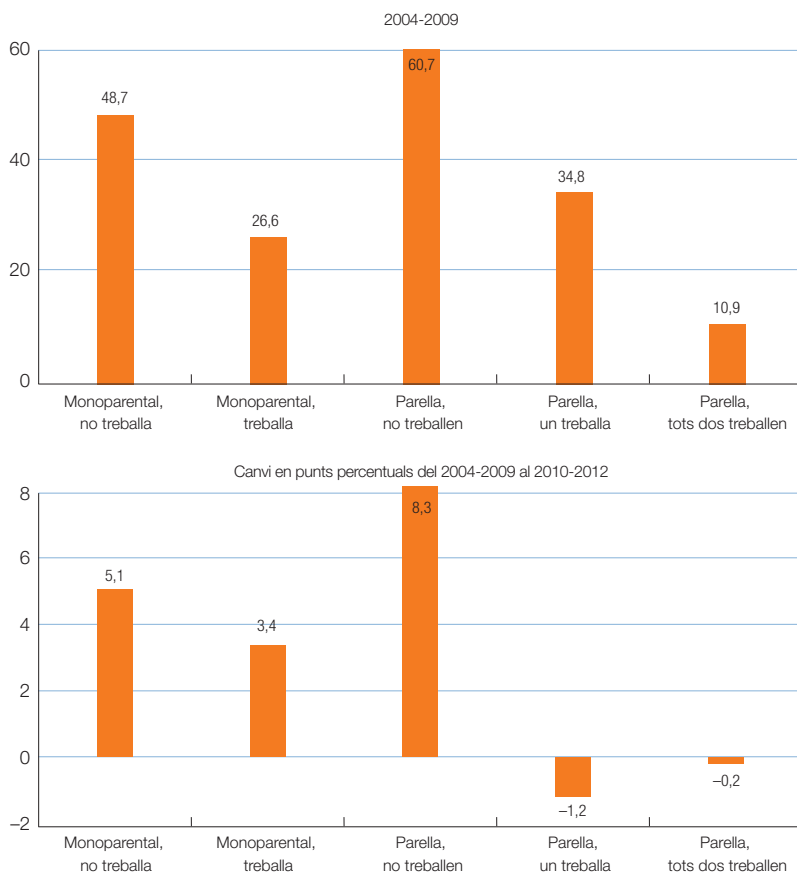
(4) La baixa intensitat de la feina és un dels indicadors que es fan servir per calcular l'índex AROPE (persones en risc de pobresa i exclusió social) en el marc de l'estratègia Europa 2020.

(5) Vegeu Ayala, Cantó i Rodríguez (2011) sobre la importància de la distribució de la desocupació a les llars en relació amb la taxa de pobresa.

GRÀFIC 6.5

Taxa de pobresa entre els infants segons el tipus de llar i la relació amb el mercat de treball del nucli familiar a Espanya (2004-2009) i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Com podem esperar, i així ho expressa el gràfic 6.5, les llars on no treballa cap membre del nucli familiar són les que tenen un risc més elevat de pobresa, tant si es tracta d'una parella com d'una llar monoparental. En el cas que l'infant convisqui amb tots dos però cap d'ells treballa, el risc de

pobresa és del 60,7% en l'etapa 2004-2009. En el cas de les famílies monoparentals, el risc de pobresa infantil és del 48,7%. Es tracta –volem remarcar-ho– de les taxes de pobresa més altes vistes en aquest treball, ja que mostren que la pobresa afecta un de cada dos infants en aquest tipus de llars. Quan el nen conviu amb tots dos pares però només n'hi ha un que treballa, el risc és del 34,8%, i del 26,6% en el cas de les llars monoparentals en què el progenitor que té cura del menor treballa. La situació més avantatjosa, per descomptat, és la dels infants que conviuen amb el pare i la mare i tots dos treballen. En aquest tipus de llars només un de cada deu nens viu per sota del llindar de pobresa.⁽⁶⁾

Al segon panell del gràfic veiem que la crisi ha incidit especialment en el risc de pobresa dels infants que formen part d'una família en què conviuen tots dos progenitors, però cap d'ells treballa. El risc de pobresa d'aquests nens ha augmentat 8,3 punts percentuals. La resta de les variacions és relativament menor per comparació al que ja hem comentat més amunt –de fet, els resultats de l'anàlisi multivariant no permeten parlar de diferències estadísticament significatives en el temps per a la resta dels grups–.

Quant als problemes de privació material que veiem al gràfic 6.6, hi observem que la família monoparental en què el pare o mare no treballen és la que pateix un risc més elevat, que arriba al 54,3%, seguida de la dels nens que conviuen amb tots dos progenitors i en la qual cap d'ells treballa, amb un risc del 52,4%. En tercer lloc, se situa la família monoparental amb feina, que presenta un risc de privació del 37,0%. En la millor posició es troben les famílies en les quals un membre de la parella o bé tots dos treballen. Aquests dos tipus de llars tenen un risc de privació del 24,3% i 12,4%, respectivament.

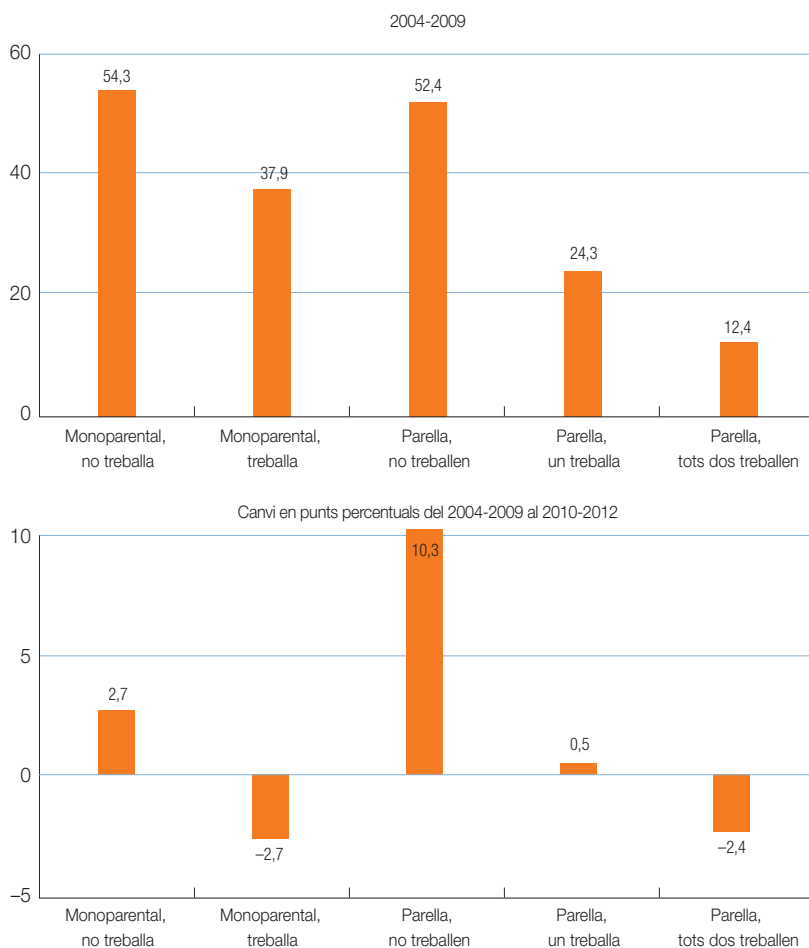
Pel que fa als efectes de la crisi sobre aquests indicadors, veiem que és justament en els dos tipus de llar amb més risc (parella sense feina i monoparental també desocupada) on ha tingut lloc una davallada més important del benestar material. La crisi perjudica més les llars que ja eren més vulnerables abans d'entrar en aquesta etapa de recessió, com veiem confirmat pels resultats de l'anàlisi multivariant. De fet, el risc de privació entre els menors que viuen amb tots dos pares i cap d'ells treballa puja al 62,4% entre el 2010 i el 2012.

(6) Els resultats de l'anàlisi multivariant mostren que, per comparació al grup de referència format pels infants que conviuen amb tots dos progenitors ocupats, la resta d'infants té una probabilitat més alta de trobar-se en la pobresa, al 99% de confiança.

GRÀFIC 6.6

Taxa de privació segons tipus de llar i relació amb el mercat de treball del nucli familiar a Espanya, 2004-2009, i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

A l'epígraf anterior hem observat que, a més del risc de pobresa i privació, també és important considerar la composició de la població pobre i amb problemes de privació per comparació a la població infantil total, tenint en compte l'estructura familiar i la situació laboral dels pares. I és justament això el que mostra el gràfic 6.7 per a totes dues etapes analitzades. En aquest sentit, destaquem l'important augment d'infants pobres que viuen amb tots dos pares i cap d'ells treballa, ja que han passat de representar el 14,6% de la població infantil pobre al 24,5% (tot i que en el conjunt de la població no són sinó el 6,3% i el 10,1%, respectivament). O sigui, un de cada quatre nens pobres a Espanya viu amb tots dos pares fora del mercat laboral. Les llars monoparentals estan sobrerrepresentades entre la població en precarietat econòmica, independentment de l'aproximació que fem servir. D'altra banda, el gràfic també fa palès que no podem oblidar que més del 40% dels infants pobres a Espanya viuen en una llar amb tots dos progenitors, dels quals només un treballa.

6.3. Les famílies nombroses

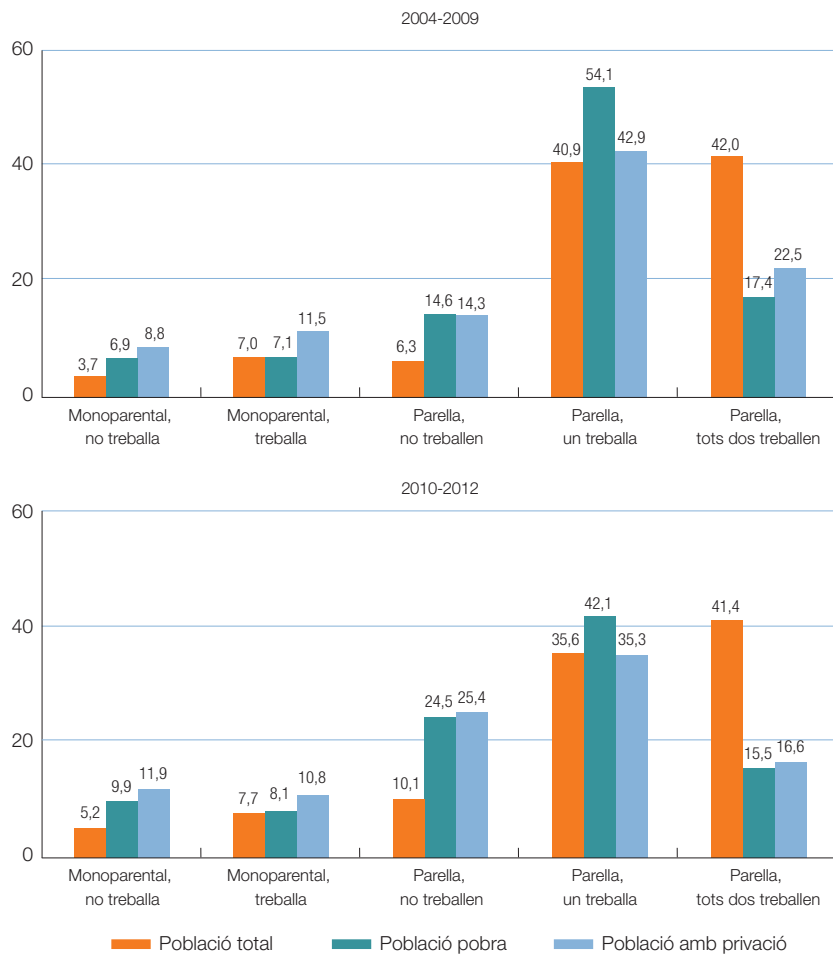
El tercer col·lectiu que hem identificat com a grup de risc a Espanya és el dels infants que viuen en famílies nombroses, de tres germans o més. D'acord amb els resultats que mostra el gràfic 6.8, el risc de pobresa a les llars espanyoles amb tres nens és de més del 45%, i a l'etapa entre el 2004 i el 2009 pràcticament se situa al 70% en el cas de les famílies amb quatre fills o més. Observem, per tant, una relació lineal i positiva entre risc de pobresa i nombre de fills a la llar, que creix de manera espectacular.

Pel que fa a l'etapa de crisi econòmica, i tenint en compte l'anàlisi multivariant, es confirma una disminució del risc de pobresa relativa a les llars amb tres nens o més, mentre que sobre la resta no podem parlar de diferències estadísticament significatives en el temps. No obstant això, i malgrat aquesta disminució del risc entre les famílies nombroses, es tracta de taxes que encara són extraordinàriament altes.

GRÀFIC 6.7

Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons el tipus de llar i la relació amb el mercat de treball del nucli familiar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012

Unitat: percentatge

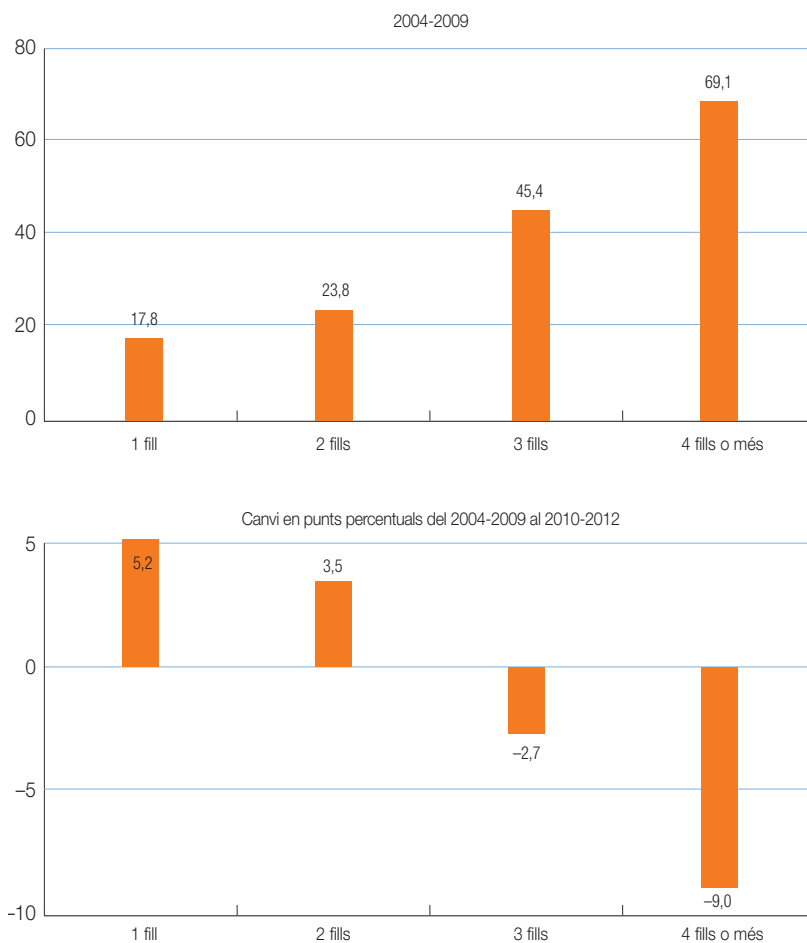

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

GRÀFIC 6.8

Taxa de pobresa per nombre d'infants a la llar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012.

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Respecte al nivell de vida material, les diferències en el risc de privació no són tan importants com en el cas de la pobresa per nombre de fills (vegeu el gràfic 6.9). Així i tot, hem de destacar la situació de les llars amb un fill: al contrari del que passava en el cas de la pobresa monetària, aquestes llars mostren més problemes de privació que no pas els de les unitats familiars amb dos menors (aquesta diferència és estadísticament significativa al 95% de confiança). També és important remarcar que al voltant del 35% dels infants patirien problemes de privació en cas de conviure amb almenys dos germans menors, i pràcticament el 50% en famílies de quatre nens o més. De l'anàlisi multivariant es desprèn que no hi ha diferències estadísticament significatives entre totes dues etapes, llevat del cas de les llars amb tres fills, que haurien vist com la situació millorava lleument.

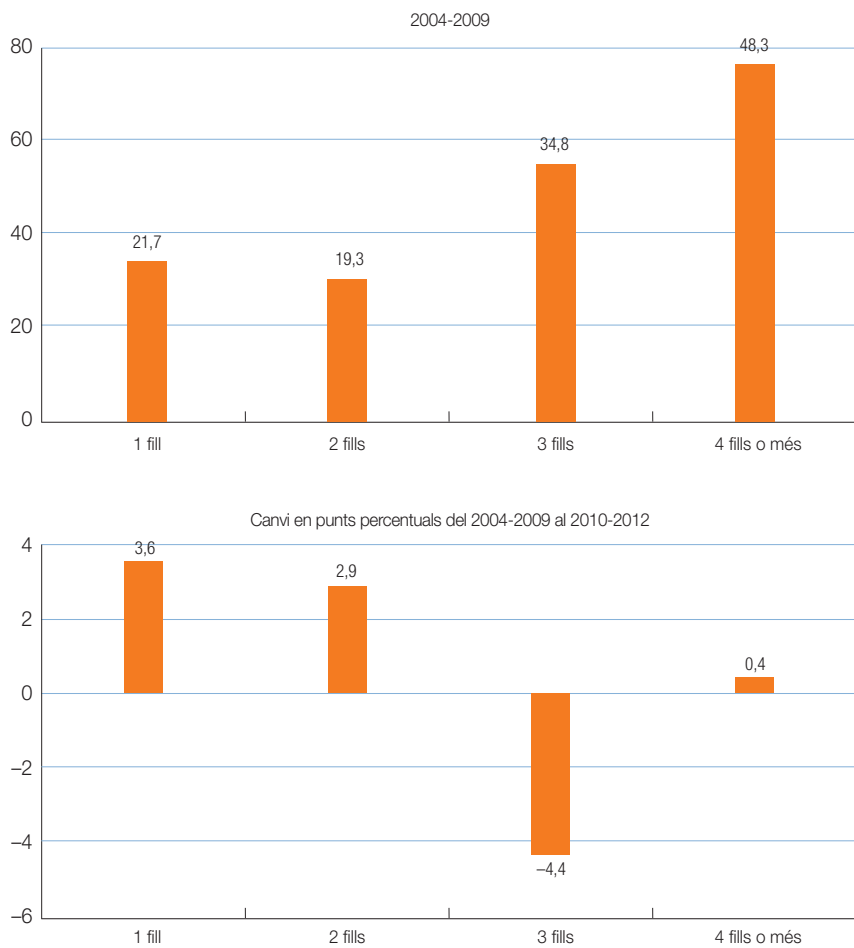
D'altra banda, si centrem l'atenció en la composició de la població infantil pobra i amb privació que mostra el gràfic 6.10, hi observem que tant les llars amb tres infants com les de quatre o més es troben sobrerrepresentades entre la població en precarietat econòmica. Per exemple, els nens que viuen en llars de tres menors o més representen tan sols el 12% de la població infantil, i en canvi són pràcticament el 20% de la població infantil en situació de pobresa i el 17% dels que tenen problemes de privació.

Finalment, sense defugir la difícil situació de les famílies nombroses, comprovem que, tot i que els infants que viuen en llars de dos fills tenen un risc de pobresa només uns punts percentuals per damunt del risc mitjà infantil, representen el 45% de la població infantil pobra. Per això, si bé és important centrar l'atenció en els grups que pateixen alts riscos de pobresa, no podem oblidar els col·lectius que componen la majoria de població amb problemes econòmics. A més, sembla que els resultats que acabem de presentar indiquen un possible canvi de perfil que fa que els nens pobres visquin avui amb menys germans.

GRÀFIC 6.9

Taxa de privació per nombre d'infants a la llar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012

Unitat: percentatge

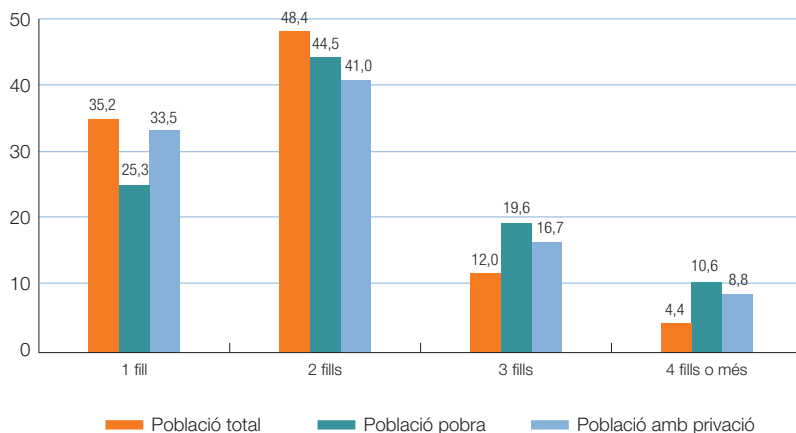

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

GRÀFIC 6.10

Distribució de la població infantil total, pobre i amb privació segons el nombre de fills a la llar. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

6.4. La monoparentalitat

A l'epígraf 6.2 dèiem que un dels col·lectius especialment vulnerables és el dels infants que conviuen amb només un dels progenitors, és a dir, que viuen en llars monoparentals.⁽⁷⁾ En aquest apartat tractem aquesta qüestió més a fons.⁽⁸⁾ El gràfic 6.11, referit al període 2004-2009, mostra quin és el risc de pobresa infantil segons la presència d'un o tots dos progenitors a la llar i també segons el nombre de fills.⁽⁹⁾ El segon panell mostra el canvi que hi ha hagut en la segona etapa respecte a la primera.

(7) L'1,3% dels menors de 18 anys de la mostra no viuen amb cap dels progenitors. Les taxes de pobresa i de privació per a aquest grup se situen totes dues en el 42%. Malauradament, la manca d'observacions ens impedeix d'anar més enllà en l'anàlisi d'aquest col·lectiu.

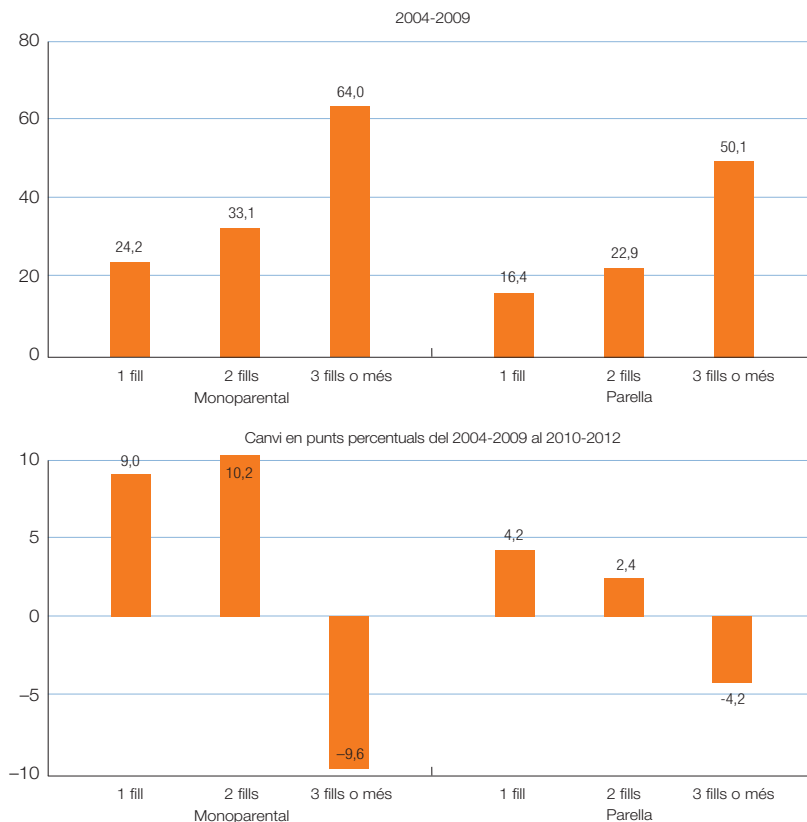
(8) Vegeu l'excel·lent treball de Mari-Klose *et al.* (2010) en aquesta mateixa col·lecció (núm. 30) per a una anàlisi en profunditat dels riscos que determinades estructures familiars tenen en la infància.

(9) Per evitar problemes de multicolinearietat amb la variable sobre el nombre de progenitors i la relació amb el mercat de treball, la combinació entre monoparentalitat i el nombre de fills no s'ha pogut incloure en el model economètric, per la qual cosa en aquest punt no comentem la significativitat estadística dels coeficients.

GRÀFIC 6.11

Taxa de pobresa segons el nombre de progenitors i de fills entre el 2004 i el 2009, i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

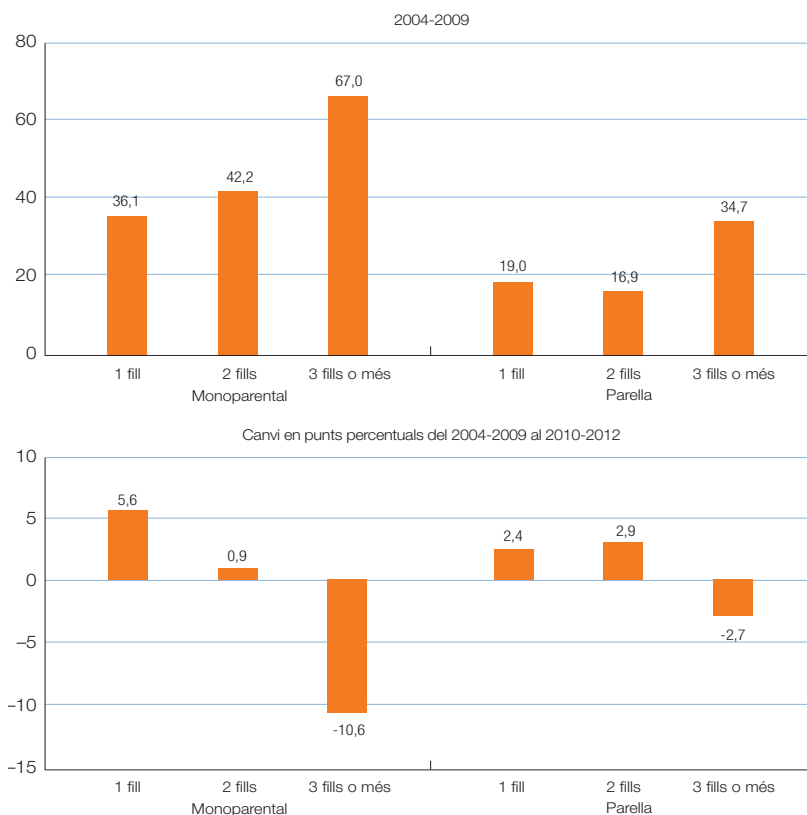
Com hem indicat, el risc de pobresa augmenta amb el nombre d'infants a la llar, però és certament diferent segons si tots dos progenitors conviuen amb els fills o bé si només n'hi ha un de sol. Per exemple, en els casos en què només hi ha un fill, el risc de pobresa és pràcticament 8 punts percentuals superior si a la llar només viu un dels progenitors (24,2% enfront de 16,4%). El risc de pobresa arriba a un màxim del 64,0% en el cas dels nens

que viuen només amb un dels pares i tenen almenys dos germans. La crisi econòmica hauria empitjorat encara més la situació de les famílies monoparentals, sobretot les que tenen un o dos fills. Amb tres fills o més s'hi aprecia una lleugera davallada, però com que es tracta d'un risc de pobresa tan elevat, això pràcticament no implica un canvi real de benestar per a un nombre important d'aquestes famílies.

GRÀFIC 6.12

Taxa de privació segons el nombre de progenitors i de fills (2004-2009) i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

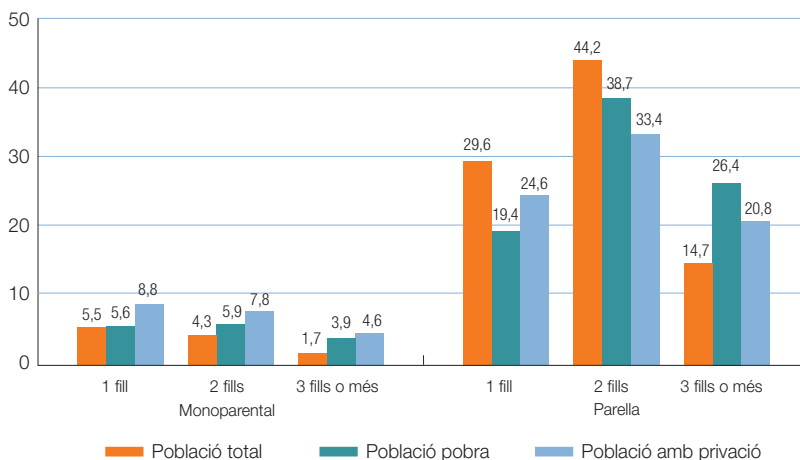
Són especialment preocupants els resultats relatius al risc de privació a les llars monoparentals, ja que superen fins i tot el risc de pobresa, com podem veure al gràfic 6.12. Prop de quatre de cada deu nens espanyols que viuen en una llar monoparental patirien una acumulació de mancances materials tan important que considerem que es tracta de nens privats. És a dir, als problemes d'insuficiència d'ingressos corrents, a les llars monoparentals s'hi afegeix un important problema de baix nivell de vida.

Pel que fa a la composició de la població infantil pobra i amb privació (gràfic 6.13), advertim que aproximadament el 12% dels nens espanyols viuen en una llar monoparental. Amb tot, els nens que viuen amb un dels progenitors representen el 15,4% de la població pobra i el 21,2% de la població infantil amb problemes de privació. Així, doncs, els infants en llars monoparentals representen, entre la població amb problemes de privació, el doble del percentatge corresponent al conjunt de la població.

GRÀFIC 6.13

Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons el nombre de progenitors i de fills a la llar. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Quan els nens conviuen amb el pare i la mare, si són fills únics o són dos germans, es troben clarament infrarepresentats entre la població pobra i/o amb problemes de privació. Finalment, els infants que viuen almenys amb dos germans de menys de 18 anys es troben sobrerrepresentats en la població pobra i amb problemes de privació; això no obstant, hi ha diferències importants segons si els pares conviuen o no en parella.

6.5. Els infants d'origen immigrant

No volem acabar aquest capítol sense fer referència a les dificultats pròpies dels nens d'origen immigrant. Com és ben sabut, els darrers anys Espanya ha estat un país d'acollida de població immigrant, que ha passat de representar el 3% de la població al final dels anys noranta al 12% el 2012 (dades de la població censada). Aquesta població immigrant va contribuir a l'expansió econòmica anterior a la crisi, però també és important tenir en compte que sovint va acabar ocupant llocs de treball de poca qualificació i amb sous baixos. Moltes d'aquestes famílies van accedir a la propietat de casa seva, una circumstància que els ha fet especialment vulnerables a l'impacte de la crisi.

La taula 6.1 mostra la taxa de pobresa i de privació material segons l'origen dels pares. Entre els infants que tenen almenys un dels pares d'origen no europeu, el risc de pobresa i de privació duplica el dels nens amb pares espanyols o europeus. Es tracta de taxes molt altes que fan que més de quatre de cada deu nens d'origen immigrant pateixin un d'aquests problemes o tots dos. L'impacte de la crisi s'ha manifestat amb una força especial entre els petits d'origen immigrant respecte al risc de pobresa monetària –que ha augmentat 4,5 punts percentuals–. En canvi, no observem canvis importants pel que fa al risc de privació en la segona etapa estudiada.⁽¹⁰⁾

(10) Per a més detalls sobre aquesta qüestió, vegeu Ballester, Velazco i Rigall-i-Torrent (2015), que ofereixen una anàlisi sobre l'impacte de la crisi en els hàbits de consum de la població immigrant a Espanya.

TAULA 6.1

Taxa de pobresa i de privació material segons l'origen dels pares, Espanya (2004-2009). Canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012

Unitat: percentatge i punts percentuals

	POBRESA RELATIVA		PRIVACIÓ MATERIAL	
	2004-2009	CANVI 2010-2012	2004-2009	CANVI 2010-2012
Família d'origen espanyol o europeu	22,4	1,1	18,9	1,6
Família d'origen immigrant no europeu (almenys un dels pares)	45,9	4,5	42,2	0,9

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Si ens fixem en la distribució de la població infantil total, pobra i en privació que mostra la taula 6.2, podem observar clarament que els infants d'origen immigrant estan sobrerrepresentats tant entre la població pobra com en la que pateix privació. Es tracta d'un resultat preocupant, amb conseqüències importants quant a la integració de la població immigrant a Espanya, ja que redueix la cohesió social a llarg termini i resta oportunitats als nens d'origen immigrant.

TAULA 6.2

Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons l'origen dels pares. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

	POBLACIÓ INFANTIL (%)	POBLACIÓ INFANTIL POBRA (%)	POBLACIÓ INFANTIL AMB PRIVACIÓ (%)
Família d'origen espanyol o europeu	81,3	67,6	66,6
Família d'origen immigrant no europeu (almenys un dels pares)	18,7	32,4	33,4

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

6.6. Conclusions

En aquest capítol hem identificat els principals grups en risc de pobresa i de privació material dins la població infantil i, així mateix, els possibles canvis de perfil produïts al llarg del temps. El primer grup que cal destacar és el dels adolescents entre 14 i 17 anys: entre el 2010 i el 2012, el 34% vivien per sota del llindar de pobresa, amb un increment de més de tres punts respecte a l'etapa prèvia a la crisi. Els menors de 3 anys, en canvi, són els que tenen un risc de pobresa més baix (del 21%). Aquest resultat és comprensible, en part, per la metodologia utilitzada, com hem comentat, però també si tenim en compte que bona part dels nens més petits de 3 anys són el primer i únic fill de moltes parelles, i aquests joves no solen iniciar una família fins que no disposen dels recursos econòmics suficients. En canvi, les llars amb fills més grans –els que tanquen l'etapa de formació de la família– estan compostos en una probabilitat més alta per un nombre més alt de germans, i aquest fet incideix directament sobre el seu benestar econòmic.

El tipus de llar i la relació dels pares amb el mercat de treball ens ha ajudat a identificar un altre dels col·lectius que pateixen algunes de les taxes de pobresa i de privació més altes de les que observem en aquest treball: es tracta dels fills de pares aturats o inactius. D'aquesta manera, quan no treballa cap dels progenitors, les taxes de pobresa i de privació oscil·len entre el 50 i el 70% per a l'etapa entre el 2010 i el 2012, segons si els progenitors viuen en parella o si la llar és monoparental. A més a més, de tots els grups, els infants amb el pare i la mare desocupats són els que han vist com augmentava més la seva taxa de pobresa, un indicatiu de la insuficiència de les polítiques de compensació de rendes per manca de treball. Algunes famílies tampoc en tenen prou amb les rendes percebudes del mercat laboral, ja que un de cada deu nens espanyols que viu amb tots dos pares treballant és pobre o pateix problemes de privació material.

La taxa de pobresa i de privació també és molt elevada entre les famílies amb tres fills o més. Hi observem, però, un canvi de perfil: els infants pobres viuen avui en llars amb menys germans. Aquesta dada és eloqüent respecte a l'augment de la vulnerabilitat de la família més comuna, la de dos fills. Independentment del nombre de fills, les llars monoparentals

sempre presenten taxes de pobresa i de privació més altes que les de les llars en què els progenitors viuen en parella. Finalment, hem comprovat les dificultats dels nens d'origen immigrant, els quals representen un de cada cinc nens entre la població infantil, mentre que entre la població de menors pobres o amb problemes de privació aquesta proporció és d'un de cada tres.

VII. Dinàmica de la pobresa infantil

Aquest capítol aborda l'anàlisi de la dinàmica de la pobresa. Centrem aquí l'atenció en l'estudi dels fluxos d'entrada i sortida de la pobresa i, per tant, en la persistència o transitorietat d'aquesta situació. L'objectiu principal d'aquest capítol no és quantificar i caracteritzar el grup de persones pobres en un moment del temps, com hem fet en pàgines anteriors, sinó determinar si la pobresa és de caràcter transitori (i, per tant, representa una experiència breu per a la majoria de persones que alguna vegada han estat pobres) o si, al contrari, és una experiència que persisteix en el temps (de manera que la població que cau en aquesta situació acaba patint la pobresa durant molts anys, i no aconsegueix sortir-ne). La nostra anàlisi, doncs, en lloc de prendre instantànies fixes de les famílies espanyoles amb fills en un moment determinat, ara passa a filmar una pel·lícula, fent un seguiment d'aquestes famílies durant uns anys.⁽¹⁾

Com apuntàvem, la dinàmica de la pobresa és molt important per dissenyar adequadament les polítiques que tenen la vocació de combatre-la. Les polítiques i accions que poden ajudar a resoldre situacions de pobresa crònica o persistent diferiran de manera substancial de les que es projectin per combatre les situacions transitòries de pobresa, ja que els motius que porten els individus a la pobresa i que després els perpetuen en aquesta situació de desavantatge són ben diferents dels mecanismes que els condueixen a sofrir una experiència passatgera de pobresa. Per exemple, dues persones que s'incorporen a l'atur a causa de la deslocalització de la

(1) Vegeu Bradbury, Jenkins i Micklewright (2001), autors d'un dels llibres més influents sobre la pobresa dinàmica infantil; Cantó i Mercader-Prats (2002), per a un dels primers treballs centrats en el cas espanyol, i Cantó, Del Río i Gradín (2007) per als factors que ajuden que les famílies amb nens puguin sortir de la pobresa.

seva empresa poden tenir oportunitats molt diferents per reincorporar-se al mercat de treball segons el seu nivell educatiu, l'edat o el sexe. Si la desocupació les porta a la pobresa, aquesta situació pot esdevenir una experiència de llarga durada per a la persona amb menys estudis, mentre que segurament serà transitòria o episòdica en el cas d'una persona amb un nivell educatiu més alt. Per tant, una política de garantia d'ingressos per afrontar certes contingències –com ara el subsidi d'atur– pot representar una bona opció per a la persona amb més nivell d'estudis, ja que l'ajudarà a sortir de la situació de precarietat econòmica; a partir d'aquí, tenint en compte el seu nivell d'estudis, tindrà la possibilitat de reincorporar-se al mercat de treball i assolir un nivell de vida adequat. El subsidi, però, no resultarà satisfactori per a qui es troba aturat per les mateixes circumstàncies i veu com la manca d'educació limita les seves oportunitats laborals. En aquest cas, pot ser més adequat aplicar accions que incideixin en els factors que motiven la persistència en la desocupació i la pobresa, com ara el baix nivell educatiu de la persona a la qual ens referim, mitjançant, per exemple, polítiques laborals actives de formació i reorientació professional.

Presentem en primer lloc les dades utilitzades en aquest capítol; tot seguit passem a l'estudi de la dinàmica de la pobresa a Espanya i, finalment, fem una anàlisi de sensibilitat al llindar de pobresa.

7.1. Les dades utilitzades: l'Enquesta de Condicions de Vida longitudinal

Per analitzar la pobresa dinàmica és imprescindible disposar de dades que segueixin els individus al llarg del temps. En aquest capítol utilitzem els fitxers longitudinals de l'Enquesta de Condicions de Vida que entrevista tots els individus adults de la mostra al llarg de quatre anys consecutius, independentment del lloc de residència, que pot ser fix o canviant.

La taula 7.1 detalla el nombre d'observacions de la mostra i, al mateix temps, indica l'estructura de la base de dades utilitzada. Així, els individus de la mostra només hi participen al llarg de quatre anys, i en acabar aquest període aquest grup de persones i famílies és reemplaçat per una nova

mostra. D'aquesta manera, cada any es renova aproximadament el 25% de la mostra.⁽²⁾

D'altra banda, la taula 7.2 presenta els resultats relatius a la pobresa estàtica amb la base de dades utilitzada en aquest capítol. Els resultats són molt semblats als obtinguts amb les dades transversals que consten al capítol 2, però no són necessàriament exactes, ja que no es tracta de la mateixa mostra. La diferència més important la trobem el 2004, molt probablement perquè la mostra longitudinal de l'ECV només conté tres dels quatre grups rotacionals. La resta de les decisions metodològiques quant a la distribució d'ingressos, la definició de persona pobre, etc., són les mateixes que les que fem servir als capítols anteriors.

TAULA 7.1

Mostra utilitzada (nombre d'observacions d'individus) en l'Enquesta de Condicions de Vida a Espanya. Fitxers longitudinals, 2004-2012

ANY	GRUP ROTACIONAL										TOTAL
	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	
2004	10.483	10.600	10.729	–	–	–	–	–	–	–	31.812
2005	8.921	9.091	8.981	10.348	–	–	–	–	–	–	37.341
2006	–	8.069	7.921	8.475	10.171	–	–	–	–	–	34.635
2007	–	–	7.431	7.955	8.593	10.648	–	–	–	–	34.627
2008	–	–	–	7.719	8.209	9.469	10.575	–	–	–	35.972
2009	–	–	–	–	7.740	8.835	9.518	10.772	–	–	36.865
2010	–	–	–	–	–	8.324	8.723	9.572	10.407	–	37.026
2011	–	–	–	–	–	–	8.004	8.406	8.647	9.700	34.757
2012	–	–	–	–	–	–	–	7.667	7.961	8.130	23.758
Total	19.404	27.760	35.061	34.497	34.713	37.276	36.820	36.417	27.015	17.830	306.793

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, dades longitudinals 2004-2012 a partir de la distribució de persones.

(2) De fet, el percentatge és superior al 25% de la mostra, ja que hi ha famílies i individus que es perden, tant per les dificultats a l'hora de localitzar-los com perquè simplement decideixen deixar de participar en l'enquesta. Aquest fenomen es coneix en anglès com *attrition* o pèrdua de mostra.

TAULA 7.2

Llindar de pobresa (en euros), taxa de pobresa (percentatge), intensitat i severitat de la pobresa per al conjunt de la població i entre els infants. Espanya, 2004-2012

ANY	LLINDAR DE POBRESA (EN EUROS)	CONJUNT DE LA POBLACIÓ			MENORS DE 18 ANYS		
		TAXA DE POBRESA (%)	INTENSITAT	SEVERITAT	TAXA DE POBRESA (%)	INTENSITAT	SEVERITAT
2004	6.261	19,5	5,7	2,9	24,6	7,5	3,8
2005	6.305	19,8	6,0	3,1	24,5	8,1	4,4
2006	6.692	20,3	6,6	3,8	25,8	9,2	5,1
2007	7.065	19,8	6,6	3,9	24,0	8,6	5,0
2008	7.649	20,7	7,0	6,1	26,4	9,6	8,6
2009	7.783	20,2	8,5	8,2	26,1	11,7	9,6
2010	7.661	21,3	9,5	8,5	27,2	13,0	10,9
2011	7.372	22,4	9,2	6,9	28,2	12,5	9,1
2012	7.290	21,7	8,7	6,3	27,0	11,6	7,6

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, dades longitudinals 2004-2012 a partir de la distribució de persones. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

7.2. La pobresa dinàmica entre els infants a Espanya, 2004-2012

En aquest epígraf estudiem les transicions dins i fora de la pobresa. Com hem exposat, l'estudi de la dinàmica de la pobresa permet de suggerir recomanacions per guiar el disseny de les polítiques que intentin combatre-la, i aquesta informació no es pot obtenir a partir d'una anàlisi estàtica. En primer lloc, analitzem la dinàmica de la pobresa per al conjunt de la població espanyola, i passem tot seguit a estudiar més detalladament la situació dels infants.

La taula 7.3 mostra les transicions dins i fora de la pobresa de les llars espanyoles entre el 2004 i el 2012. La primera filera de la taula indica que la taxa d'entrada en la pobresa era d'un 9,7% com a mitjana del període. Això vol dir que un de cada deu espanyols l'any t va passar a tenir ingressos per sota del llindar de pobresa, tot i que l'any anterior ($t-1$) no es trobava en aquesta situació. D'altra banda, aproximadament sis de cada deu persones que ja es trobaven en situació de pobresa no aconseguen sortir-ne. Així, la taxa de persistència en la pobresa era del 62,3%. En canvi,

gairebé una de cada quatre llars que en un any determinat vivia per sota del llindar de pobresa aconseguia sortir d'aquesta situació al llarg de l'any següent.

TAULA 7.3

Transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població espanyola, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY		t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
t - 1	No pobre	90,3	9,7	100,0
	Pobre	37,6	62,3	100,0
	Total	79,5	20,5	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Per comparació a altres treballs relatius al cas espanyol, Bárcena i Cowell (2006), per exemple, amb dades procedents del panell de llars de la Unió Europea, obtenen una taxa d'entrada per al període 1993-2000 del 8,1% i una taxa de sortida del 39,8%.⁽³⁾ Per tant, la probabilitat d'entrada hauria augmentat de manera important en el període analitzat mentre que, en canvi, la probabilitat de sortida s'hauria mantingut força estable.

La taula 7.4 mostra la taxa d'entrada, sortida i persistència en la pobresa corresponent a cadascun dels anys analitzats. Com és lògic, a partir del moment en què la crisi econòmica afecta més directament les famílies espanyoles, les taxes d'entrada i sobretot de permanència en la pobresa són més altes. Així, la taxa d'entrada a la pobresa assoleix el màxim els anys 2010-2011 (amb el 10,1%) i la taxa de permanència, el 2009-2010 (66,5%).

(3) Les opcions metodològiques triades per Bárcena i Cowell (2006) respecte al llindar de pobresa i l'escala d'equivalència són molt semblants a les del nostre treball. Amb tot, presenten una diferència important, i és que aquests autors basen les seves estimacions només en la població de més grans de 16 anys. D'una manera semblant, Cantó, Gradín i Del Río (2003) obtenen taxes d'entrada i de sortida del 6,4% i del 39,9% en el cas espanyol relatives al període 1985-1995; no obstant això, aquests resultats no són comparables amb els d'aquest estudi, ja que les opcions metodològiques elegides són diferents. Per exemple Cantó *et al.* (2003) es basen en l'Enquesta Continua de Pressupostos Familiars (1985-1995) i utilitzen l'escala d'equivalència que divideix per l'arrel quadrada del nombre de membres de la llar.

TAULA 7.4

Transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població espanyola, any per any, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY $t-1$		ANY t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
2005				
2004	No pobre	90,8	9,2	100,0
	Pobre	40,4	59,6	100,0
	Total	81,3	18,7	100,0
2006				
2005	No pobre	90,3	9,7	100,0
	Pobre	39,9	60,1	100,0
	Total	80,1	19,9	100,0
2007				
2006	No pobre	90,8	9,2	100,0
	Pobre	39,8	60,2	100,0
	Total	80,4	19,6	100,0
2008				
2007	No pobre	89,8	10,2	100,0
	Pobre	36,7	63,3	100,0
	Total	80,4	19,6	100,0
2009				
2008	No pobre	90,4	9,1	100,0
	Pobre	38,8	61,2	100,0
	Total	80,1	19,9	100,0
2010				
2009	No pobre	90,1	9,9	100,0
	Pobre	33,5	66,5	100,0
	Total	79,1	20,9	100,0
2011				
2010	No pobre	89,9	10,1	100,0
	Pobre	34,4	65,6	100,0
	Total	78,1	21,9	100,0
2012				
2011	No pobre	89,7	10,3	100,0
	Pobre	38,3	61,7	100,0
	Total	78,4	21,6	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2005-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Pel que fa a la situació dels infants, la taula 7.5 mostra les transicions d'entrada i sortida de la pobresa. Hi veiem que el percentatge de nens que entren en la pobresa és superior en més de dos punts percentuals al corresponent al conjunt de la població. Això vol dir que, de mitjana, hi ha un nombre més alt de nens que cauen en la pobresa en el període estudiat. Al mateix temps, cal remarcar que la taxa de permanència en la pobresa entre els infants és de gairebé 69 punts –és a dir, un percentatge molt superior a l'analitzat a la taula per al conjunt de la població—. En definitiva, no tan sols hi ha més nens que entren en la pobresa, sinó que també tenen més dificultats per sortir-ne.⁽⁴⁾

TAULA 7.5

Transicions dins i fora de la pobresa entre la població infantil. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY		t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
t – 1	No pobre	87,7	12,3	100,0
	Pobre	31,1	68,9	100,0
	Total	73,1	26,9	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2005-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

L'anàlisi per anys (taula 7.6) indica un cop més que les pitjors condicions per als infants tenen lloc en les transicions entre 2009-2010 i 2010-2011, amb taxes d'entrada aproximadament del 13% i taxes de persistència en la pobresa del 70%. Això vol dir que set de cada deu nens pobres el 2010 continuaven en la mateixa situació un any després.

(4) La base per al càlcul de la taxa d'entrada en la pobresa són tots els nens *no pobres*, mentre que la base per al càlcul de la taxa de sortida són tots els nens *pobres*. Per tant, la taxa de sortida en valor absolut és superior a la taxa d'entrada.

TAULA 7.6

Transicions dins i fora de la pobresa entre la població infantil, any per any. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY $t-1$		ANY t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
2005				
2004	No pobre	89,7	10,3	100,0
	Pobre	34,9	65,1	100,0
	Total	76,7	23,3	100,0
2006				
2005	No pobre	86,6	13,4	100,0
	Pobre	33,6	66,4	100,0
	Total	73,1	26,9	100,0
2007				
2006	No pobre	89,1	10,9	100,0
	Pobre	36,6	63,4	100,0
	Total	75,3	24,7	100,0
2008				
2007	No pobre	86,8	13,2	100,0
	Pobre	30,3	69,7	100,0
	Total	72,4	27,6	100,0
2009				
2008	No pobre	88,1	11,9	100,0
	Pobre	31,1	68,9	100,0
	Total	73,1	26,9	100,0
2010				
2009	No pobre	87,1	12,9	100,0
	Pobre	26,2	73,8	100,0
	Total	71,8	28,2	100,0
2011				
2010	No pobre	86,8	13,1	100,0
	Pobre	27,0	73,0	100,0
	Total	71,0	29,0	100,0
2012				
2011	No pobre	87,8	12,2	100,0
	Pobre	30,9	69,1	100,0
	Total	72,1	27,9	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2005-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Una altra manera d'observar aquests fluxos dins i fora de la situació de pobresa consisteix a analitzar el percentatge de llars segons el nombre de períodes en què han estat en la pobresa, com mostra la taula 7.7.⁽⁵⁾ Per a això, construïm un panell equilibrat que inclou tan sols les llars que participen en la mostra durant el màxim de quatre anys consecutius. Si bé la nostra anàlisi és limitada, ja que comprèn només una part de la mostra disponible, sí que ens permet d'observar que, de fet, el 37% de les llars espanyoles es troben en situació de pobresa com a mínim durant un any dels quatre possibles. A més a més, quasi la meitat d'aquestes llars viuen la pobresa com un problema persistent, ja que durant almenys tres dels quatre anys considerats han viscut per sota del llindar de pobresa. Els resultats, doncs, semblen indicar que la pobresa afecta un nombre molt més important de llars del que es desprèn d'una anàlisi estàtica, ja que, en el temps, el problema no el pateixen les mateixes llars (únicament algunes famílies patirien aquest problema durant un període continuat). Malauradament, com que es tracta de mostres relativament petites, les dades no permeten una anàlisi comparativa entre la primera etapa i la segona.

TAULA 7.7

Percentatge de la població espanyola i de la població infantil segons el nombre de períodes en la pobresa. Espanya, 2004-2012 (panell equilibrat)

Unitat: percentatge

	CONJUNT DE LA POBLACIÓ	POBLACIÓ INFANTIL
0	63,2	55,9
1	14,1	13,6
2	8,7	10,1
3	7,0	9,8
4	7,0	10,6
Total	100,0	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2005-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

(5) Subratllem que el risc de pobresa en aquesta taula es troba lleugerament per sota del risc de pobresa obtingut en l'anàlisi estàtica. Això s'explica perquè aquesta anàlisi inclou només aquelles llars de la mostra que participen de manera consecutiva a les microdades de l'Enquesta de Condicions de Vida (fitxers longitudinals) i, per tant, els resultats es troben afectats per un procés de selecció de la mostra.

Entre els nens, la persistència en la pobresa és molt pitjor. Pel cap baix, un de cada cinc nens espanyols es troba en la pobresa tres anys dels quatre possibles, i un de cada deu viu per sota del llindar de pobresa tots els anys observats, és a dir, quatre. Es tracta d'un període molt llarg si tenim en compte el nombre d'anys que defineixen la infància.

Tot seguit aprofundim en la relació entre les transicions de pobresa i el nivell d'ingressos. Més enllà dels resultats analitzats, és interessant conèixer el nivell d'ingressos de l'any inicial d'anàlisi dels infants que surten de la pobresa i dels que hi cauen, per tal d'observar si els ingressos es troben gaire lluny del llindar de pobresa. Amb aquest objectiu, la taula 7.8 mostra el nivell d'ingressos equivalents dels infants espanyols en relació amb la mediana de la distribució i com a mitjana del període. La primera columna conté els resultats dels menors que entren en situació de pobresa i que, per això, deixen de tenir ingressos superiors al llindar (que hem establert en el 60% de la mediana), mentre que la tercera columna mostra els ingressos dels nens que surten de la pobresa. Analitzem els resultats com a mitjana del període, ja que no hem detectat diferències rellevants entre el començament i el final del període estudiat.

D'acord amb els resultats obtinguts, el 44% dels nens espanyols que han aconseguit sortir de la pobresa l'any anterior a la transició tenien uns ingressos equivalents que se situaven entre el 50 i el 60% de la mediana, és a dir, molt a la vora del llindar de pobresa. De fet, només el 19% dels menors que van deixar de ser pobres procedien d'una situació de pobresa severa (amb ingressos equivalents inferiors al 30% de la mediana).

D'una manera semblant, quasi el 34% dels nens que un any determinat van entrar en la pobresa, l'any anterior tenien uns ingressos que oscil·laven entre el 60 i el 70% de la mediana. Això vol dir que pràcticament un de cada tres nens que no es trobaven en situació de pobresa però tenien ingressos equivalents molt pròxims al llindar van caure en la pobresa l'any següent.⁽⁶⁾ Tot i això, un percentatge força elevat de llars —el 16%— hauria entrat en

(6) Aquests resultats no són tan favorables com els obtinguts per Cantó, Gradín i Del Río (2003) i Bárcena i Cowell (2006) per al cas espanyol. Per al període 1985-1995, Cantó *et al.* (2003) obtenen que una de cada quatre llars que es trobava menys d'un 10% per damunt del llindar, l'any següent cau en la pobresa, mentre que els resultats obtinguts per Bárcena i Cowell (2006) per al període 1993-2000 són d'una de cada tres. Amb tot, aquestes comparacions s'han de prendre amb precaució, ja que les opcions metodològiques no són les mateixes que les que fem servir en aquest estudi, com ja hem comentat.

situació de pobresa, tot i que l'any anterior tenien uns ingressos equivalents que gairebé duplicaven el llindar de pobresa (per damunt del 110%). En definitiva, per a la gran majoria de llars la transició a la pobresa es dona des d'un nivell d'ingressos molt pròxim a la línia de pobresa, si bé també observem alguns casos d'infants espanyols per als quals l'entrada en la pobresa és el resultat d'una disminució molt accentuada dels ingressos.⁽⁷⁾

TAULA 7.8

Nivell d'ingressos de procedència dels infants que transiten i taxes d'entrada i de sortida. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

INGRÉS COM A PERCENTATGE DE LA MEDIANA EN $t - 1$	ENTRADA EN LA POBRESA		SORTIDA DE LA POBRESA	
	% DELS INDIVIDUS	TAXA D'ENTRADA	% DELS INDIVIDUS	TAXA DE SORTIDA
[> 0, ≤ 10]			6,7	21,3
[> 10, ≤ 20]			5,0	19,8
[> 20, ≤ 30]			7,4	22,2
[> 30, ≤ 40]			13,3	22,7
[> 40, ≤ 50]			23,8	30,2
[> 50, ≤ 60]			43,7	45,9
[> 60, ≤ 70]	33,6	38,4		
[> 70, ≤ 80]	21,4	25,6		
[> 80, ≤ 90]	14,6	17,2		
[> 90, ≤ 100]	9,1	12,1		
[> 100, ≤ 110]	5,5	8,1		
[> 110]	15,9	3,8		
	100,0	12,3	100,0	31,1

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Les columnes segona i quarta de la taula 7.8 mostren les probabilitats d'entrada i de sortida dels nens també segons el nivell d'ingressos. Com hem

(7) Una anàlisi detallada (no inclosa per motius d'espai) de les transicions d'entrada demostra que un grup molt important de nens espanyols que entren en la pobresa se situen directament en una situació de pobresa severa. Així, gairebé un de cada cinc nens espanyols cau en la pobresa perquè la llar on viu passa a tenir rendes equivalents per sota del llindar del 30% de la renda mediana. Aquest percentatge de nens que entren en situació de pobresa severa és molt elevat si el comparem amb estudis anteriors.

comentat més amunt, el risc de caure en la pobresa per al conjunt de nens espanyols que superaven el llindar l'any anterior a l'analitzat era del 12,3%. Aquest percentatge, però, és molt diferent segons el nivell d'ingressos de les llars corresponent al primer any de l'anàlisi: per exemple, a les llars amb ingressos entre el 60 i el 70% de la mediana, el risc era del 38%, mentre que per a les que tenien ingressos de més del 110%, no arribava al 4%.

Pel que fa a la taxa de sortida de la pobresa, hem vist que un de cada tres nens espanyols que l'any anterior a l'analitzat era pobre aconseguia deixar la pobresa. Aquesta probabilitat de sortida, però, sembla menys associada al nivell d'ingressos que no pas el risc d'entrada que acabem de veure. De fet, com mostra l'última columna de la taula, la taxa de sortida per als nens amb ingressos equivalents entre el 10 i el 20% de la mediana és semblant a la dels que tenien entre el 20 i el 30%, o entre el 30 i el 40%. Com és lògic, la probabilitat de sortida per a les llars amb ingressos entre el 40 i el 50% de la renda mediana és la més alta del conjunt de nens que transiten i se situa entorn del 46%.

7.3. Anàlisi de sensibilitat de les transicions de pobresa a Espanya

A l'epígraf anterior hem analitzat les transicions dins i fora de la situació de pobresa a Espanya i hem observat que una part important de les transicions es produeixen des de punts molt pròxims al llindar de pobresa, tant d'entrada com de sortida. En aquest epígraf ens plantejem d'analitzar la sensibilitat de les transicions al llindar de pobresa escollit i esbrinar així si podem parlar realment de transicions o, en canvi, el que detectem com a transicions són només oscil·lacions entorn del llindar de pobresa que no tenen gaire relació amb una millora o un empitjorament de la situació econòmica de les famílies.

L'anàlisi de sensibilitat consisteix a considerar una transició fora de la pobresa només quan les llars aconsegueixen superar el valor corresponent al 110% del llindar de pobresa. De la mateixa manera, considerem que una llar cau en la pobresa si els ingressos relatius de l'any t no arriben al 90% de la línia de pobresa.⁽⁸⁾ D'aquesta manera evitem considerar

(8) Aquesta tècnica la va proposar Stevens (1999) en un dels articles més influents en l'anàlisi de la pobresa dinàmica els anys noranta.

com a transicions els moviments que es donen entre el 90 i el 110% del lllindar i restringim l'anàlisi a canvis substancials de la situació econòmica de les llars.

D'acord amb els resultats obtinguts, segons el que mostren les taules 7.9 i 7.10, la taxa d'entrada a la pobresa seria del 7,0% (en lloc del 9,7% de la taula 7.3) i la taxa de sortida del 30,0% (en lloc del 37,6%). Com calia esperar, totes dues taxes minven pel fet que, per poder parlar de transicions de pobresa, exigeixen un canvi més important del nivell d'ingressos. Així i tot, continuem observant taxes elevades d'entrada a la pobresa, especialment entre els infants, i de permanència en aquesta situació.

TAULA 7.9

Anàlisi de sensibilitat de les transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY		t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
t - 1	No pobre	93,1	7,0	100,0
	Pobre	30,0	70,0	100,0
	Total	80,2	19,8	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

TAULA 7.10

Anàlisi de sensibilitat de les transicions dins i fora de la pobresa dels infants espanyols, 2004-2012

Unitat: percentatge

ANY		t		
		NO POBRE	POBRE	TOTAL
t - 1	No pobre	91,1	8,9	100,0
	Pobre	23,3	76,7	100,0
	Total	73,6	26,4	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. Fitxers longitudinals. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals

7.4. Conclusions

Les dades longitudinals de l'Enquesta de Condicions de Vida que segueixen les famílies en el temps ens han permès en aquest capítol d'analitzar la pobresa dinàmica infantil. Amb l'esclat de la crisi, observem un percentatge més alt de nens que entren en la pobresa i també un percentatge més gran dels que persisteixen en aquesta situació. Així, per exemple, un 10,3% dels nens que no eren pobres el 2004 van entrar en la pobresa el 2005. En canvi, aquest percentatge puja al 13,3% entre els anys 2010 i 2011. En la mateixa línia, és més gran el nombre de llars amb fills que tenen dificultats per sortir de la pobresa, de manera que aquest problema ha esdevingut més persistent. De fet, durant la crisi econòmica, més de set de cada deu nens pobres viuen consecutivament en la pobresa un any darrere l'altre.

Si de l'anàlisi any per any passem a un període d'anàlisi més llarg, de quatre anys, observem l'elevadíssim percentatge de nens que *en algun moment* es veuen afectats per la pobresa –el 44%–, molt més alt que el que indicaria l'anàlisi simple d'un únic any. A més a més, un de cada quatre nens espanyols (aproximadament 840.000 l'any 2012) són pobres crònics, és a dir, que passen en la pobresa tot el període analitzat. Això vol dir que bona part dels nens pobres viuen períodes molt llargs de la infància en la pobresa, i com ja hem comentat a la introducció, això té conseqüències molt greus per al seu desenvolupament.

VIII. Mesures contra la pobresa infantil

Com mostra l'anàlisi dels capítols anteriors, la pobresa infantil a Espanya depèn de la capacitat dels membres adults de la família per obtenir recursos suficients, principalment del mercat de treball. Però depèn també del disseny de les polítiques redistributives, com apunten Gornick i Jäntti (2012). Els nens no són responsables de la seva situació de pobresa, però en pateixen els efectes directament, ja que això afecta el seu benestar i el desenvolupament futur.

Per combatre la pobresa infantil hi ha una política transversal i integral que conté dos grans tipus de mesures. D'una banda, parlem de transferències monetàries, ajudes en espècie i deduccions fiscals que puguin compensar els efectes negatius de la pobresa en el benestar dels infants. Aquestes mesures pretenen alleujar la pobresa de caràcter més temporal. D'altra banda, però, per incidir en les causes de la pobresa, calen altres polítiques de caràcter més estructural, per exemple de tipus educatiu –que millorin els registres educatius dels nens que provenen d'entorns menys favorables– o bé relatives al mercat laboral –que ajudin els pares a generar els recursos necessaris per sortir de la pobresa–. L'anàlisi d'aquestes últimes polítiques ultrapassa l'àmbit d'aquest treball, tot i que ha estat i és objecte d'estudi d'altres recerques.⁽¹⁾ Aquest capítol, en canvi, analitza l'efecte de les ajudes monetàries a les famílies amb fills com a mesura per alleujar la incidència de la pobresa transitòria a Espanya.

(1) En aquest capítol tampoc avaluem el paper redistribuïdor dels serveis públics adreçats a la infància, com ara les llars d'infants. Com apunta Cantó (2014), les prestacions en espècie són importants perquè afecten les decisions de participació en el mercat de treball, l'estalvi de les famílies i, al capdavant, el benestar dels nens. Förster i Verbist (2014), de fet, constaten que, en el cas d'Espanya, les prestacions en espècie tenen més capacitat per reduir la pobresa que no pas les transferències monetàries.

Així, als epígrafs que segueixen fem una sèrie d'exercicis d'estàtica comparativa que mostren el potencial en la reducció del risc de pobresa infantil d'algunes ajudes monetàries a les famílies amb nens. No es tracta d'un exercici complet de microsimulació que ens permetria tenir en compte simultàniament les diverses mesures de política fiscal i les prestacions a les famílies ja existents actualment.⁽²⁾ Es tracta, simplement, d'observar l'efecte que podrien tenir algunes prestacions monetàries en el benestar dels infants mesurat per la taxa de pobresa, mantenint constants la resta de variables.⁽³⁾ Algunes de les mesures simulades, això és cert, requeririen partides importants com a part dels pressupostos que avui es destinen als infants i les famílies.

Per situar-nos, el primer epígraf d'aquest capítol compara algunes dades rellevants de la política familiar a Espanya en relació amb el nostre entorn europeu més pròxim i també per comparació a altres països de l'OCDE. Tot seguit analitzem l'efecte de les prestacions monetàries a les famílies i la seva capacitat de reducció de la pobresa infantil entre el 2004 i el 2012 amb dades de l'ECV. A partir d'aquí, fem diferents exercicis amb possibles mesures d'ajuda contra la pobresa infantil per al 2011, l'any que presenta les taxes de pobresa més altes de tot el període analitzat. En primer lloc, ens centrem en una ajuda universal dirigida a tots els menors de 18 anys. En segon lloc, una ajuda condicionada al nivell de renda i, en tercer lloc, una ajuda als nens que anteriorment hem identificat com especialment vulnerables.

(2) Per poder tenir en compte simultàniament mesures monetàries, en espècie i fiscals, cal treballar amb un microsimulador, per exemple, EUROMOD (vegeu Sutherland, 2001; Sutherland *et al.*, 2008). Els treballs de Levy, Lietz i Sutherland (2005 i 2006) i Levy, Matsaganis i Sutherland (2013) són un bon exemple de l'estudi de diverses mesures de política social adreçades als nens contra la pobresa infantil a la Unió Europea a partir dels resultats d'un microsimulador. Per a Espanya, vegeu el treball de Cantó *et al.* (2012). Cal advertir que el cas espanyol és particularment difícil d'estudiar a causa de la diversitat de polítiques a les diferents comunitats autònomes.

(3) Es tracta d'un exercici d'estàtica comparativa que no té en compte tampoc els efectes dinàmics, com ara un canvi de l'oferta laboral de la llar en rebre certes prestacions.

8.1. La política familiar a Espanya des d'una perspectiva comparada⁽⁴⁾

El 2014, Espanya dedicava a despesa social (malaltia, atenció sanitària, invalidesa, vellesa, supervivència, família, fills, desocupació, habitatge i exclusió social) aproximadament el 26,8% del PIB (vegeu la taula 8.1). Es tracta d'un percentatge superior a la mitjana de l'OCDE i que ha anat augmentant els darrers anys.⁽⁵⁾ Amb tot, és per sota de països com ara França (31,9%), Dinamarca (30,1%), Finlàndia (31,0%) o Itàlia (28,6%). De tots els recursos que Espanya dedica a despesa social, només una part molt petita es destina a política familiar, malgrat que s'ha demostrat que els països amb més despesa pública i social dirigida als infants són els que presenten taxes de pobresa infantil més baixes.

Segons podem veure a la taula 8.2, Espanya és un dels països europeus que menys recursos dedica a la despesa familiar i, al mateix temps, pateix una de les taxes de pobresa infantil més elevades, tal com veïem al capítol 2. Per exemple, la proporció del producte interior brut que es destinava a la família el 2011 (última dada disponible) era de l'1,4%, que és la més baixa, juntament amb la de Grècia i Polònia, de tots els països de la Unió Europea, i només superior a la de Portugal.⁽⁶⁾ Això vol dir que Espanya es troba en el grup de països membres que dediquen menys recursos a la despesa familiar. Aquest grup inclou els països de l'Europa meridional i alguns de l'est que s'han incorporat recentment a la Unió Europea, a més dels Països Baixos i Itàlia.⁽⁷⁾

(4) Vegeu el treball de Cantó i Ayala (2014) per a un repàs de l'evolució històrica de les polítiques públiques familiars a Espanya, com també per conèixer detalladament les diverses prestacions que conformen l'actual sistema espanyol de protecció social.

(5) L'increment del percentatge de despesa social sobre el PIB és degut en bona part a la crisi econòmica i al fet que durant aquesta crisi Espanya ha generat un PIB més baix.

(6) La comparació d'Espanya amb altres països de l'OCDE és complicada a causa de la gran diversitat i disparitat dels seus membres. Pel que fa als països de l'Eurozona, la mitjana pràcticament duplicava la despesa d'Espanya el 2011 (Cantó, 2014).

(7) De les diverses partides, Cantó *et al.* (2012) han mostrat que les deduccions fiscals del Govern central (incloses a la taula com a despesa en espècie) són les que han tingut més impacte en el benestar dels nens espanyols, ja que arriben al 95% dels nens i als 700 euros l'any de mitjana. Les prestacions en efectiu tenen un impacte molt menor, ja que només cobreixen el 20% dels nens i la mitjana és de només 200 euros.

TAULA 8.1

Despesa social com a percentatge del PIB a diversos països de l'OCDE, 2000, 2005 i 2009-2014

Unitat: percentatge

	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Alemanya	17,2	16,4	17,4	17,2	17,8	18,3	19,0	19,0
Austràlia	26,2	27,0	27,6	26,8	25,5	25,4	25,6	25,8
Àustria	26,1	26,8	28,6	28,6	27,7	27,9	28,3	28,4
Bèlgica	24,5	25,6	29,1	28,8	29,4	30,3	30,9	30,7
Canadà	15,8	16,2	18,5	17,9	17,4	17,4	17,2	17,0
Corea	4,8	6,5	9,4	9,0	9,0	9,6	10,2	10,4
Dinamarca	26,0	27,3	29,7	29,9	30,1	30,2	30,2	30,1
Eslovàquia	17,8	16,1	18,5	18,4	18,1	18,3	18,7	18,4
Eslovènia	22,8	21,8	23,0	23,9	24,0	24,0	23,8	23,7
Espanya	20,0	20,9	26,1	26,7	26,8	27,1	27,3	26,8
Estats Units	14,2	15,5	18,5	19,3	19,0	18,7	18,6	19,2
Estònia	13,8	13,1	19,8	18,8	16,8	16,2	16,1	16,3
Finlàndia	23,3	25,0	28,3	28,7	28,3	29,4	30,6	31,0
França	28,4	29,6	31,5	31,7	31,4	31,5	32,0	31,9
Grècia	19,2	21,1	24,4	24,2	25,7	26,1	24,3	24,0
Hongria	20,5	22,3	24,7	23,5	22,6	22,3	22,1	22,1
Irlanda	13,1	15,8	23,4	23,3	22,3	22,0	21,9	21,0
Islàndia	15,0	16,3	18,5	17,9	18,1	17,5	17,1	16,5
Israel	16,5	15,6	15,4	15,2	15,2	15,1	15,0	–
Itàlia	23,3	24,9	27,8	27,8	27,5	28,1	28,7	28,6
Japó	16,3	18,4	22,0	22,1	23,1	–	–	–
Luxemburg	19,6	22,0	24,3	23,0	22,5	23,4	23,4	23,5
Mèxic	5,0	6,5	7,7	7,8	7,7	7,9	–	–
Noruega	20,8	21,1	22,8	22,4	21,8	21,7	22,0	22,0
Nova Zelanda	18,9	17,9	21,0	21,0	20,7	21,0	20,8	–
Països Baixos	19,8	21,8	23,1	23,7	23,5	24,1	24,6	24,7
Polònia	20,3	20,7	20,7	20,7	20,1	20,1	20,7	20,6
Portugal	18,6	22,8	25,3	25,2	24,8	24,8	25,8	25,2
Regne Unit	18,4	20,2	23,9	22,8	22,7	23,0	22,5	21,7
República Txeca	18,8	18,5	20,3	19,9	20,1	20,2	20,5	20,6
Suècia	28,2	28,7	29,4	27,9	27,2	27,7	28,2	28,1
Suïssa	17,2	19,4	19,7	19,5	19,3	19,7	19,9	19,4
Turquia	–	9,7	13,2	12,6	12,2	12,3	12,5	–
Xile	12,7	8,7	11,2	10,5	10,1	10,2	10,0	–
OCDE	18,6	19,4	21,9	21,7	21,4	21,6	21,7	21,6

Nota: OCDE es refereix a una mitjana no ponderada del conjunt de països que figuren a la taula.

Font: *Social expenditure: aggregated data, OECD Social Expenditure Statistics* (<http://www.oecd-ilibrary.org>, consulta feta el gener del 2015).

TAULA 8.2

Despesa social en famílies, en efectiu i en espècie, com a percentatge del PIB, 2011

Unitat: percentatge

	EN EFECTIU	EN ESPÈCIE	TOTAL
Dinamarca	1,6	2,4	4,0
Regne Unit	2,6	1,4	4,0
Irlanda	2,9	1,0	3,9
Luxemburg	3,0	0,6	3,6
Suècia	1,5	2,1	3,6
Islàndia	1,2	2,3	3,5
Hongria	2,2	1,1	3,3
Nova Zelanda	2,2	1,1	3,3
Finlàndia	1,6	1,6	3,2
Noruega	1,3	1,8	3,1
França	1,6	1,4	2,9
Bèlgica	1,8	1,1	2,9
Austràlia	1,9	0,9	2,8
Àustria	2,0	0,6	2,7
Estònia	1,9	0,4	2,3
Israel	1,1	1,1	2,2
Eslovènia	1,6	0,5	2,2
Alemanya	1,2	1,0	2,2
Eslovàquia	1,6	0,4	2,1
Països Baixos	0,7	0,9	1,6
República Txeca	1,0	0,5	1,6
Itàlia	0,7	0,8	1,5
Suïssa	1,0	0,4	1,4
Espanya	0,5	0,8	1,4
Grècia	1,0	0,4	1,4
Japó	0,9	0,5	1,4
Polònia	0,8	0,6	1,4
Xile	0,6	0,7	1,3
Portugal	0,8	0,4	1,2
Canadà	1,0	0,2	1,2
Mèxic	0,4	0,7	1,1
Corea	0,1	0,9	0,9
Estats Units	0,1	0,6	0,7
Turquia	0,0	0,0	0,0
OCDE (mitjana)	1,3	0,9	2,2

Nota: les últimes dades disponibles corresponen al 2011. Els països han estat ordenats segons el valor de la darrera columna.

Font: *Social expenditure: aggregated data*, OECD Social Expenditure Statistics (<http://www.oecd-ilibrary.org>, consulta feta el gener del 2015).

Arribem a la mateixa conclusió si expressem la despesa per a les famílies en relació amb la despesa social, és a dir, que de totes les partides de la despesa social, la corresponent a «família i fills» és una de les menys importants, com es desprèn de la taula 8.3.

TAULA 8.3

Despesa social per funcions expressada com a percentatge del total a Espanya, SEEPROS, 2004-2012

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Malaltia i atenció sanitària	30,3	30,1	30,4	30,4	30,8	28,9	28,3	27,2	25,8
Invalidesa	7,3	7,3	7,3	7,3	7,2	6,8	6,9	6,9	7,1
Vellesa	31,4	31,0	31,0	31,2	32,2	31,5	33,2	33,9	35,6
Supervivència	9,8	9,6	9,4	9,3	9,0	8,5	8,8	8,8	9,2
Família i fills	5,3	5,7	5,8	6,0	6,2	6,0	5,9	5,4	5,3
Desocupació	12,1	12,1	11,7	11,4	10,6	14,5	13,2	14,2	13,8
Habitatge	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,6
Exclusió social	0,9	1,1	1,2	1,2	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8
Despeses administratives	2,1	2,2	2,3	2,2	2,1	2,0	1,9	1,8	1,9
Altres despeses	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: anuaris d'estadística del Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. Comptes integrats de protecció social segons el sistema SEEPROS. Les dades relatives als anys 2004-2007 s'han obtingut de l'anuari del 2009, i les més recents del de 2013, que és l'últim disponible. Les dades del 2010 al 2012 són encara provisionals (<http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>, pàgina web consultada el gener del 2015).

Segons els comptes integrats de la Seguretat Social del Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social, la funció «família i fills» representava el 5,3% de la despesa social el 2012 (última dada disponible).⁽⁸⁾ Si comparem aquest percentatge amb el del 2008, quan va assolir la seva cota màxima amb el 6,2%, la disminució és clara.⁽⁹⁾ Però la diferència és més notable, per exem-

(8) Es comptabilitza com a despesa social a les famílies tant les ajudes financeres com en espècie, incloent-hi natalitat, criança dels fills i manteniment d'altres membres, prestacions per maternitat i paternitat, serveis socials dedicats a les famílies i llars d'infants. No s'hi inclouen les deduccions impositives.

(9) Com explica Cantó (2014), l'augment de la despesa destinada a les famílies s'explica per les reformes de les prestacions per fill a càrrec, la creació de la prestació-desgravació per a les dones treballadores amb fills menors de tres anys i la prestació universal per naixement. Amb la crisi, però, moltes d'aquestes reformes es van frenar o revertir.

ple, amb la funció «vellesa», que representava el 35,6%, o «desocupació» (13,8%). En la mateixa línia, veiem que la funció «exclusió social» no arriba ni a l'1% de la despesa social a Espanya.

D'altra banda, amb l'arribada de la crisi, les ajudes econòmiques a la infància han restringit la seva cobertura: s'han endurit les condicions per accedir-hi o simplement s'han eliminat (Unicef, 2012a). A Catalunya, per exemple, el 2013 el Síndic de Greuges va denunciar que la modificació dels criteris per accedir a les Rendes Mínimes d'Inserció (RMI) duta a terme el 2011 va provocar que el nombre de beneficiaris d'aquesta ajuda disminuís pràcticament en 10.000 infants els dos darrers trimestres d'aquell any.

8.2. L'efecte de les prestacions socials en la pobresa infantil

La pobresa infantil es pot veure afectada per les prestacions socials que no s'adrecen directament als nens, sobretot quan les transferències monetàries beneficien els membres de la família que hi conviu. Les taules 8.4 i 8.5 mostren l'efecte de les prestacions econòmiques a les famílies, i les taules 8.6 i 8.7, l'efecte de les prestacions individuals als membres de la llar en l'abast de la pobresa (entre el conjunt de la població i els infants), sobre la base de la informació desagregada de les prestacions que proporciona l'Enquesta de Condicions de Vida utilitzada als capítols anteriors. Per saber l'efecte de les diferents prestacions (corresponents a cadascuna de les columnes de les taules), es calcula la diferència entre l'abast de la pobresa que resulta de la distribució de la renda total disponible de la llar (és a dir, un cop considerats els efectes dels impostos i les transferències) i la que s'obtingria de la distribució hipotètica d'ingressos sense la quantia de la prestació que volem analitzar.⁽¹⁰⁾⁽¹¹⁾

(10) Arcanjo *et al.* (2012) fan un exercici semblant per a les ajudes a les famílies tot comparant Espanya, Polònia, Portugal i Itàlia.

(11) D'altra banda, cal tenir en compte que en aquest exercici no es permet un canvi en el llindar de pobresa per a la distribució d'ingressos que no conté la prestació estudiada, ja que es vol conèixer l'efecte *net* sobre la reducció de la pobresa de cada prestació.

TAULA 8.4

Efecte de les prestacions econòmiques a les llars sobre la taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge i punts percentuals

ANY	TAXA DE POBRESA	[-] AJUDA PER FAMÍLIA		[-] ASSISTÈNCIA SOCIAL		[-] AJUDA PER HABITATGE		[-] RENDES NETES PER MENORS DE 16 ANYS	
		TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)
2004	20,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1
2005	20,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1	20,2	-0,1
2006	20,4	20,5	-0,1	20,5	-0,1	20,5	-0,1	20,6	-0,2
2007	20,1	20,2	-0,1	20,1	0,0	20,1	0,0	20,1	0,0
2008	20,8	21,0	-0,2	20,8	0,0	20,9	-0,1	20,8	0,0
2009	20,1	20,3	-0,2	20,2	-0,1	20,1	0,0	20,2	-0,1
2010	21,4	21,8	-0,4	21,7	-0,3	21,6	-0,2	21,5	-0,1
2011	22,2	22,6	-0,4	22,8	-0,6	22,4	-0,2	22,3	-0,1
2012	22,1	22,4	-0,3	22,9	-0,8	22,1	0,0	22,2	-0,1

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals. Distribució de persones.

TAULA 8.5

Efecte de les prestacions econòmiques a les llars sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge i punts percentuals

ANY	TAXA DE POBRESA	[-] AJUDA PER FAMÍLIA		[-] ASSISTÈNCIA SOCIAL		[-] AJUDA PER HABITATGE		[-] RENDES NETES PER MENORS DE 16 ANYS	
		TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)
2004	25,4	26,2	-0,8	25,5	-0,1	25,7	-0,3	25,6	-0,2
2005	26,0	26,2	-0,2	26,1	-0,1	26,1	-0,1	26,2	-0,2
2006	27,1	27,6	-0,5	27,4	-0,3	27,4	-0,3	27,7	-0,6
2007	25,9	26,2	-0,3	26,2	-0,3	26,1	-0,2	26,2	-0,3
2008	27,8	28,2	-0,4	27,9	-0,1	28,0	-0,2	27,9	-0,1
2009	26,9	27,4	-0,5	27,0	-0,1	26,9	0,0	27,1	-0,2
2010	28,1	28,9	-0,8	28,4	-0,3	28,3	-0,2	28,2	-0,1
2011	29,1	29,8	-0,7	29,6	-0,5	29,4	-0,3	29,3	-0,2
2012	28,9	29,4	-0,5	30,1	-1,2	29,0	-0,1	29,1	-0,2

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals. Distribució de persones.

TAULA 8.6

Efecte de les prestacions econòmiques a les persones sobre la taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge i punts percentuals

ANY	TAXA DE POBRESA	[-] PRESTACIÓ D'ATUR		[-] JUBILACIÓ		[-] SUPERVIVÈNCIA		[-] MALALTIA		[-] INVALIDESA		[-] AJUDA PER ESTUDIS	
		TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)
2004	20,1	21,6	-1,5	33,2	-13,1	20,7	-0,6	20,5	-0,4	21,6	-1,5	20,3	-0,2
2005	20,1	22,1	-2,0	33,5	-13,4	20,8	-0,7	20,5	-0,4	21,4	-1,3	20,3	-0,2
2006	20,4	22,0	-1,6	33,9	-13,5	21,1	-0,7	20,7	-0,3	21,5	-1,1	20,6	-0,2
2007	20,1	21,7	-1,6	33,8	-13,7	20,7	-0,6	20,7	-0,6	21,2	-1,1	20,2	-0,1
2008	20,8	22,5	-1,7	34,2	-13,4	21,3	-0,5	21,2	-0,4	22,4	-1,6	20,9	-0,1
2009	20,1	22,7	-2,6	34,5	-14,4	20,6	-0,5	20,5	-0,4	21,7	-1,6	20,3	-0,2
2010	21,4	25,6	-4,2	36,1	-14,7	22,3	-0,9	21,8	-0,4	23,1	-1,7	21,7	-0,3
2011	22,2	27,0	-4,8	35,8	-13,6	25,0	-2,8	22,6	-0,4	24,0	-1,8	22,5	-0,3
2012	22,1	26,0	-3,9	36,0	-13,9	25,4	-3,3	22,3	-0,2	23,9	-1,8	22,4	-0,3

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals. Distribució de persones.

TAULA 8.7

Efecte de les prestacions econòmiques a les persones sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2004-2012

Unitat: percentatge i punts percentuals

ANY	TAXA DE POBRESA	[-] PRESTACIÓ D'ATUR		[-] JUBILACIÓ		[-] SUPERVIVÈNCIA		[-] MALALTIA		[-] INVALIDESA		[-] AJUDA PER ESTUDIS	
		TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)	TAXA DE POBRESA	REDUCCIÓ (PUNTS)
2004	25,4	27,2	-1,8	28,4	-3,0	25,7	-0,3	25,9	-0,5	26,1	-0,7	25,5	-0,1
2005	26,0	28,7	-2,7	28,6	-2,6	26,4	-0,4	26,4	-0,4	26,6	-0,6	26,4	-0,4
2006	27,1	29,3	-2,2	29,1	-2,0	27,6	-0,5	27,3	-0,2	27,6	-0,5	27,5	-0,4
2007	25,9	27,9	-2,0	27,9	-2,0	26,3	-0,4	26,6	-0,7	26,6	-0,7	26,1	-0,2
2008	27,8	29,9	-2,1	29,6	-1,8	28,0	-0,2	28,4	-0,6	28,6	-0,8	28,0	-0,2
2009	26,9	30,1	-3,2	28,8	-1,9	27,2	-0,3	27,3	-0,4	27,7	-0,8	27,0	-0,1
2010	28,1	32,8	-4,7	29,9	-1,8	29,0	-0,9	28,3	-0,2	29,2	-1,1	28,3	-0,2
2011	29,1	33,9	-4,8	30,8	-1,7	29,8	-0,7	29,4	-0,3	30,0	-0,9	29,2	-0,1
2012	28,9	33,4	-4,5	30,1	-1,2	29,6	-0,7	29,1	-0,2	29,8	-0,9	29,3	-0,4

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals. Distribució de persones.

El problema principal d'aquest mètode és que parteix de la premissa que, sense les transferències, els individus no canvien el comportament i, per tant, les rendes laborals serien les mateixes. No obstant això, la comparació de la pobresa abans i després de les prestacions, malgrat que representen una mesura inexacta de l'efecte real de les polítiques, és una primera aproximació a la situació de les llars.

Les taules indiquen que la gran majoria de les prestacions a les llars tenen un impacte molt reduït en la taxa de pobresa del conjunt de la població i de la població infantil. De fet, les ajudes per família, assistència social, habitatge o per menors de 16 anys aconsegueixen una reducció de la taxa de pobresa entre el conjunt de la població que en cap dels anys analitzats representa més de 0,8 punts percentuals. Tampoc s'observa un augment en la capacitat de reducció del risc de pobresa de les ajudes esmentades amb l'esclat de la crisi econòmica, amb l'excepció de la prestació «assistència social», amb una capacitat reductora del risc de pobresa que passa de 0,1 punts el 2009 a 0,8 el 2012.

Entre els nens, la capacitat de reducció de la pobresa de les prestacions econòmiques a les llars relatives a «ajudes per família» i «assistència social» és lleugerament superior a l'observada per al conjunt de la població. En aquest sentit, les prestacions relacionades amb assistència social aconsegueixen reduir la taxa de pobresa infantil en 1,2 punts l'any 2012. Amb tot, cal recordar que la taxa de pobresa infantil aquest any se situava en el 28,9%, de manera que la necessitat d'ajuda de moltes famílies en absolut quedava coberta per aquestes prestacions.

Les taules 8.6 i 8.7 mostren la reducció del risc de pobresa general i de la població infantil per a les prestacions individuals als membres de la llar.

Hi observem que les prestacions d'atur aconsegueixen una important reducció del risc de pobresa, especialment entre els nens, que es veu augmentada a causa de la crisi econòmica. Aquests resultats simplement fan palès que les prestacions d'atur han esdevingut una font molt important d'ingressos per a les llars amb nens, sobretot davant l'espectacular creixement de la taxa de desocupació.⁽¹²⁾ Però tot i que les prestacions d'atur han

(12) L'augment de la capacitat reductora de la pobresa de les prestacions d'atur no ve donat per una millora de les condicions o les quantitats percebudes, sinó que simplement és el resultat de l'important augment del nombre de persones que reben aquesta prestació en el context de crisi econòmica.

aconseguit incrementar la capacitat reductora de la pobresa infantil, no n'hi ha hagut prou per compensar la pobresa associada a la desocupació a les llars espanyoles, ja que els darrers anys la taxa de pobresa infantil no ha deixat d'augmentar. A més a més, hom preveu que disminueixi la capacitat reductora de la pobresa d'aquestes prestacions, ja que moltes famílies estan exhaurint la cobertura i encara no han aconseguit trobar feina. D'altra banda, això també vol dir que, malauradament, les famílies espanyoles amb fills han augmentat la dependència de les prestacions socials. Segons Cantó i Ayala (2014), les famílies amb fills obtenen un 15% dels seus ingressos de les prestacions socials (amb l'excepció de les pensions), un percentatge que s'ha multiplicat per dos respecte al període anterior a la crisi. Com apunten els mateixos autors, aquesta sensibilitat més gran de les rendes de les llars amb nens al cicle econòmic explica per ella mateixa l'agreujament de la pobresa infantil a Espanya.

Pel que fa a les prestacions per jubilació, l'efecte reductor de la taxa de pobresa es concentra en el conjunt de la població adulta i amb prou feines repercuteix en la població infantil. De fet, per al conjunt de la població, les pensions de jubilació aconsegueixen reduir entre 13 i 15 punts la taxa de pobresa, mentre que entre els nens parlariem de tan sols entre 1 i 3 punts. De fet, podem afirmar que el nivell de protecció que el sistema de pensions ofereix a la gent gran en temps de crisi no es pot comparar en absolut a la protecció que s'ofereix a les famílies i els nens (Unicef, 2012a).

En relació amb la resta de les prestacions individuals contemplades, convé destacar l'important augment de la capacitat reductora de la pobresa de les prestacions per supervivència l'any 2011. Aquest resultat, però, no es dona entre la població infantil. Un cop més, les prestacions per supervivència, malaltia, invalidesa i ajuda als estudis mostren una capacitat molt reduïda de lluita contra la pobresa entre els infants.

La conclusió és que Espanya no és tan sols un dels països que menys gasta en la lluita contra la pobresa infantil, sinó també un dels menys eficaços a l'hora de combatre-la, a causa d'un sistema d'impostos i transferències en què les prestacions familiars són pràcticament inexistents (Bradshaw *et*

al., 2012; Marí-Klose i Marí-Klose, 2012; Cantó i Ayala, 2014; Föster i Mira d'Ercole 2005; Immervoll *et al.*, 2006).⁽¹³⁾

8.3. Anàlisi de diferents ajudes monetàries per combatre la pobresa infantil

Tot seguit presentem els resultats de la simulació de tres tipus de mesures per combatre la pobresa infantil: una transferència universal –és a dir, una ajuda per a tots els nens–, una transferència condicionada a un nivell màxim d'ingressos, i una transferència condicionada al fet de pertànyer a un dels grups de població amb més risc de pobresa infantil.⁽¹⁴⁾

Les simulacions que presentem donen la mateixa ajuda a cadascun dels nens d'una llar. D'una banda, l'ajuda monetària és per infant i no per llar, i, de l'altra, la quantitat de l'ajuda és independent del nombre de nens que hi ha a la llar; és a dir, no considerem les possibles economies d'escala del fet de tenir més d'un fill. Això és el que solen fer les administracions. Per exemple, l'ajuda estatal a les mares treballadores amb fills de menys de 3 anys o l'ajuda de la Generalitat de Catalunya per nen a càrrec menor de 3 anys es donaven per nen, i la quantitat era la mateixa per a tots els nens de la llar.

Com ja hem comentat, en totes les simulacions ens centrem en els resultats relatius al 2011, que és l'any del període analitzat amb unes taxes de pobresa infantil més elevades.

8.3.1 Transferències universals

La primera ajuda que considerem és una transferència universal, és a dir, a tots els nens amb independència dels ingressos dels pares o de les seves característiques socioeconòmiques, com ara el tipus de família al qual per-

(13) Per exemple, Cantó i Ayala (2014) demostren que, l'any 2011, les transferències monetàries que rebien les llars amb nens a Espanya reduïen la pobresa un 30%, mentre que la mitjana de la UE-27 era del 45%.

(14) Cantó (2014) explica que les desgravacions fiscals per fill –i no les prestacions– representen una política més potent i de més pes econòmic; no obstant això, hom no espera que tinguin gaire impacte en la lluita contra la pobresa infantil, ja que bona part de les famílies pobres estan exemptes de tributar. D'altra banda, aquesta autora afegeix que les diverses reformes en l'impost sobre la renda personal han reduït la recaptació, la qual cosa, a llarg terme, repercuteix en menys prestacions per als més necessitats. Els diversos canvis també han passat a emfatitzar la funció recaptadora de l'impost i a relegar la seva funció transformadora de la distribució de la renda.

tanyen o l'edat que tenen.⁽¹⁵⁾ Per avaluar la capacitat de reduir la pobresa infantil d'aquest tipus d'ajudes, en primer lloc simulem l'impacte d'una prestació universal modificant-ne l'import, des de 500 euros l'any fins a 500 el mes, és a dir, 6.000 euros l'any.⁽¹⁶⁾ Però com que les ajudes de més de 1.000 euros l'any implicarien un canvi important en els pressupostos en matèria de protecció a les famílies i els nens, fem, en segon terme, la mateixa anàlisi per a ajudes entre 100 i 1.000 euros l'any en intervals de 100 euros.

El gràfic 8.1 il·lustra l'efecte dels diferents imports sobre la reducció de la taxa de pobresa infantil l'any 2011. Una ajuda de 500 euros l'any per nen reduiria en 1,6 punts percentuals la taxa de pobresa infantil, que se situaria llavors en el 27,5%. Amb una prestació anual de 2.000 euros per nen encara parlariem d'un risc de pobresa del 21%, però ja molt semblant al risc de pobresa mitjà al conjunt de països de l'entorn europeu més proper –recordem que, com hem vist al capítol 2, la taxa de pobresa infantil a la UE-15 en aquesta mateixa etapa era del 20%–. És important remarcar que el fet d'afegir 500 euros l'any no té el mateix efecte reductor de la pobresa quan les quantitats són molt generoses que quan no ho són pas. Hem vist que els primers 500 euros aconsegueixen reduir la taxa de pobresa en 1,7 punts, però afegir-hi 500 euros quan ja se n'estan rebent 5.000 tan sols aconsegueix reduir la pobresa en 0,9 punts percentuals (del 12,0 a l'11,1%). Finalment, una ajuda molt generosa de 6.000 euros l'any per nen col·locaria Espanya en una situació molt privilegiada, amb una taxa de pobresa infantil del 9,8%, molt semblant a les taxes dels països amb menys pobresa infantil, que són Noruega, Dinamarca, Finlàndia, Suècia i Islàndia.

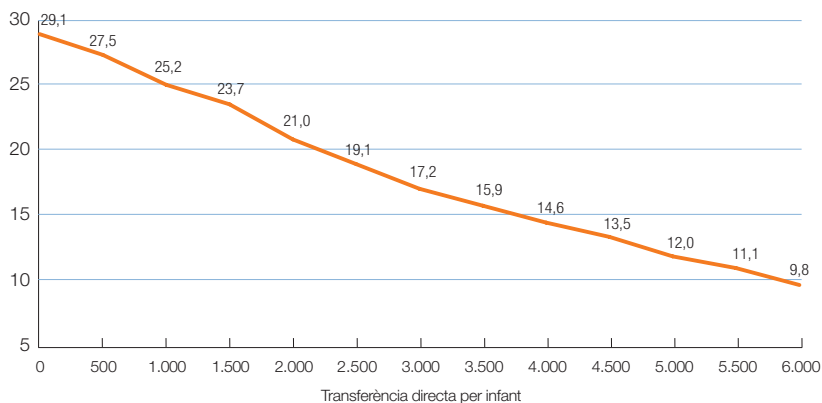
(15) A Espanya hi ha hagut exemples d'ajudes universals concedides a tots els nens, independentment del nivell d'ingressos dels pares. Per exemple, el conegut xec-nadó introduït pel Govern socialista de José Luis Rodríguez Zapatero l'any 2008, que donava 2.500 euros pel naixement d'un fill. Aquesta ajuda es va eliminar el 2011 com a part de les mesures d'austeritat. Vegeu González (2013) per a una anàlisi dels efectes de la introducció d'aquesta política en les decisions de fertilitat i participació en el mercat de treball, i González, Borra i Sevilla-Sanz (2013) per a les conseqüències de la seva eliminació.

(16) En aquest cas, sí que es recalcula el llindar de pobresa en la nova distribució d'ingressos simulada.

GRÀFIC 8.1

Efecte de les prestacions universals (de 500 a 6.000 euros) per nen sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011

Unitat: percentatge

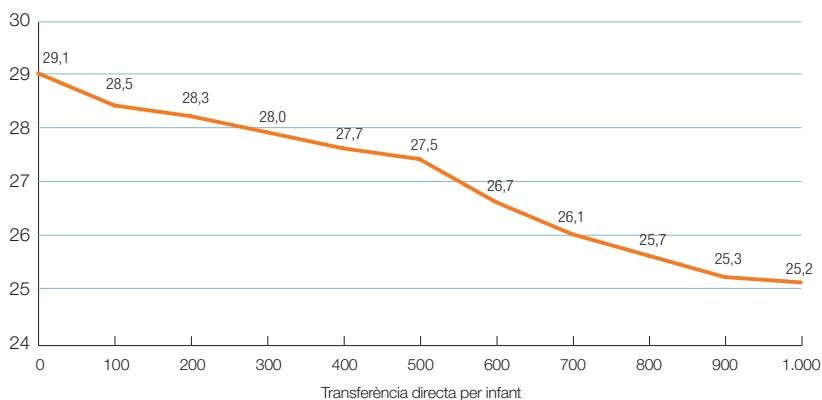

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

GRÀFIC 8.2

Efecte de les prestacions universals (de 100 a 1.000 euros) per nen sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Com hem apuntat més amunt, les ajudes d'importos més elevats impliquen un cost molt superior al que actualment es dedica a l'atenció a les famílies, a la infància i a l'adolescència. D'altra banda, unes ajudes tan generoses a totes les unitats familiars amb nens, independentment del nivell d'ingressos, podria tenir el risc de desincentivar la participació (sobretot) femenina en el mercat de treball i entre les famílies amb més ingressos, la qual cosa podria restar suport públic i polític al programa d'ajudes. Per tot això, ens centrem ara en imports més reduïts. El gràfic 8.2 mostra amb més detall els efectes sobre el risc de pobresa de les ajudes universals fins a 1.000 euros l'any. Hi observem que és a partir d'ajudes de 500 euros anuals quan la capacitat reductora de la pobresa augmenta considerablement. Així, per exemple, una ajuda universal de 1.000 euros l'any implicaria passar de 2,43 milions de nens pobres (el 29,1% de la població infantil) a 2,10 milions (el 25,2%); es tracta, per tant, d'una reducció considerable.⁽¹⁷⁾

La incidència d'una ajuda monetària en la pobresa infantil no depèn només de l'import, sinó també d'altres qüestions que cal dissenyar acuradament. Una d'aquestes qüestions és la definició del beneficiari de l'ajuda. En el nostre cas, tenim dues possibilitats raonables: l'infant o la família amb infants a càrrec seu. En la primera simulació, el nen és el beneficiari de l'ajuda, independentment del nombre de menors que hi hagi a la família; és a dir, les famílies amb dos nens reben dues vegades la mateixa ajuda. Si l'ajuda s'atorgués per família i no per infant, les famílies amb més d'un fill rebrien menys recursos i llavors l'efecte reductor de les ajudes seria menor perquè un dels grups poblacionals amb més risc de pobresa infantil són justament les famílies nombroses. Això és el que mostra el gràfic 8.3. Si comparem els gràfics 8.1 i 8.3, hi observem que, en termes generals, si l'ajuda es dona per llar, la reducció en la taxa de pobresa és la meitat que la que obtenim quan l'ajuda s'assigna per infant.

Com que les ajudes universals són molt costoses i en època de crisi els pressupostos són molt limitats, reduir el risc de pobresa amb aquest tipus de mesures sembla un objectiu polític prou difícil d'assolir, si més no a curt

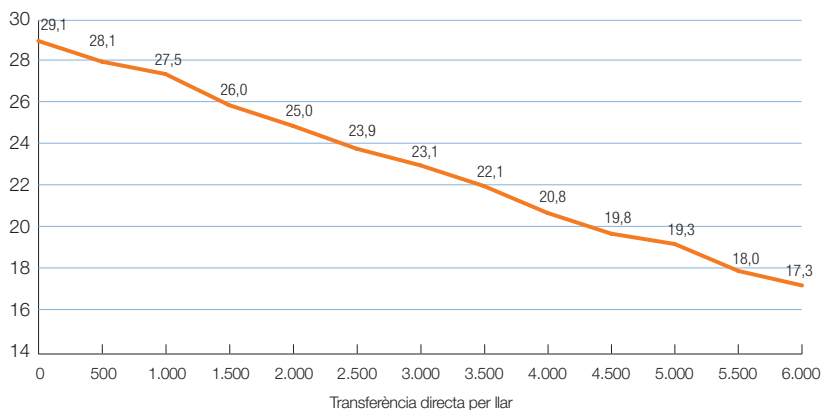
(17) Vegeu Cantó i Ayala (2014) per a un exercici semblant fet amb EUROMOD sobre ajudes universals de 1.200 euros l'any.

termini. La secció següent analitza una proposta alternativa que redueix el cost de combatre la pobresa: les ajudes condicionades al nivell d'ingressos.

GRÀFIC 8.3

Efecte de les prestacions universals (de 500 a 6.000 euros) per llar sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

8.3.2. Transferències condicionades a la renda⁽¹⁸⁾

Dedicar les ajudes als grups més necessitats és una idea atractiva que, des dels anys vuitanta, gaudeix d'un suport ampli (vegeu, entre altres, Atkinson, 1995), especialment en etapes de pressupostos limitats, tant per la crisi econòmica com per motius de disciplina pressupostària de dèficit zero. Tot i que les ajudes selectives es comencen a aplicar als països més desenvolupats amb sistemes i nivells de benestar notables, la seva pràctica s'ha estès als

(18) Aquesta transferència seria equivalent a ampliar (en cobertura i quantitat) l'actual «prestació per fill a càrrec» que reben a Espanya les famílies de renda molt baixa amb menors dependents (o majors d'edat amb discapacitat). Segons Cantó i Ayala (2014), el 2011 la van rebre un milió de menors, però cal tenir en compte que l'import mitjà anual de la prestació per a les llars pobres era de tan sols 558 euros, i el pressupost total d'aquesta prestació, 1.200 milions d'euros.

països en vies de desenvolupament, en part gràcies a l'impuls d'organismes com ara el Banc Mundial.

En principi podríem pensar que si destinem els recursos disponibles per alleujar la pobresa a aquells que més ho necessiten, aconseguirem la màxima eficàcia a l'hora de reduir-la, ja que així no es destinen recursos als individus que no són pobres –que és el que passa amb una ajuda universal–. Limitant les ajudes a la població pobre, doncs, sembla que es pot assolir el mateix objectiu amb menys diners. A més a més, i com que hem definit la pobresa en termes relatius, si només es donen prestacions monetàries als pobres i, per tant, no es transfereixen diners a les famílies amb rendes situades per damunt del llindar de pobresa, és més fàcil reduir l'abast de la pobresa, ja que la renda mediana, abans i després de les transferències, serà molt semblant, de manera que el nivell de renda corresponent al llindar de pobresa amb prou feines canviarà amb les transferències.

Malgrat els avantatges aparents que els estudis han remarcat durant les dues últimes dècades, és clar que dissenyar i aplicar un sistema d'ajudes condicionades a la renda té uns costos tan elevats que poden arribar a superar els beneficis esmentats. L'èxit del sistema, per tant, depèn bàsicament dels costos d'execució del programa, que estan directament relacionats amb la informació que tingui el govern, la seva capacitat per verificar la informació dels beneficiaris i l'èxit que hom tingui a l'hora d'arribar als grups d'interès. Els estudis empírics, basats principalment en països anglosaxons i països en desenvolupament, indica que la complexitat dels sistemes selectius pot posar en entredit la seva eficàcia aparent.

A diferència de les ajudes universals, és difícil assignar i gestionar les ajudes selectives de manera automàtica i sense la intervenció dels beneficiaris, ja que sovint l'Administració no disposa dels mecanismes ni de la informació per fer la selecció correctament i que l'ajuda arribi a les llars que hi tenen dret. Aquestes famílies, per tant, tenen un paper actiu a l'hora de sol·licitar l'ajuda, i l'Administració ha de tenir mecanismes per verificar la informació lliurada, una tasca sovint difícil i costosa. L'efectivitat de les ajudes selectives depèn dels problemes que genera una informació imperfecta i de les dificultats i els costos administratius.

La selectivitat, a part de ser extremadament costosa, sol ser imperfecta, ja que permet que famílies que tindrien dret a rebre ajuda acabin no rebent-ne o, fins i tot, que llars que no hi tindrien dret l'obtinguin. El primer tipus d'error, tipificat amb el nom de *falsos negatius*, és un problema greu i difícil de solucionar, que afecta tots els programes selectius (Atkinson, 1995; Van Oorschot, 1991; Currie, 2006). L'origen és múltiple. Bona part dels individus que tindrien dret a rebre l'ajuda en desconeixen l'existència i, per tant, no la reben. Els que sí que n'estan informats poden decidir no sol·licitar-la perquè consideren que el fet de rebre-la els estigmatitza o bé perquè els costos de presentar la sol·licitud són massa elevats. Per exemple, la demostració del nivell d'ingressos normalment es fa mitjançant la declaració de la renda, però els individus amb ingressos més baixos no estan obligats a fer la declaració. Com que la renda fa referència als ingressos de l'any anterior (i no als de l'any en curs), els individus que enguany tenen dret a rebre l'ajuda, però que l'any anterior no van ser previsors i no van presentar la declaració, es troben que no poden demostrar el seu nivell d'ingressos, de manera que no poden sol·licitar-la. A més a més, per als més pobres –sovint amb nivells més baixos d'alfabetització tant numèrica com literària– l'obtenció de la documentació necessària per presentar la sol·licitud pot arribar a ser un tràmit força costós; la decisió de no sol·licitar l'ajuda, doncs, pot ser perfectament racional si els beneficis esperats no són prou importants.

El disseny de les condicions i els mecanismes que permetin seleccionar efectivament els individus que necessiten l'ajuda és molt difícil, i això crea falsos negatius i falsos positius. Per exemple, per avaluar la situació econòmica de les famílies, cal tenir informació actualitzada dels seus ingressos, però no hi ha una manera prou precisa de demostrar (per part del sol·licitant) i verificar (per part de l'Administració) quins són els ingressos de les famílies en un moment donat. Per això, i com hem esmentat més amunt, sovint s'avalua la idoneïtat en funció dels ingressos de l'any anterior, mitjançant la declaració de la renda. En alguns països s'intenta obtenir informació actualitzada sobre la situació econòmica dels individus a través de les empreses on treballen, la qual cosa origina problemes addicionals, ja que, d'una banda, els treballadors potser no vulguin demanar aquesta informació o certificat a l'empresa i, de l'altra, les empreses potser no vul-

guin participar en un sistema que els imposa costos administratius sense oferir-los cap contrapartida.

Quan la recepció d'una ajuda es troba condicionada per les característiques socioeconòmiques de la unitat familiar, a les dificultats ja esmentades s'afegeix el fet que la correlació entre aquestes característiques (com ara el nombre de fills) i la pobresa és imperfecta. Per exemple, si bé el nombre de fills incrementa la probabilitat de trobar-se sota el llindar de pobresa, hi ha moltes famílies amb fills que no es troben en risc de pobresa. Malgrat això, sovint s'utilitzen algunes característiques familiars per condicionar les ajudes, ja que vincular-les al nivell de renda pot resultar molt costós. En definitiva, és més fàcil i barat arribar, per exemple, a les famílies nombroses que no pas a les que es troben per sota d'un nivell d'ingressos determinat. Aquest tipus de selectivitat imperfecta també genera falsos positius, definits com l'error d'atorgar ajudes a famílies que no hi tindrien dret.

Tot i que és complex evitar els falsos negatius i els falsos positius, es poden minimitzar seguint diverses estratègies. Per evitar que cap individu amb dret a l'ajuda es quedi sense rebre-la per desconeixement, cal informar-ne de manera àmplia, fent publicitat de les ajudes i les condicions per rebre-les. Així mateix, la informació administrativa disponible permet d'identificar els potencials beneficiaris. Per minimitzar els falsos negatius desmotivats pels costos de satisfer tots els requisits de la sol·licitud, cal dissenyar l'ajuda de manera clara i simple, perquè sigui fàcil i econòmic tant aconseguir la informació aportada pels beneficiaris com verificar-la posteriorment. Aquesta pràctica també ajuda a evitar que els individus que no hi tenen dret s'aprofitin de les indefinicions o indeterminacions de les bases per rebre les ajudes, és a dir, que contribueix a evitar falsos positius.

No obstant això, els mecanismes i els processos de verificació són clau per minimitzar els falsos positius. De la mateixa manera que en el cas del frau o l'evasió fiscal, l'Administració ha de decidir la política d'auditoria que vol seguir (la proporció de sol·licituds investigades, la profunditat de la investigació, etc.) i l'estructura de les sancions que ha d'imposar davant les irregularitats (Cowell, 1990). Cal ponderar els beneficis de la política d'auditoria segons els costos, tant econòmics com en funció de l'impacte negatiu en la probabilitat de cursar la sol·licitud.

Finalment, l'estigma és una qüestió difícil de resoldre. Així i tot, en alguns casos s'ha comprovat que els problemes d'estigma són menors quan la selecció dels grups que tenen dret a rebre les ajudes es fa segons les característiques socioeconòmiques de les famílies i no únicament a partir de la renda.

Pel que fa a l'efectivitat i els costos del programa, els dos tipus d'error tenen conseqüències diferents. Els falsos positius incrementen el cost del programa però no en redueixen l'efectivitat, mentre que els falsos negatius en redueixen tant el cost com l'efectivitat. Des de l'òptica de la selecció, les ajudes universals es poden interpretar com programes selectius amb una quantitat important de falsos positius, els quals incrementen el cost del programa. Sovint les administracions dediquen més esforç a combatre els falsos positius que no pas els falsos negatius.

En la pràctica, les ajudes han estat condicionades en funció de 1) els ingressos dels individus o de les famílies, o bé 2) les característiques socioeconòmiques de les famílies que es correlacionen amb la pobresa, com ara el nombre i l'edat dels fills, la monoparentalitat o la condició laboral dels adults. Per entendre l'efecte que tenen les diverses maneres de condicionar les transferències sobre la pobresa, les simulacions presentades en aquest estudi tractaran de manera excloent les dues formes típiques de definir els grups que tenen dret a rebre les ajudes. No obstant això, en la pràctica, la renda i les característiques socioeconòmiques de les famílies s'utilitzen de manera conjunta. Per exemple, les ajudes de la Generalitat de Catalunya per naixement d'un bebè, adopció, tutela o acolliment múltiple es destinaven a famílies que no tan sols experimentaven una de les situacions anteriors (característiques socioeconòmiques) sinó que, a més, no superaven un nivell d'ingressos determinat (en aquest cas, equivalent a set vegades l'indicador de renda de suficiència, ponderat segons el nombre de membres de la unitat familiar).

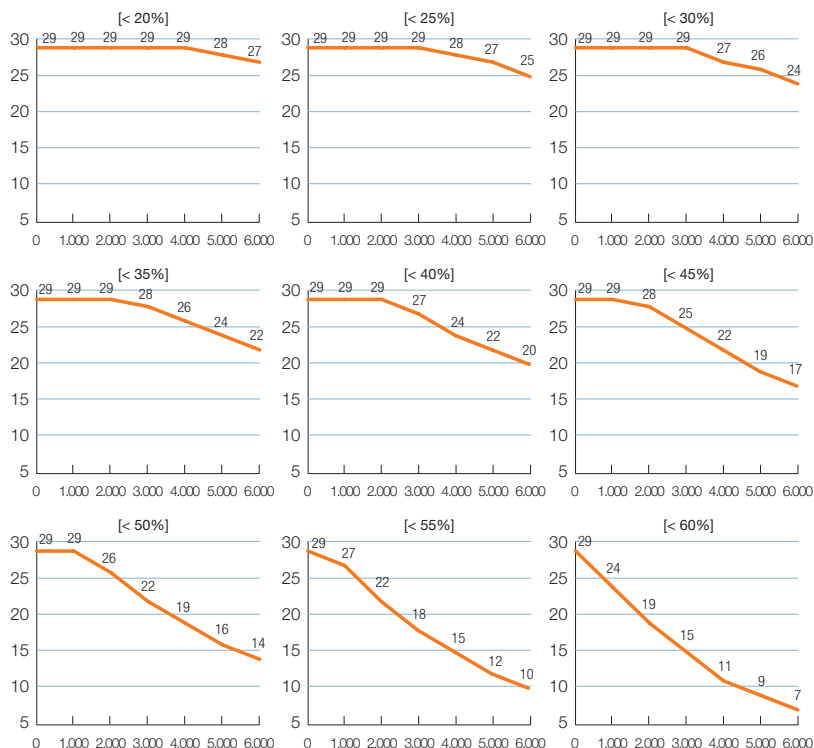
Per analitzar l'efecte sobre la pobresa infantil de diverses opcions de política d'ajudes vinculades al nivell de renda, hem simulat diferents escenaris, tot canviant el llindar per poder rebre aquestes ajudes i l'import de la prestació. Cadascuna de les nou figures del gràfic 8.4 il·lustra la incidència de la pobresa per a ajudes condicionades a nou nivells de renda diferents. En l'eix horitzontal dels gràfics tenim els diferents imports. La diferència entre els nou panells està en el nivell d'ingressos establert per poder rebre l'ajuda monetària. Tal com indica la part superior de cada gràfic, el panell superior

esquerre simula un escenari on només tenen dret a la prestació els nens amb ingressos equivalents inferiors al 20% de la renda mediana. Aquest nivell màxim d'ingressos s'incrementa en intervals del 5% per als altres panells (d'esquerra a dreta i de dalt a baix), fins a arribar al 60% de la renda mediana equivalent (panell inferior dret), és a dir, fins que el nivell màxim d'ingressos correspon al llindar de pobresa o, altrament dit, fins que inclou totes les llars amb nens pobres.

GRÀFIC 8.4

Taxa de pobresa infantil amb transferències condicionades al nivell d'ingressos de la llar segons el nivell mínim per poder rebre la transferència (entre el 20% i el 60% de la renda mediana equivalent)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Per nivells màxims d'ingressos –entre el 20% i el 30% de la renda mediana equivalent–, l'impacte de les transferències és molt petit, independentment de l'import de les ajudes, com mostren els dos primers panells (d'esquerra a dreta). Per exemple, per a un nivell màxim d'ingressos del 20% de la renda mediana equivalent, les transferències de menys de 4.000 euros l'any no redueixen en absolut la taxa de pobresa, i les ajudes de 5.000 i 6.000 euros tenen un impacte molt reduït (de tan sols 1 i 2 punts). L'escassa incidència de les ajudes en la taxa de pobresa és una conseqüència de l'enorme distància que hi ha entre la renda de les famílies que tindrien dret a rebre-les i el llindar de pobresa. La renda d'aquestes famílies és tan lluny de la renda necessària per sortir de la pobresa que amb les transferències no n'hi ha prou per treure els fills de la pobresa. El nombre de pobres, doncs, no canvia. Així i tot, és molt important tenir en compte que els nens que reben les ajudes tenen més recursos, són més a prop de poder sortir de l'estat de pobresa i, per tant, són menys pobres. Això és precisament el que recull el gràfic 8.5, que mostra la intensitat de la pobresa per als mateixos escenaris que el gràfic 8.4. Per exemple, quan limitem les ajudes als infants amb ingressos de menys del 30% de la mediana, la intensitat de la pobresa minva quasi 4 punts amb una ajuda de 3.000 euros, i es redueix a la meitat amb una ajuda de 6.000 euros. Amb aquest exemple es demostra clarament la importància de tenir en compte no tan sols els percentatges de pobresa, sinó també la intensitat de la pobresa. És a dir, entendre la manera en què es distribueix la renda al segment més baix de la distribució.

A mesura que ampliem el grup de nens que tindrien dret a rebre l'ajuda, la taxa de pobresa disminueix. Aquesta reducció es produeix d'una manera relativament ràpida en els nivells d'ingressos de més del 40% de la mediana. Per exemple, amb una ajuda de 2.000 euros, la pobresa infantil se situaria en un 26% de la població si el llindar per rebre l'ajuda fos el 50% de la mediana, i baixaria fins al 19% si tota la població de nens pobres tingués dret a rebre-la, un nivell molt semblant al de molts països europeus. A partir del 40%, la intensitat de la pobresa també minva ràpidament a mesura que s'incrementa l'import de l'ajuda.

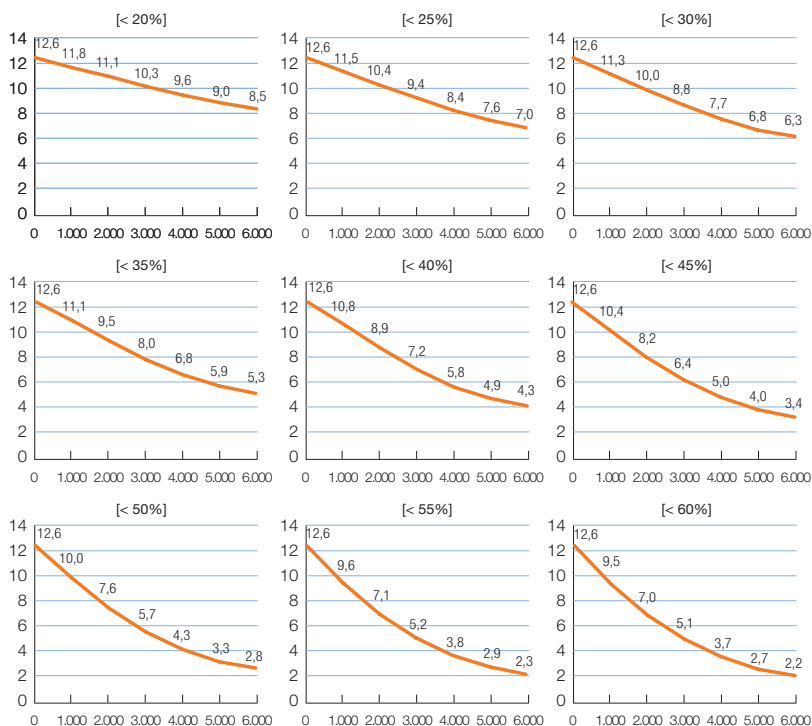
Els gràfics 8.4 i 8.5 de l'últim panell resulten especialment interessants, ja que mostren l'efecte de les ajudes quan el llindar per rebre-les correspon al 60% de la mediana, és a dir, quan l'ajuda s'atorga a tota la població pobre. Una ajuda de 1.000 euros per nen pobre aconseguiria reduir l'abast de la pobresa infantil

en 5 punts percentuals, del 29% al 24%, i això voldria dir que la població infantil pobra passaria de 2.430.000 nens a 2.035.000 –una reducció de 400.000 nens–. La mateixa ajuda redueix la intensitat de la pobresa en una cinquena part, del 12,6 al 9,5, mentre que si l'ajuda es doblés a 2.000 euros, s'aconseguiria reduir l'abast de la pobresa en una tercera part i la seva intensitat pràcticament a la meitat. Ajudes més generoses continuen reduint el risc de pobresa a un ritme decreixent, fins a situar-lo en el 7% amb una transferència de 6.000 euros.

GRÀFIC 8.5

Intensitat de la pobresa infantil amb transferències condicionades al nivell d'ingressos de la llar segons el nivell mínim per poder rebre la transferència (entre el 20% i el 60% de la renda mediana equivalent)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Segurament les lliçons més importants d'aquest exercici són les següents. El fet de limitar les ajudes als nens més pobres entre els pobres pot resultar una opció no gaire atractiva si avaluem l'efectivitat de les ajudes en funció de la reducció del risc de pobresa, ja que en estar tan lluny del llindar de pobresa, l'ajuda no aconsegueix treure'ls de la pobresa i el percentatge de nens pobres no varia. Ara bé, si ens fixem en la intensitat de la pobresa en lloc de fer-ho en l'abast, la conclusió és ben diferent, ja que en dedicar tots els recursos disponibles als menys afavorits aconseguim situar-los molt més a prop del llindar i aleshores es redueix la intensitat de la pobresa. A mesura que incrementem el llindar per poder rebre l'ajuda, augmenta la seva efectivitat, però també ho fa el cost de la política.

8.3.3. Transferències adreçades a grups amb una taxa de pobresa elevada

Com hem argumentat més amunt, vincular les ajudes al nivell de renda sovint és molt complex. Una alternativa és destinar les ajudes als grups poblacionals caracteritzats per un risc de pobresa més elevat.⁽¹⁹⁾ Aquesta secció analitza els efectes de donar ajudes a tres dels col·lectius identificats amb més risc de pobresa al capítol 6; és a dir, els adolescents (de 14 a 17 anys), els nens que viuen en famílies monoparentals i els que viuen en famílies nombroses. L'anàlisi es pot aplicar a tots els grups de risc.

8.3.3.1. Adolescents

El 2011 els adolescents presentaven un risc de pobresa del 30,5%, el més alt dels diferents grups d'edat analitzats. El panell esquerre del gràfic 8.6 mostra que, amb una transferència anual de 1.000 euros, aquesta taxa es podria reduir en 1,5 punts percentuals, i si s'incrementés l'ajuda fins a 6.000 euros, l'abast de la pobresa entre els adolescents es podria situar en el 16,5%. Es tractaria encara d'un risc de pobresa molt alt per a aquest grup de població, però hauríem aconseguit reduir a la meitat el risc actual.

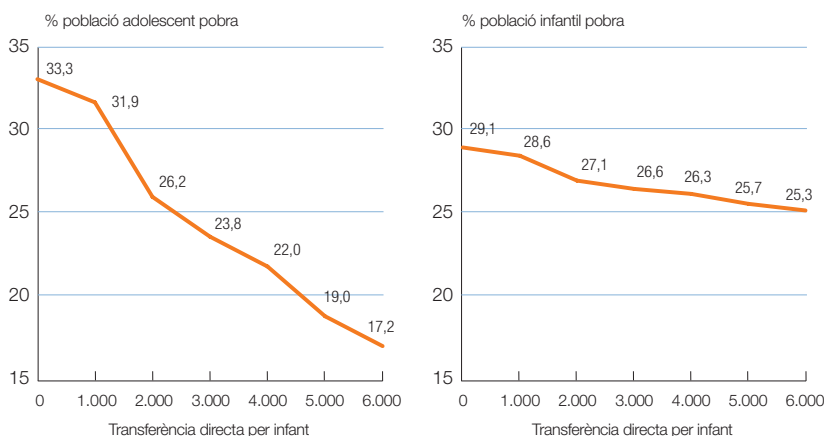
(19) Les últimes tres dècades la literatura acadèmica ha debatut sobre la idoneïtat de focalitzar les prestacions en els més pobres. En aquest sentit, Korpi i Palme (1998) conclouen que com més es focalitzen les prestacions en els més pobres, menor és l'efecte sobre la reducció de la pobresa i la desigualtat (vegeu també Paulus *et al.*, 2009). Anàlisis més recents, però, arriben a conclusions oposades. Marx, Salanauskaite i Verbist (2013) estableixen que, com més pes tinguin les polítiques condicionades a la renda, més efectiva és la lluita contra la pobresa i la desigualtat.

Segons Cantó *et al.* (2012), la introducció del xec-nadó l'any 2008 no tan sols va representar un important canvi en els recursos dedicats a política familiar, sinó també en la composició dels beneficiaris de l'ajuda; les prestacions condicionades a la renda van passar de beneficiar els nens de totes les edats a beneficiar els nadons. De fet, segons aquests autors, els nens de menys de 3 anys són els que s'han beneficiat més de la política familiar els darrers anys. Aquests resultats no sembla que estiguin en concordança amb les necessitats reals dels diversos grups d'edat, ja que, com hem observat, el grup de nois i noies entre 14 i 17 anys és el més vulnerable. Cantó *et al.* (2012) indiquen que, en realitat, la despesa social dedicada als infants fins i tot augmenta amb el nivell d'ingressos de la llar, ja que acaba arribant als nens més petits, que són els que menys la necessiten perquè es troben en una proporció més gran en els quintils més alts de la distribució de la renda.

GRÀFIC 8.6

Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels adolescents (14-17 anys) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

Com que els grups poblacionals representen només una part del total d'infants, l'efecte de les ajudes adreçades als grups és menor sobre la taxa de pobresa de tots els nens que sobre la taxa de pobresa del grup al qual s'adreça. Com més baix sigui el pes poblacional del grup, menys efecte tindrà sobre la pobresa infantil una ajuda adreçada a un grup poblacional concret. Els adolescents representen el 23% del total d'infants i, com mostra el panell dret del gràfic 8.6, la reducció de l'abast de la pobresa infantil global a causa de les transferències que rebrien els adolescents és molt menor que no pas la reducció en la taxa de pobresa dels adolescents. Concretament, una ajuda de 1.000 euros reduiria la pobresa infantil en només 0,5 punts percentuals, mentre que una ajuda de 6.000 euros situaria la pobresa infantil encara en el 25,3%.

8.3.3.2. Nens en famílies monoparentals

L'any 2011 els nens que vivien en famílies monoparentals afrontaven un risc de pobresa del 40%. Així, una ajuda de 4.000 euros, per exemple, aconseguiria reduir la pobresa d'aquest col·lectiu a la meitat. No obstant això, com que els nens que viuen en famílies monoparentals representen una part força reduïda de la població infantil (l'11,4%), les substancials reduccions del risc de pobresa d'aquest grup (panell esquerre del gràfic 8.11) no es veuen reflectides en el risc de pobresa de tots els nens. El panell dret del gràfic mostra que l'ajuda de 1.000 euros per nen a una família monoparental faria minvar el risc de pobresa infantil en 0,4 punts percentuals; la de 2.000 euros, en 1,4 punts, i la de 5.000 euros en menys de 3 punts, amb la qual cosa encara se situaria en el 26%.

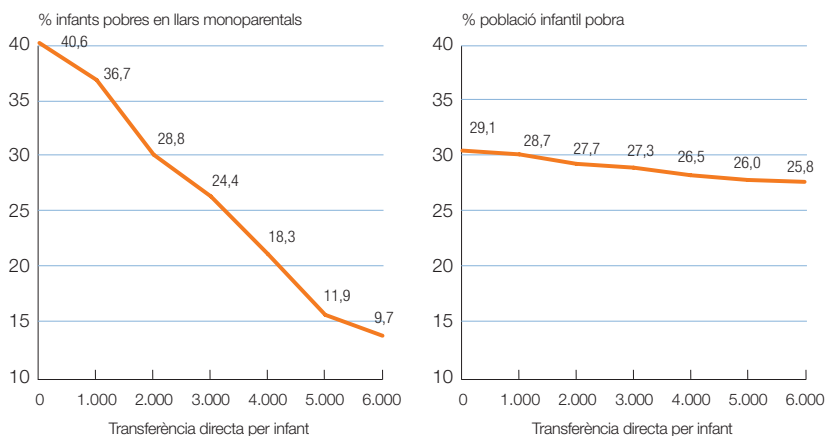
Amb una ajuda encara més generosa que la de 6.000 euros l'any, però, el risc de pobresa infantil s'estabilitza. Aquesta disfunció s'explica per l'efecte llindar: els 1.000 euros addicionals (a la prestació de 5.000 euros) només ajuden a sortir de la pobresa una part molt reduïda de nens que viuen en famílies monoparentals, però, d'altra banda, incrementen la renda dels nens que aconsegueixen sortir de la pobresa amb l'ajuda de 5.000 euros. Això origina un increment més que proporcional de la renda mediana, que situa en la pobresa nens que no viuen en famílies monoparentals (per tant, no reben l'ajuda) i que amb l'ajuda de 5.000 euros no eren pobres. En definitiva, malgrat que la renda dels nens que no viuen en famílies monopa-

rentals no canvia, en incrementar-se la renda mediana, alguns nens passen a tenir una renda inferior al 60% de la nova mediana.

GRÀFIC 8.7

Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels infants en famílies monoparentals (esquerra) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

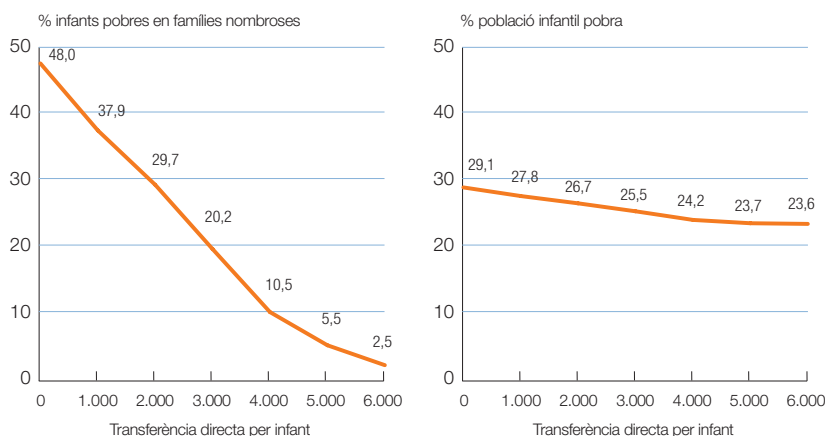
8.3.3.3. Nens en famílies nombroses

Com passa amb les famílies monoparentals, la reducció del risc de pobresa dels nens que viuen en famílies nombroses és discontinua i molt més pronunciada per a ajudes fins a 3.000 euros (vegeu el panell esquerre del gràfic 8.8). Una ajuda de 1.000 euros, factible des del punt de vista pressupostari, redueix de manera notable l'abast de la pobresa entre les famílies nombroses, concretament en 10 punts. Amb una ajuda de 3.000 euros, però, el risc de pobresa es reduiria a menys de la meitat i se situaria en el 20,2%, mentre que amb una transferència de 6.000 euros es podria eradicar la pobresa en aquest grup de nens.

GRÀFIC 8.8

Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels infants en famílies nombroses (esquerra) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)

Unitat: percentatge

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2011. S'han utilitzat pesos poblacionals individuals.

La incidència d'aquestes ajudes en la pobresa infantil total es mostra en el panell dret del gràfic 8.8. Les ajudes fins a 3.000 euros anuals als nens de famílies nombroses serien eficaces, ja que fan minvar la taxa de pobresa del 29,1% al 25,5%. A partir d'aquest import, però, les ajudes tindrien una incidència molt escassa en el risc de pobresa infantil; amb una ajuda de 6.000 euros, el risc de pobresa baixaria només 0,1 punts en relació amb l'ajuda de 5.000 euros. Com hem explicat en el cas dels nens de famílies monoparentals, aquest increment s'explica perquè amb una ajuda de 6.000 euros pràcticament tots els nens de famílies nombroses deixen de ser pobres, i per tant, la generositat més gran de l'ajuda contribueix a incrementar la renda dels nens no pobres; això, al seu torn, augmenta la renda mediana i fa que nens que no pertanyen a famílies nombroses –i que, anteriorment, no eren pobres– ara quedin classificats com a pobres.

8.4. Conclusions

Hem començat el capítol explicant per què una part dels resultats continguts en aquest treball en relació amb les taxes de pobresa i la privació material infantil són deguts a la manca d'una autèntica política familiar que compensi les llars en moments difícils (tant si és perquè no hi ha feina com per la incapacitat de generar ingressos suficients) o bé per determinades característiques que fan que siguin especialment vulnerables (algunes les hem detallat al capítol 6).

També hem insistit en els pocs recursos que es dediquen a la funció «família i fills» o a «exclusió social», malgrat que la despesa social a Espanya com a percentatge del PIB és superior a la mitjana dels països de l'OCDE. Així, per exemple, el 2012 el 36% de la despesa social es destina a «vellesa», el 26% a «atenció sanitària» i el 14% a «desocupació», però només un 5% a «família i fills» i menys d'un 1% a «exclusió social». Com a percentatge del PIB del 2012, els recursos destinats a «família i fills» representaven menys de l'1,4% (gairebé la meitat de la mitjana europea) i «exclusió social», el 0,2%.

Un simple exercici d'estàtica comparativa, amb el qual hem volgut mesurar la capacitat de reducció de la pobresa que poden tenir diferents prestacions monetàries entre el conjunt de la població i entre els infants, ha fet palès que l'actual disseny del sistema de prestacions té més capacitat de reduir la pobresa entre els adults que no pas entre els menors. Això és així perquè la partida que té més capacitat de reducció de la pobresa adulta són les pensions de jubilació, de les quals, evidentment, es beneficien ben pocs nens. Les prestacions de desocupació, com a estabilitzador automàtic, han aconseguit augmentar la capacitat reductora de la pobresa entre els nens durant la crisi econòmica, però ni de bon tros han estat suficients per compensar la pobresa generada per la manca de treball dels pares.

El capítol es tanca amb tres exercicis d'estàtica comparativa que, tot i tenir moltes limitacions, constitueixen una mostra de possibles mesures per lluitar contra la pobresa infantil. En primer lloc, s'ha simulat l'efecte d'una transferència universal a tots els menors a Espanya, la qual cosa ha permès de comprovar que caldria atorgar 2.500 euros l'any per nen per situar la prevalença de la pobresa infantil per sota de la mitjana de la UE-15 (el

20% el 2012). Això voldria dir que el pressupost dedicat a la funció «família i fills» s'hauria de multiplicar per 1,4.

En segon lloc, s'ha plantejat la possibilitat d'ajudes vinculades a la renda, més efectives en la lluita contra la pobresa però potser més difícils d'executar. En aquest cas, la necessitat de recursos és menor i tan sols amb una ajuda de 1.000 euros l'any per nen, destinada a les llars actualment pobres, s'aconseguiria treure 400.000 nens de la pobresa a Espanya. Aquesta ajuda representaria aproximadament el 0,9% de la despesa social.

Finalment, hem considerat una ajuda condicionada a certes característiques, fent un èmfasi especial en els grups identificats com de risc. Així, hem pogut comprovar que les ajudes adreçades a llars monoparentals o a famílies nombroses no són gaire costoses quant a recursos i redueixen considerablement el risc de pobresa del col·lectiu al qual es destinen, però són menys efectives a l'hora de reduir la taxa global de pobresa infantil, ja que sovint els col·lectius de més risc representen un percentatge relativament petit del total dels nens pobres.

Conclusions

Aquest treball presenta un diagnòstic de la situació dels infants a Espanya respecte a la pobresa monetària i a la privació material en el període comprès entre el 2004 i el 2012. Es tracta, doncs, d'una aproximació a la precarietat econòmica que pateixen els nens espanyols a partir de dues perspectives diferents en el marc temporal de la crisi econòmica actual. D'una banda, la pobresa monetària ofereix una visió unidimensional que posa l'èmfasi en la manca d'ingressos corrents; de l'altra, l'aproximació multidimensional a la privació material se centra en la detecció de baixos nivells de vida. Tots dos enfocaments han demostrat ser necessaris per identificar els principals grups de risc, alhora que resulten complementaris.

Les microdades que hem fet servir en la nostra anàlisi provenen de l'Enquesta de Condicions de Vida que elabora l'Institut Nacional d'Estadística (INE), que la posa a disposició dels investigadors a la seva pàgina web. Es tracta d'una base de dades que forma part del conjunt d'operacions estadístiques harmonitzades que s'elaboren a la Unió Europea, de manera que els resultats que oferim són comparables amb els dels altres estats membres. D'altra banda, els pesos poblacionals que inclou la base de dades permeten elevar la mostra al conjunt de la població espanyola, amb l'excepció dels que no viuen en domicilis particulars.

Pel que fa a la metodologia utilitzada, en bona part hem seguit les directrius fixades per la Comissió Europea per establir els indicadors socials que serveixen per avaluar la situació dels col·lectius en desavantatge econòmic dels diversos estats membres. D'aquesta manera, el llindar de pobresa relatiu que utilitzem quasi sempre en aquest treball queda definit en el 60% de la renda mediana equivalent. L'escala d'equivalència, que per-

met tenir en compte el nombre i l'edat dels membres de la llar, es coneix amb el nom d'OCDE modificada. La unitat d'anàlisi és l'individu, tot i que mesurem els ingressos en l'esfera de la llar.

Sobre l'anàlisi de la privació material, hem utilitzat una metodologia relativament consensuada en els estudis internacionals, però que difereix de la que la Comissió Europea fa servir en aquests moments per avaluar l'evolució de la pobresa i l'exclusió social als països membres de la Unió. S'han definit tres dimensions que recullen diversos aspectes relatius al nivell de vida de la població. La primera dimensió, la bàsica de consum, capta dificultats per alimentar-se o per atendre les despeses corrents de la llar. La dimensió d'habitatge i entorn considera aspectes com ara la impossibilitat de mantenir l'habitatge a una temperatura adequada. Finalment, la dimensió secundària, tot i incloure indicadors menys importants de la privació, conté aspectes que, en la societat en què vivim, es considera sense discussió que s'hauria de poder permetre tothom. Les tres dimensions s'han agregat en un índex global de privació que dóna més importància a les mancances que es consideren més greus, les que pateix un percentatge més reduït de la població.

Els nostres resultats posen en evidència que l'actual crisi econòmica ha tingut i té encara un impacte important en el benestar de la infància a Espanya. Així, al capítol 2 hem constatat que, des de l'esclat de la crisi econòmica, el risc de pobresa relativa no ha deixat d'augmentar entre el conjunt de la població, però en un grau molt més alarmant entre els menors de 18 anys. Això és així fins i tot tenint en compte que el llindar de pobresa en termes constants ha minvat a partir del 2009. El 2012 el risc de pobresa a Espanya se situava en el 22,2%, dos punts percentuals per damunt del de l'etapa 2004-2008. Entre els nens, al final del període estudiat pujava al 28,9%, amb un increment de més de tres punts percentuals respecte a l'etapa de bonança econòmica viscuda a Espanya cap a la meitat de la dècada estudiada. La crisi econòmica comporta problemes que, de mitjana, afecten més les famílies amb fills que no pas el conjunt de la població. En el context europeu, Espanya presenta la taxa de pobresa infantil més alta de tota la Unió Europea, només per darrere de la de Romania.

A més a més, l'índex d'intensitat de la pobresa ha fet evident que la mitjana dels nens pobres són més pobres que el conjunt de la població pobra i

que les seves rendes equivalents s'han anat allunyant cada vegada més de la possibilitat de deixar enrere la línia de pobresa. En definitiva, no tan sols els nens tenen un risc més gran de viure per sota del llindar de pobresa que el conjunt de la població, sinó que la crisi també provoca que aquesta bretxa s'eixampli.

Una anàlisi de sensibilitat al llindar de pobresa utilitzat ens ha permès d'esclarir que, de fet, els efectes de la crisi es fan sentir amb més cruesa entre els infants més pobres entre els pobres, és a dir, els que viuen amb rendes equivalents més allunyades de la mediana. A Espanya, el percentatge de nens en situació de pobresa severa –amb rendes inferiors al 30% de la mediana– pràcticament s'ha multiplicat per dos entre el 2004 i el 2012, fins al punt que un de cada deu nens es pot qualificar de pobre sever.⁽¹⁾

Al capítol 3 hem estudiat l'evolució de la pobresa ancorada en el temps. En comptes de permetre que el llindar de pobresa canviï d'un any a l'altre, l'hem fixat en el temps; hem pres com a referència l'estàndard de vida del 2004 i l'hem indexat pels canvis en els preus. Els resultats encara són més preocupants que els que teníem amb la pobresa relativa. Tant és així, que en el conjunt de la població el risc de pobresa entre el 2008 i el 2012 va passar del 17,4% al 24,7%, i del 23,9% al 32,1% entre els menors de 18 anys. Es tracta d'un augment del risc del 41% i del 34%, respectivament. En el cas de la intensitat i la severitat, els increments són encara més alts. En definitiva, la crisi econòmica ja ha esborrat tots els beneficis sobre el benestar econòmic dels infants que s'havien obtingut durant l'etapa de creixement econòmic. Els anys 2011 i 2012, tant el conjunt de la població com els nens eren més pobres que el 2004, fins i tot si prenem com a referència l'estàndard de vida de fa vuit anys. Per tant, pel que fa al benestar econòmic, hem reulat pel cap baix fins al començament de la dècada passada.

En el context europeu, Espanya és el tercer país per increment del risc de pobresa infantil ancorada en el temps (amb 6 punts percentuals entre el 2006 i el 2012), només superada per Grècia (amb 15 punts), un país també afectat greument per la crisi, i Luxemburg (amb 7). Altrament dit, entre

(1) En canvi, si prenem un llindar de pobresa molt alt, del 70% de la mediana, no observàvem diferències en el temps. Això vol dir que les conseqüències de la crisi no s'han notat tant entre les famílies amb rendes equivalents entre el 60% i el 70% de la mediana i que s'han concentrat en el col·lectiu de persones més pobres.

tots els europeus, els nens espanyols, els grecs i els luxemburguesos són els que han sofert les pitjors conseqüències d'aquesta crisi econòmica global.

Al capítol 4 hem estudiat la importància de les despeses en habitatge sobre el benestar dels nens espanyols mesurat pel risc de pobresa. Com podíem esperar, el risc de pobresa relativa infantil augmenta, i ho fa en més de 2 punts percentuals el 2004 si dels ingressos disponibles de la llar descomptem les despeses associades a l'habitatge, com ara el pagament del lloguer, els interessos de la hipoteca i les despeses corrents. Al llarg del període, aquesta bretxa augmenta fins a arribar a més de 5 punts percentuals, i l'augment indica que les despeses associades a l'habitatge han esdevingut una càrrega cada vegada més feixuga per a les famílies amb nens, una càrrega que les empobreix. Així, pel cap baix hauríem de considerar *pobres* 420.000 nens espanyols més dels que ja definíem així, en una pobresa que podríem qualificar d'*induída* per les despeses d'habitatge. La mesura de la pobresa ancorada ofereix resultats encara més clars.

Les noves variables de l'Enquesta de Condicions de Vida recollides a partir del 2007 relatives a hipoteca i lloguer imputat ens han permès d'estudiar quins beneficis ha tingut per al conjunt de la societat l'accés de moltes famílies a la propietat de l'habitatge on viuen en els darrers anys. D'aquesta manera, als ingressos disponibles hem sumat el lloguer imputat, i del total n'hem restat la hipoteca. Els resultats palesen que el risc de pobresa del conjunt de la societat disminueix amb aquesta nova distribució d'ingressos, però entre els nens, augmenta.⁽²⁾ Aquest resultat s'explica perquè moltes famílies amb nens van accedir a l'adquisició d'un habitatge en una època de preus molt alts i, per tant, la hipoteca que han de pagar avui supera de bon tros el lloguer que se'ls imputa.

Per règim de tinença de l'habitatge, hem constatat la gravetat de la situació dels nens que viuen en cases de lloguer. D'aquests nens, un de cada dos viu en una llar amb ingressos equivalents per sota del llindar de pobresa. A més, és important remarcar que, ja durant l'etapa anterior a la crisi, el percentatge de nens pobres en llars de lloguer era molt alt i semblant al que

(2) Això és degut, en gran manera, al fet que hi ha moltes famílies que tenen un habitatge en propietat pel qual ja no paguen hipoteca. Per tant, a aquestes famílies se'ls suma el cobrament d'un lloguer hipotètic, però no se'ls descompten despeses. Entre les famílies en formació és molt més habitual que la propietat estigui associada a una hipoteca.

hi ha avui. La pràctica inexistència de polítiques d'ajuda en despeses en habitatge a les quals recórrer en cas de necessitat, la manca de lloguers socials i l'escassetat d'habitatges de protecció oficial expliquen en bona mesura aquests resultats.

De l'anàlisi unidimensional basada en els ingressos de les llars hem passat a l'anàlisi multidimensional, que parteix d'una llista de mancances. D'aquesta manera, al capítol 5 passem d'analitzar la manca de recursos monetaris a centrar-nos també en les deficiències en les condicions de vida dels infants. Una simple tabulació de les variables ha permès d'observar un increment de la prevalença d'alguns problemes des de l'esclat de la crisi econòmica. Concretament, hem observat un augment del nombre de nens que viuen en una llar que ha hagut d'endarrerir el pagament de les factures de la llum, l'aigua o el gas. De fet, gairebé un de cada deu nens espanyols els anys 2010-2012 viuria en una llar amb problemes d'aquesta mena. Aquest percentatge és molt semblant al dels nens que viuen en llars que han sofert endarreriments en el pagament del lloguer o la hipoteca. En la dimensió secundària, cal observar l'augment del nombre de nens que viuen en llars que no poden afrontar despeses imprevistes. Per contra, hi ha hagut una important davallada del nombre d'infants que viuen en barris amb problemes de contaminació, soroll, delinqüència o vandalisme, segons l'enquesta.⁽³⁾

Dels resultats relatius a l'agregació de mancances no es desprèn que l'esclat de la crisi hagi comportat un empitjorament especialment important de les condicions materials de vida dels nens, ni tampoc que els infants pateixin més problemes de privació que el conjunt de la població. En canvi, convé destacar que els resultats indiquen que, per comparació a la població total, un nombre més elevat de nens pateixen mancances simultànies en les tres dimensions considerades i també en les dimensions bàsiques de consum i secundària. Aquests nens, d'altra banda, es veuen afectats per uns nivells de privació en consum que quadrupliquen la mitjana de la dels infants amb alguna mancança. Els resultats relatius al risc de privació, doncs, indiquen que els nens tenen un risc de privació més gran que el del

(3) Com apuntàvem al capítol 5, potser aquests resultats s'expliquen més per un efecte psicològic que no pas per una millora real de les condicions als barris. Potser algunes famílies espanyoles, davant els greus problemes econòmics que han d'afrontar, han deixat de donar importància a aquesta mena d'aspectes.

conjunt de la població, tot i que les diferències no són tan importants com en el cas de la pobresa monetària. I pel que fa a la pobresa consistent, els resultats mostren un resultat preocupant: per a una part molt important de les famílies amb fills –el 13,5% de la població infantil–, la manca d'ingressos s'ha vist acompanyada d'importantes deficiències en el nivell de vida a partir de l'any 2010.

Com ja hem exposat, possiblement l'increment del percentatge de nens en situació de privació és inferior a l'esperat en el context de crisi. Aquest resultat s'explica pel fet que sovint són necessaris diversos períodes amb rendes equivalents per sota del llindar de pobresa abans que aquesta precarietat econòmica es reflecteixi en les condicions de vida de les famílies. És l'acumulació en el temps de dificultats econòmiques allò que s'acaba traduint en problemes de privació. En aquest sentit, es fa evident la necessitat de destinar més recursos a la lluita contra la pobresa monetària que els que es dediquen a combatre la privació material.

Des d'una perspectiva comparada, i utilitzant la metodologia de la Comissió Europea –que considera que una llar té privació material severa quan experimenta almenys quatre de les nou mancances possibles–, Espanya es troba entre els països amb percentatges més baixos d'adults i infants afectats. No hi ha dubte que amb la crisi econòmica aquest problema ha augmentat, però així i tot el país no perdria la posició privilegiada, amb percentatges inferiors a la mitjana dels països de la UE-15. Aquest resultat és completament diferent de l'observat en el cas de la pobresa monetària que ja hem comentat, però es veu determinat per una metodologia que probablement no deurà trigar a canviar, ja que no reflecteix com caldria les condicions materials d'alguns països membres de la Unió Europea.

Respecte als col·lectius que hem identificat com més vulnerables, destaca el dels adolescents, amb un risc de pobresa del 34% en el període 2010-2012. Es tracta, efectivament, d'un resultat alarmant, sobretot si tenim en compte que els nois i noies de 14 a 17 anys conformen el 23% de la població infantil espanyola. Els nadons i els més petits de 3 anys són els qui presenten un risc de pobresa més baix (del 21% en el mateix període); a més, aquest risc no sembla haver augmentat amb l'esclat de la crisi. Aquest resultat es pot explicar en part perquè la gran majoria de les parelles decideixen tenir

un fill quan les condicions econòmiques són propícies i, per tant, aquestes famílies en formació poden estar més preparades davant possibles dificultats econòmiques. De la comparació amb els altres grups d'edat, observem que els nens i la població en edat laboral estarien patint intensament les conseqüències de la crisi econòmica en el seu benestar, mentre que la gent gran, en canvi, hauria millorat de situació en termes relatius.⁽⁴⁾

El següent col·lectiu en risc és el dels fills de pares desocupats o inactius, com era previsible si tenim en compte l'increment espectacular de la taxa d'atur, la precarietat en el mercat de treball, la caiguda generalitzada dels sous i la concentració de la manca de treball en algunes llars. De fet, l'anàlisi per tipus de llar i relació dels progenitors amb el mercat laboral ens ha permès d'observar algunes de les taxes de pobresa i privació infantil més altes de les que hem vist en aquest estudi. El risc de pobresa és molt alt (el 54% entre el 2010 i el 2012) a les llars monoparentals en què el progenitor que viu amb els fills es troba fora del mercat laboral. D'altra banda, observem riscos de pobresa també molt elevats a les llars on viuen tots dos progenitors però on només n'hi ha un que treballa (34%). En el pitjor dels casos, conviure amb tots dos progenitors desocupats tenia un risc de pobresa del 61% abans de la crisi, que ha augmentat al 69% en l'etapa més recent. Tot i que aquests resultats requeririen una anàlisi més detallada que no podem abordar aquí, a l'etapa anterior a la crisi ja es feien paleses les dificultats de conciliació de la vida familiar i laboral a què s'han d'enfrontar algunes famílies en formació (Marí-Klose *et al.*, 2010). Amb la recessió econòmica, a més, es posen de manifest les conseqüències de la manca de feina dels pares. Hem de remarcar que a Espanya un de cada quatre nens pobres viu amb els pares –ell i ella– sense feina.

Així mateix, hem destacat les dificultats econòmiques de les famílies nombroses. A les llars amb tres nens, tant el risc de pobresa infantil com el de privació oscil·len entre el 35% i el 45%. En els casos de quatre fills o més parlariem d'un risc de pobresa fins al 70%, i de privació de gairebé el 50%. No hi ha dubte que es tracta de riscos elevats que, si bé afecten un percentatge relativament petit de la població infantil, posen de manifest la manca d'ajudes econòmiques a les famílies nombroses. D'altra banda, és impor-

(4) Amb tot, encara parlariem de riscos de pobresa molt elevats entre la gent gran, especialment si ens referim al grup d'edat de més de 70 anys.

tant no oblidar que el gran volum de població infantil pobre (el 45%) es troba en llars amb dos nens.

A les llars monoparentals, els infants constitueixen un altre dels col·lectius en risc de pobresa, però sobretot de privació, en els casos en què a aquesta condició s'afegeix la càrrega econòmica de dos fills o més. Tant és així, que aquests nens representen, sobre la població amb privació, el doble del que representen en el total de la població. Aquest és un resultat important per al disseny de polítiques d'ajuda a les famílies amb nens, especialment si tenim en compte que el nombre de llars monoparentals no ha deixat de créixer els darrers anys. No es tracta tan sols de garantir prou ingressos corrents per a aquestes llars, sinó també un nivell de vida digne.

Tanquem el capítol 6 destacant les dificultats que experimenten els nens a les llars d'origen immigrant no europeu, ja que el risc de pobresa i de privació d'aquests menors és de més del 40% en tots dos casos. Els nens immigrants representen un de cada cinc menors entre la població infantil, però aquesta proporció canvia per passar a més d'un de cada tres quan parlem dels infants pobres i dels que pateixen privació material. Les famílies d'origen immigrant es mostren especialment vulnerables a l'impacte de la crisi, ja que els seus membres sovint han perdut la feina o bé n'obtenen uns sous baixos. Aquests resultats són preocupants en relació amb el procés d'integració de la població immigrant, ja que resten cohesió social i limiten les oportunitats dels nens immigrants que creixen en la pobresa.

Al capítol 7 hem passat de l'anàlisi estàtica a l'anàlisi dinàmica, és a dir, en lloc de fer fotografies de la situació dels nens en un moment del temps, hem passat a oferir una pel·lícula amb dades que permetin seguir en el temps l'evolució de la pobresa d'un mateix grup d'individus. Aquesta anàlisi ens ha permès de comprovar que el percentatge de nens que entren en la pobresa és més de dos punts percentuals més alt que entre el conjunt de la població, i aquesta xifra encara hauria augmentat amb la recessió. No tan sols són més els nens que cauen en la pobresa per comparació a la mitjana poblacional, sinó que la probabilitat de romandre en aquesta situació és cinc punts més gran entre la població infantil. Set de cada deu nens pobres a Espanya es troben consecutivament en la pobresa d'un any a l'altre. Un

cop més, els resultats posen de manifest que la crisi econòmica té un impacte més gran entre la població infantil.

Mitjançant l'anàlisi d'una mostra seleccionada de les famílies que van participar en l'enquesta durant quatre anys consecutius, hem comprovat que a Espanya un de cada cinc nens es troba en la pobresa, pel cap baix, durant tres dels quatre anys possibles, és a dir, són pobres persistents. També un de cada deu menors (aproximadament 840.000 el 2012) viu en una situació de pobresa crònica, ja que passa tot el període analitzable per sota de la línia de pobresa. Aquesta proporció és inferior si considerem el conjunt de la població. A més, una anàlisi detallada de les transicions per nivells d'ingressos indica que alguns infants entren en la pobresa per caure en la pobresa severa, amb una davallada molt greu del nivell de vida. El fet de viure temporalment en la pobresa durant la infància té conseqüències ben greus per al desenvolupament dels nens, però encara en té més quan la pobresa esdevé un problema crònic.

Per acabar, al capítol 8 hem comprovat que Espanya és un dels països de la Unió Europea que dediquen menys recursos a política social particularment destinada als infants i les famílies. A partir d'una anàlisi de les diferents fonts d'ingressos de les llars, també s'ha fet palès que les polítiques actuals d'assistència social, ajuda a les famílies, ajudes per habitatge o supervivència, tenen una capacitat reductora de la pobresa infantil molt limitada. Només les prestacions d'atur han aconseguit incrementar la capacitat de lluita contra la pobresa infantil entre els anys 2010 i 2012. Això és així perquè les prestacions per desocupació, com a estabilitzador automàtic, han augmentat la participació en el total dels ingressos de les llars espanyoles; així i tot, no han pogut compensar l'augment de la pobresa associada a la desocupació, ja que el risc no ha deixat d'augmentar. En conjunt, els resultats posen en evidència l'escassa capacitat de l'actual política social a Espanya en la lluita contra la pobresa infantil.

Al mateix capítol 8, hem analitzat també els efectes sobre la pobresa d'una sèrie d'ajudes monetàries als infants. Hem considerat tres tipus de prestacions: transferències universals per a tots els nens, independentment de la renda i de les seves característiques socioeconòmiques; transferències condicionades a un nivell màxim de renda, i ajudes condicionades al fet de pertànyer a un dels grups amb més risc de pobresa, és a dir, les famílies

monoparentals, les nombroses i les llars amb adolescents. Per avaluar els efectes d'aquestes ajudes hem comparat la distribució real de la renda amb la distribució de la renda (contrafactual) que resulta de simular l'ajuda que volem analitzar.

Els resultats de les nostres simulacions indiquen que, a curt termini, una possible opció per pal·liar la pobresa infantil són les ajudes condicionades a la renda, ja que dediquen tots els recursos disponibles a millorar la situació dels pobres, sense gastar una part dels recursos en nens que no ho són pas. Malgrat tot, no podem advocar cegament a favor d'aquest tipus d'ajudes, ja que l'eficiència i l'eficàcia es poden veure compromeses pels costos d'aplicar-les, costos que també han de ser considerats com cal a l'hora de triar la manera de combatre la pobresa infantil. L'estimació d'aquests costos sempre és una qüestió molt complexa, sobre la qual, atesa la manca d'informació disponible sobre el funcionament de l'Administració i sobre el comportament dels beneficiaris potencials de les ajudes, s'han de considerar molts supòsits. En aquest treball, per tant, no abordem aquesta qüestió. No podem ignorar, és clar, que per aconseguir resultats significatius en la reducció de la pobresa infantil calen molts més recursos dels que avui es dediquen a la protecció dels menors.

Per acabar, creiem que és important afirmar que, tot i que la crisi econòmica ha empitjorat el benestar econòmic dels nens i ha fet molt més visible la pobresa infantil a Espanya (i així ho demostra la cobertura que els mitjans de comunicació i les xarxes socials dediquen a aquest fenomen), aquest és un problema que ja existia abans de la recessió. Espanya encapçalava el rànquing de països membres de la Unió Europea amb una taxa més elevada de pobresa infantil, fins i tot durant l'etapa de creixement econòmic. Per tant, la causa última de la pobresa infantil a Espanya són determinades característiques tant de naturalesa estructural –del mateix model de creixement– com institucionals. Per exemple, Espanya és un dels pocs països europeus on no hi ha una prestació universal per fill, quan s'ha demostrat que la generositat de les prestacions socials té una relació directa amb una pobresa infantil menor.

No hi ha gaires dubtes que el benestar dels infants és un reflex de la capacitat de solidaritat d'una societat, dels assoliments en justícia distributiva i

de l'èmfasi que es posi a igualar les oportunitats futures dels individus. En paraules de l'Unicef (2012a: 6), «els nens són el sismògraf més sensible del progrés dels pobles». Els infants a Espanya bé mereixen una profunda reflexió de la classe política i del conjunt de la societat sobre el futur que volem per a ells.

Annex

TAULA A

Resultat de les regressions *probit* per a la probabilitat de pobresa relativa i privació material entre els nens a Espanya

	POBRESA RELATIVA		PRIVACIÓ MATERIAL	
	COEFICIENT (ERROR ESTÀNDAR)	X EFECTE TEMPS VARIABLE FICTÍCIA (2010-2012)	COEFICIENT (ERROR ESTÀNDAR)	X EFECTE TEMPS VARIABLE FICTÍCIA (2010-2012)
Edat de l'infant				
Ref.: 0-2 anys				
3-5 anys	0,028 (0,039)	0,099 (0,070)	0,018 (0,041)	0,012 (0,071)
6-9 anys	0,086** (0,037)	0,115* (0,066)	0,0005 (0,039)	-0,003 (0,067)
10-13 anys	0,095** (0,038)	0,212*** (0,068)	-0,007 (0,040)	0,033 (0,069)
14-17 anys	0,231*** (0,037)	0,412** (0,068)	-0,210 (0,039)	-0,044 (0,069)
Mercat laboral i estructura familiar				
Ref.: tots dos pares treballen				
Monoparental, sense feina	0,989*** (0,061)	-0,011 (0,102)	0,898*** (0,060)	0,180* (0,099)
Monoparental, amb feina	0,380*** (0,051)	-0,057 (0,088)	0,579*** (0,052)	0,073 (0,088)
Parella, sense feina	1,244*** (0,044)	0,189*** (0,070)	0,810*** (0,044)	0,414*** (0,069)
Parella, un treballa	0,708*** (0,023)	-0,015 (0,041)	0,332*** (0,024)	0,164*** (0,043)
Nombre d'infants				
Ref.: 2				
1	-0,328*** (0,025)	0,068 (0,045)	0,087*** (0,025)	0,034 (0,045)
3	0,535*** (0,032)	-0,245*** (0,057)	0,241*** (0,035)	-0,330*** (0,061)
4 infants o més	0,916*** (0,063)	-0,347*** (0,122)	0,129* (0,071)	-0,198* (0,120)
Origen immigrant				
Ref.: origen espanyol o europeu				
Origen immigrant	0,144*** (0,033)	0,178*** (0,060)	0,222*** (0,035)	0,030 (0,059)

Significativitat estadística: *** 99% de confiança, ** 95%, * 90%.

Notes. Altres variables de control: grau d'urbanització (zona molt poblada, mitjana o poc poblada); nombre de membres de la llar; almenys un dels progenitors té un nivell educatiu baix; edat de la mare en tenir el primer fill; règim de tinença de l'habitatge. N = 55.886 observacions. Pseudo-R² igual a 0,21 en la regressió de pobresa relativa i 0,15 en la de privació material.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2004-2012.

Els coeficients de la regressió *probit* s'han d'interpretar respecte a la categoria de referència. Així, un coeficient positiu per a una característica determinada indica una probabilitat més alta de trobar-se en la pobresa (o en situació de privació material) que no pas la característica associada a la categoria de referència, mentre que un coeficient negatiu indica el contrari. Per exemple, el coeficient relatiu als nens d'origen immigrant indica més probabilitat de trobar-se en la pobresa que el cas dels nens d'origen espanyol. La interacció amb la variable fictícia relativa a l'etapa 2010-2012 indica també si per a aquesta característica determinada, a més a més, hi ha diferències en el temps. D'altra banda, el nombre d'asteriscs mostra si podem parlar de diferències estadísticament significatives: com més asteriscs, més significatiu és l'efecte i més fiable el resultat obtingut.

Bibliografia

- ABER, J.L., N.G. BENNETT, D.C. CONLEY i J. LI (1997): «The effects of poverty on child health and development», *Annual Review of Public Health*, 18, 463-483.
- ARCANJO, M., A. BASTOS, F. NUNES i J. PASSOS (2012): «Child poverty and the reform of family cash benefits», *The Journal of Socio-Economics*, 43, 11-23.
- ATKINSON, A.B. (1995): *Incomes and the Welfare State. Essays on Britain and Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ATKINSON, T., B. CANTILLON, E. MARLIER i B. NOLAN (2002): *Social indicators. The EU and social inclusion*, Oxford: Oxford University Press.
- AYALA, L., O. CANTÓ i J.G. RODRÍGUEZ (2011): «Poverty and the business cycle: the role of the intra-household distribution of unemployment», ECINEQ WP 2011-222.
- , R. MARTÍNEZ i M. SASTRE (2006a): *Familia, infancia y privación social*, Madrid: Fundación FOESSA i Cáritas.
- , R. MARTÍNEZ i M. SASTRE (2006b): «Pobreza y condiciones de vida de la infancia en España», no publicat.
- AYLLÓN, S. i A. GÁBOS (2015): «The interrelationships between the Europe 2020 social inclusion indicators», ImPRovE Working Paper 15/01, Anvers: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp.
- , M. MERCADER i X. RAMOS (2007): «Caracterización de la privación y la pobreza en Cataluña», *Revista de Economía Aplicada*, 44(15), 137-175.
- , M. MERCADER i X. RAMOS (2003): *La pobreza a Catalunya. Informe 2003*, Barcelona: Fundació Un Sol Món.
- BALLESTER, R., J. VELAZCO i R. RIGALL-I-TORRENT (2015) : «Effects of the great recession on immigrants' household consumption in Spain», *Social Indicators Research*, en premsa.
- BÁRCENA, E. i F. COWELL (2006) : «Static and dynamic poverty in Spain, 1993-2000», *Hacienda Pública Española / Review of Public Economics*, 179(4), 51-77.

- BRADBURY, B., S. JENKINS i J. MICKLEWRIGHT (2001): *The dynamics of child poverty in industrialized countries*, Cambridge: Cambridge University Press i UNICEF.
- BRADSHAW, J. (2014). «Pobreza y bienestar infantiles», *Panorama Social*, 20, 23-35.
- , Y. CHZHEN, C. DE NEUBOURG, G. MAIN, B. MARTORANO i L. MENCHINI (2012): «Relative income poverty among children in rich countries», Innocenti Working Paper, 2012-01.
- CANTÓ, O. (2014): «El papel de las políticas públicas en la lucha contra la pobreza infantil», *Panorama Social*, 20, 89-103.
- i L. AYALA (2014): *Políticas públicas para reducir la pobreza infantil en España: análisis de impacto*, Madrid: UNICEF Comité Español.
- , M. ADIEGO, L. AYALA, H. LEVY i M. PANIAGUA (2012): «Going regional. The effectiveness of different tax-benefit policies in combating child poverty in Spain», EUROMOD Working Paper EM2/2012.
- , C. DEL RÍO i C. GRADÍN (2007): «What helps households with children in leaving poverty? Evidence from Spain», *Research on Economic Inequality*, 14(1), 1-29.
- , C. GRADÍN i C. DEL RÍO (2003): «La evolución de la pobreza estática y dinámica en el período 1985-1995», *Hacienda Pública Española / Revista de Economía Pública*, 167, 87-119.
- i M. MERCADER-PRATS (2002): «Child poverty in Spain from the 70's to the 90's: a static and dynamic approach», *Journal of Applied Social Sciences Studies*, 122(4), 543-577.
- i M. MERCADER-PRATS (1998): «Child poverty in Spain: what can be said?», Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series, 66. Florència: UNICEF International Child Development Centre.
- CARABAÑA, J., i O. SALIDO (2014): «Ciclo económico y pobreza infantil: la perspectiva de la pobreza anclada», *Panorama Social*, 20, 37-51.
- CASAS, F., i A. BELLO (2012) (coord.): *Calidad de vida y bienestar infantil subjetivo en España. ¿Qué afecta al bienestar de niños y niñas españoles de 1.º de ESO?*, Universitat de Girona, UNICEF i Documenta Universitaria [http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/Bienestar_infantil_subjetivo_en_España.pdf, consulta 01/2015].
- CASE, A., D. LUBOTSKY i C. PAXSON (2002): «Economic status and health in childhood: the origins of the gradient», *American Economic Review*, 92(5), 1.308-1.334.
- , A. FERTIG i C. PAXSON (2005): «The lasting impact of childhood health and circumstance», *Journal of Health Economics*, 24(2), 365-389.
- CASTLES, F.G., i M. FERRERA (1996): «Home ownership and the Welfare State: is Southern Europe different?», *South European Society and Politics*, 1(2), 163-185.

- CERVIÑO CUERVA, E. (2014): «La lucha contra la pobreza infantil desde la Unión Europea», *Panorama Social*, 20, 121-135.
- COMISSIÓ EUROPEA (2010): *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication from the Commission. COM(2010)2020.
- (2008a): *Joint report on social protection and social inclusion, Commission staff working document, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, COM(2008) 42 final.
- (2008b): *Child poverty and well-being in the EU. Current status and way forward*, The Social Protection Committee, Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit E.2.
- CORAK, M. (2006): «Do poor children become poor adults? Lessons from a cross country comparison of generational earnings mobility», IZA Discussion Paper 1993.
- , L.J. CURTIS i S. PHIPPS (2011): «Economic mobility, family background, and the well-being of children in the US and Canada», a T. SMEEDING, R. ERIKSON i M. JÄNTTI (eds.): *Persistence, privilege and parenting: the comparative study of intergenerational mobility*, Nova York: Russell Sage Foundation, 73-108.
- COWELL, F.A. (1990): *Cheating the government*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- CRUZ ROJA ESPAÑOLA (2012): *Boletín sobre la vulnerabilidad social*, 5 [<http://www.cruzroja.es/empresas/descargas/Boletin5versioninteractivaFINAL.pdf>, consulta 01/2015].
- CURRIE, J. (2006): «The take-up of social benefits», a A. AUERBACH, D. CARD i J. QUIGLEY (eds.): *Poverty, the distribution of income, and public policy*, Nova York: Russell Sage Foundation, 80-148.
- DEBELS, A., i L. VANDECASTEELE (2008): «The time lag in annual household-based income measures: assessing and correcting the bias», *The Review of Income and Wealth*, 54(1), 71-88.
- DESAI, M., i A. SHAH (1988): «An econometric approach to the measurement of poverty», *Oxford Economic Papers*, 40(3), 505-522.
- DEVICIENTI, F., i A. POGGI (2012): «Poverty and social exclusion: two sides of the same coin or dynamically interrelated processes?», *Applied Economics*, 43(25), 3.549-3-571.
- DÍAZ HUERTAS, J.A., O. VALL COMBELLES i M.A. RUIZ DÍAZ (2004): *Informe técnico sobre problemas de salud y sociales de la infancia en España*, Ministerio de Sanidad y Consumo.
- DUCLOS, J.Y., i M. MERCADER (1999): «Household needs and poverty: with application to Spain and the UK», *The Review of Income and Wealth*, 45(1), 77-98.

- DUNCAN, G.J., i J. BROOKS-GUNN (1997): *Consequences of growing up poor*, Nova York: Russell Sage Foundation.
- ERMISH, J., M. JÄNTTI i T. SMEEDING (2012): *From parents to children: The intergenerational transmission of advantage*, Nova York: Russell Sage Foundation.
- , M. FRANCESCONI i D.J. PEVALIN (2001): *Outcomes for children of poverty*, Londres: Department for Work and Pensions.
- EUROSTAT (2012): «Income and living conditions. Reference metadata in Euro SDMX Metadata, Eurostat», Eurostat.
- FAHEY, T., B. NOLAN i B. MAÎTRE (2004): «Housing expenditures and income poverty in EU countries», *Journal of Social Policy*, 33(3), 437-454.
- FEDAIA – Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència (2014): «L'afectació de salut mental en la població infantil i adolescent en situació de risc a Catalunya», Col·lecció d'Estudis de la FEDAIA [<http://www.fedaia.org/sites/fedaia/files/uploads/estudisalutmental141114.pdf>, consulta 02/2015].
- FIGARI, F. (2012): «Cross-national differences in determinants of multiple deprivation in Europe», *Journal of Economic Inequality*, 10(3), 397-418.
- FOSTER, J., J. GREER i E. THORBECKE (1984): «A class of decomposable poverty measures», *Econometrica*, 3(52), 761-766.
- FÖSTER, M., i M. MIRA D'ERCOLE (2005): «Income distribution and poverty in OECD countries in the second half of the 1990s», OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 22.
- i G. VERBIST (2014): «Prestaciones familiares, distribución de la renta y la pobreza: el impacto de las transferencias para niños pequeños en 23 países europeos», *Panorama Social*, 20, 105-119.
- FUSCO, A. (2012): «The relationship between income and housing deprivation in Luxembourg: a longitudinal analysis», CEPS/INSTEAD Working Paper Series 2012-10.
- GARCÍA RADA, A. (2013): «Child poverty and malnutrition rise in Spain as austerity measures bite», *British Medical Journal*, 347, f5261.
- GONZÁLEZ, L. (2013): «The effects of a universal child benefit on conceptions, abortions, and early maternal labour supply», *American Economic Journal: Economic Policy*, 5(3), 160-188.
- , C. BORRA i A. SEVILLA-SANZ (2013): «The impact of eliminating a child benefit on birth timing and infant health», Barcelona GSE Working Paper 707.
- GORNICK, J.C., i M. JÄNTTI (2012): «Child poverty in cross-national perspective: lessons from the Luxembourg Income Study», *Children and Youth Services Review*, 34(3), 558-568.

- GRIGGS, J., i R. WALKER (2008): *The costs of poverty for individuals and society: a literature review*, York: Joseph Rowntree Foundation.
- GUIO, A.-C., i E. MARLIER (2013): «Alternative vs. current measures of material deprivation at EU level: what differences does it make?», ImPRovE Working Papers 13/07, Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp.
- , D. GORDON i E. MARLIER (2012): «Measuring material deprivation in the EU – Indicators for the whole population and child-specific indicators», Luxemburg: European Commission, Publications Office of the European Union [<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5853037/KS-RA-12-018-EN.PDF>, consulta 03/2015].
- HAVEMAN, R., i B. WOLFE (1994): *Succeeding generations: on the effects on investment in children*, Nova York: Russell Sage Foundation.
- HERRERO, C., A. SOLER i A. VILLAR (2013): «La pobreza en España y sus Comunidades Autónomas: 2006-2011», València: Ivie [http://dx.doi.org/10.12842/poverty_2012, consulta 01/2015].
- IMMERVOLL, H., H. LEVY, C. LIETZ, D. MANTOVANI, C. O'DONOGHUE, H. SUTHERLAND i G. VERBIST (2006): «Household incomes and redistribution in the European Union: quantifying the equalizing properties of taxes and benefits», a D.B. PAPADIMITRIOU (ed.): *The distributional effects of government spending and taxation*, Nova York: Palgrave Macmillan, 135-165.
- Instituto Nacional de Estadística (2014): «Aprovechamiento de los ficheros administrativos en la Encuesta de Condiciones de Vida» [http://www.ine.es/daco/daco42/condivi/ecv_aprov_ficheros.pdf, consulta 01/2015].
- KLOCKE, A., A. CLAIR i J. BRADSHAW (2014): «International variation in child subjective well-being», *Child Indicators Research*, 7(1), 1-20.
- KORPI, W., i J. PALME (1998): «The paradox of redistribution and strategies of inequality: Welfare State institutions, inequality, and poverty in the Western countries», *American Sociological Review*, 63(5), 661-687.
- LEVY, H., M. MATSAGANIS i H. SUTHERLAND (2013): «Towards a European Union child basic income? Within and between country effects», EUROMOD Working Paper EM 6/2013.
- , C. LIETZ i H. SUTHERLAND (2006): «A basic income for Europe's children?», EUROMOD, Working Paper EM4/06.
- , C. LIETZ i H. SUTHERLAND (2005): «Alternative tax-benefit strategies to support children in the European Union: recent reforms in Austria, Spain, and the United Kingdom», UNICEF Innocenti Research Centre, 07/2005.
- LUNDBERG, S.J., R.A. POLLAK i T.J. WALES, (1997): «Do husbands and wives pool their resources?», *The Journal of Human Resources*, 32(3), 463-480.

- MARÍ-KLOSE, P., i M. MARÍ-KLOSE (2012): «Edad, vulnerabilidad económica y Estado del Bienestar. La protección social contra la pobreza de niños y personas mayores», *Panorama Social*, 15, 107-126.
- , M. MARÍ-KLOSE, E. VAQUERA i S.A. CUNNINGHAM (2010): *Infància i futur: noves realitats, nous reptes*, Barcelona: Obra Social "la Caixa".
- MARTÍNEZ LÓPEZ, R. (2014): «Pobreza infantil en España: tendencias e impacto de la crisis», *Panorama Social*, 20, 9-21.
- i J. RUIZ HUERTA (2014): «No country for (migrant) children? The Great Recession and multidimensional disadvantage of children in Spain», no publicat.
- i C. NAVARRO (2014): «Baja renta y privación material en España: ¿Qué factores explican las diferencias en el perfil de los grupos de riesgo?», article presentat a la XVII Trobada d'Economia Aplicada, Gran Canària, 5-6 de juny del 2014.
- MARX, I., L. SALANAUSKAITE i G. VERBIST (2013): «The paradox of redistribution revisited: and that it may rest in peace?», IZA Discussion Paper 7414.
- NAJMAN, J.M., M.R. HAYATBAKSH, A. CLAVARINO, W. BOR, M.J. O'CALLAGHAN i G.M. WILLIAMS (2010): «Family poverty over the early life course and recurrent adolescent and young adult anxiety and depression: a longitudinal study», *American Journal of Public Health*, 100(9), 1.719-1.723.
- OECD (2013): «Crisis squeezes income and puts pressure on inequality and poverty» [<http://www.oecd.org/social/soc/OECD2013-Inequality-and-Poverty-8p.pdf>, consulta 01/2015].
- (2012): «Quality review of the OECD database on household incomes and poverty and the OECD earnings database» [http://www.oecd.org/els/soc/oecdincomedistributionqualityreview_parti.pdf, consulta 01/2015].
- ORSHANSKY, M. (1965): «Counting the poor: another look at the poverty profile», *Social Security Bulletin*, 28(1), 3-29.
- PAULUS, A., M. ČOK, F. FIGARI, P. HEGEDUS, N. KUMP, O. LELKES, H. LEVY, C. LIETZ, S. LUPSIK, D. MANTOVANI, L. MORAWSKI, H. SUTHERLAND, P. SZIVOS i A. VÖRK (2009): «The effects of taxes and benefits on income distribution in the enlarged EU», EUROMOD Working Paper, EM8/09.
- ROWNTREE, S. (1901): *Poverty. A study of town life*, Londres: Macmillan.
- SMEEDING, T.M., R. ERIKSON i M. JÄNTTI (2011) (eds.): *Persistence, privilege, and parenting. The comparative study of intergenerational mobility*, Nova York: Russell Sage Foundation.
- STEVENS, A.H. (1999): «Climbing out of poverty, falling back in: measuring the persistence of poverty over multiple spells», *The Journal of Human Resources*, 34(3), 557-599.
- SUGLIA, S.F., C.S. DUARTE, E.C. CHAMBERS i R.B. JARRETT (2012): «Cumulative social risk and obesity in early childhood», *Pediatrics*, 129(5), 1.173-1.179.

- SUTHERLAND, H. (2001): «EUROMOD: an integrated European benefit-tax model: final report», EUROMOD Working Paper, EM9/01.
- , F. FIGARI, O. LELKES, H. LEVY, C. LIETZ, D. MANTOVANI i A. PAULUS (2008): «Improving the capacity and usability of EUROMOD: final Report», EUROMOD Working Paper, EM4/08.
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2013): *Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya* [<http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3506/Informe%20malnutricio%20infantil%20catala.pdf>, consulta 01/2015].
- TUNSTALL, R., M. BEVAN, J. BRADSHAW, K. CROUCHER, S. DUFFY, C. HUNTER, A. JONES, J. RUGG, A. WALLACE i S. WILCOX (2013): «The links between housing and poverty: an evidence review», JRF Report, York: Joseph Rowntree Foundation.
- UNICEF (2014): *Children of the recession: the impact of the economic crisis on child well-being in rich countries*, Florència: Innocenti Research Centre [<http://www.unicef-irc.org/publications/733>, consulta 01/2015].
- (2013): *Child well-being in rich countries: a comparative overview*, Florència: Innocenti Research Centre [http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf, consulta 01/2015].
- (2012a): *La infancia en España 2012-2013. El impacto de la crisis en los niños* [<http://www.west-info.eu/files/Report165.pdf>, consulta 01/2015].
- (2012b): *Measuring child poverty: new league tables of child poverty in the world's rich countries*, Florència: Innocenti Research Centre.
- (2010): *La infancia en España, 2010-2011. 20 años de la Convención sobre los Derechos del Niño: retos pendientes*, UNICEF-Espanya.
- (2007a): *Implementation handbook for the convention on the rights of children*, 3a edició [http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, consulta 01/2015].
- (2007b): *An overview of child well-being in rich countries*, Florència: Innocenti Research Centre [<http://www.unicef.org/media/files/ChildPovertyReport.pdf>, consulta 01/2015].
- (2005): *Child poverty in rich countries 2005*, Florència: Innocenti Research Centre [<http://www.unicef-rc.org/publications/pdf/repcard6e.pdf>, consulta 01/2015].
- VAN OORSCHOT, W. (1991): «Non-take-up of social security benefits in Europe», *Journal of European Social Policy*, 1, 15-30.
- WHELAN, C.T., R. LAYTE i B. MAÎTRE (2003): «Persistent income poverty and deprivation in the European Union: an analysis of the first three waves of the European Community Household Panel», *Journal of Social Policy*, 32(1), 1-18.

Índex de taules i gràfics

Taules

1.1	Composició de la mostra (nombre d'observacions) a l'Enquesta de Condicions de Vida, Espanya, 2004-2012	18
1.2	La distribució d'ingressos totals de la llar	19
1.3	Estadístics descriptius de la distribució d'ingressos anuals de les llars. Espanya, 2004-2012	21
1.4	Estadístics descriptius de la distribució d'ingressos anuals equivalents de les llars. Espanya, 2004-2012	22
2.1	Valors il·lustratius del llindar de pobresa relativa per a tres tipus de famílies, Espanya, 2004-2012	30
2.2	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa del conjunt de la població a Espanya, 2004-2012	32
2.3	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa relativa de la població infantil (menors de 18 anys) a Espanya, 2004-2012	34
2.4	Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil segons el llindar de pobresa utilitzat, Espanya, 2004-2012	37
3.1	Valors il·lustratius del llindar de pobresa ancorada el 2004 per a tres tipus de famílies a Espanya, 2004-2012	45
3.2	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada el 2004 per al conjunt de la població a Espanya, 2004-2012	46

3.3	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada l'any 2004 entre la pobresa infantil a Espanya, 2004-2012	48
3.4	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada l'any 2008 per al conjunt de la població a Espanya, 2004-2011	50
3.5	Taxa, intensitat i severitat de la pobresa ancorada el 2008 entre la població infantil a Espanya, 2004-2012	51
4.1	Taxa de pobresa relativa i de pobresa ancorada el 2004 per al conjunt de la població a Espanya abans i després de les despeses en habitatge, 2004-2012	58
4.2	Taxa de pobresa relativa i de pobresa ancorada el 2004 per a la població infantil a Espanya abans i després de les despeses en habitatge, 2004-2012	59
4.3	Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil considerant el lloguer imputat i la hipoteca a Espanya, 2007-2012	60
4.4	Taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població i entre la població infantil segons el règim de tinença a Espanya, 2004-2012	62
4.5	Percentatge de població i població infantil que pateixen un problema de sobrecàrrega per despeses en habitatge a Espanya, 2004-2012	63
5.1	Percentatge del conjunt de la població i de la població infantil que pateix algun tipus de mancança en la dimensió bàsica de consum. Espanya, 2004-2012	70
5.2	Percentatge del conjunt de la població i de la població infantil que pateix algun tipus de mancança en les dimensions d'habitatge i secundària. Espanya, 2004-2012	71
5.3	Percentatge de població total afectada per tipus de mancança segons el nombre de mancances a Espanya, 2004-2012	74
5.4	Percentatge de població infantil afectada per tipus de mancança segons el nombre de mancances a Espanya, 2004-2012	74
5.5	Distribució de la població total amb alguna mancança i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012	75

5.6	Distribució de la població infantil amb alguna mancança i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012	76
5.7	Taxa de pobresa, privació i valors mitjans dels índexs de privació a Espanya, 2004-2012	77
5.8	Percentatge d'individus pobres i/o amb problemes de privació en la població general i entre els infants a Espanya, 2004-2009 i 2010-2012	78
5.9	Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Espanya en el conjunt de la població, 2004-2009 i 2010-2012	80
5.10	Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Espanya entre la població infantil, 2004-2009 i 2010-2012	80
5.11	Indicadors utilitzats per la Comissió Europea en el càlcul de la privació material severa	81
6.1	Taxa de pobresa i de privació material segons l'origen dels pares, Espanya (2004-2009). Canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	107
6.2.	Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons l'origen dels pares. Espanya, 2004-2012	107
7.1	Mostra utilitzada (nombre d'observacions d'individus) en l'Enquesta de Condicions de Vida a Espanya. Fitxers longitudinals, 2004-2012	112
7.2	Llindar de pobresa (en euros), taxa de pobresa (percentatge), intensitat i severitat de la pobresa per al conjunt de la població i entre els infants. Espanya, 2004-2012	113
7.3	Transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població espanyola, 2004-2012	114
7.4	Transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població espanyola, any per any, 2004-2012	115
7.5	Transicions dins i fora de la pobresa entre la població infantil. Espanya, 2004-2012	116
7.6	Transicions dins i fora de la pobresa entre la població infantil, any per any. Espanya, 2004-2012	117

7.7	Percentatge de la població espanyola i de la població infantil segons el nombre de períodes en la pobresa. Espanya, 2004-2012 (panell equilibrat)	118
7.8	Nivell d'ingressos de procedència dels infants que transiten i taxes d'entrada i de sortida. Espanya, 2004-2012	120
7.9	Anàlisi de sensibilitat de les transicions dins i fora de la pobresa del conjunt de la població. Espanya, 2004-2012	122
7.10	Anàlisi de sensibilitat de les transicions dins i fora de la pobresa dels infants espanyols, 2004-2012	122
8.1	Despesa social com a percentatge del PIB a diversos països de l'OCDE, 2000, 2005 i 2009-2014	127
8.2	Despesa social en famílies, en efectiu i en espècie, com a percentatge del PIB, 2011	128
8.3	Despesa social per funcions expressada com a percentatge del total a Espanya, SEEPROS, 2004-2012	129
8.4	Efecte de les prestacions econòmiques a les llars sobre la taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població. Espanya, 2004-2012	131
8.5	Efecte de les prestacions econòmiques a les llars sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2004-2012	131
8.6	Efecte de les prestacions econòmiques a les persones sobre la taxa de pobresa relativa per al conjunt de la població. Espanya, 2004-2012	132
8.7	Efecte de les prestacions econòmiques a les persones sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2004-2012	132
A	Resultat de les regressions <i>probit</i> per a la probabilitat de pobresa relativa i privació material entre els nens a Espanya	165

Gràfics

1.1	Mediana dels ingressos anuals equivalents per grups d'edat a Espanya, 2004 i 2012 (valors constants)	23
1.2	Distribució de la població adulta (18+) i infantil (<18) per quintils de renda. Espanya, 2004 i 2012	24

1.3	Distribució de la població infantil per quintils de renda i per grups d'edat. Espanya, 2004 i 2012	25
2.1	Evolució de la taxa de pobresa relativa per grups d'edat a Espanya, 2004-2012	35
2.2	Taxa de pobresa relativa del conjunt de la població en diversos països europeus el 2005 (esquerra) i canvi en punts percentuals de la taxa de pobresa entre el 2005 i el 2012 (dreta)	39
2.3	Taxa de pobresa relativa infantil (menors de 18 anys) en diversos països europeus el 2005 (esquerra) i canvi en punts percentuals de la taxa de pobresa entre el 2005 i el 2012 (dreta)	40
3.1	Taxa interanual de variació del producte interior brut real (a preus de mercat) a Espanya, 2004-2012	47
3.2	Evolució de la taxa de pobresa ancorada en el temps i pobresa relativa entre el conjunt de la població a Espanya, 2004-2012	48
3.3	Evolució de la taxa de pobresa ancorada en el temps i pobresa relativa a Espanya per al conjunt de la població infantil, 2004-2012	49
3.4	Taxa de pobresa el 2006 ancorada el 2005 per al conjunt de la població en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals del risc de pobresa entre el 2006 i el 2012 (dreta)	52
3.5	Taxa de pobresa el 2006 ancorada el 2005 de la població infantil a diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals del risc de pobresa entre el 2006 i el 2012 (dreta)	53
4.1	Evolució del preu del metre quadrat de l'habitatge lliure a Espanya (base 2005), 1995-2014	57
5.1	Percentatge de població afectada per privació material severa l'any 2005 en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals entre el 2005 i el 2012 (dreta)	82
5.2	Percentatge de població infantil afectada per privació material severa l'any 2005 en diversos països europeus (esquerra) i canvi en punts percentuals entre el 2005 i el 2012 (dreta)	83
6.1	Taxa de pobresa per grups d'edat a Espanya del 2004 al 2009 i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	89

6.2	Taxa de privació per grups d'edat a Espanya del 2004 al 2009 i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	91
6.3	Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació segons el grup d'edat. Espanya, 2004-2012	92
6.4	Taxa de desocupació a Espanya per grups d'edat, 2004-2012. Tots dos sexes	93
6.5	Taxa de pobresa entre els infants segons el tipus de llar i la relació amb el mercat de treball del nucli familiar a Espanya (2004-2009) i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	94
6.6	Taxa de privació segons tipus de llar i relació amb el mercat de treball del nucli familiar a Espanya, 2004-2009, i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	96
6.7	Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons el tipus de llar i la relació amb el mercat de treball del nucli familiar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012	98
6.8	Taxa de pobresa per nombre d'infants a la llar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012	99
6.9	Taxa de privació per nombre d'infants a la llar. Espanya, 2004-2009 i 2010-2012	101
6.10	Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació segons el nombre de fills a la llar. Espanya, 2004-2012	102
6.11	Taxa de pobresa segons el nombre de progenitors i de fills entre el 2004 i el 2009, i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	103
6.12	Taxa de privació segons el nombre de progenitors i de fills (2004-2009) i canvi en punts percentuals del 2004-2009 al 2010-2012	104
6.13	Distribució de la població infantil total, pobra i amb privació, segons el nombre de progenitors i de fills a la llar. Espanya, 2004-2012	105
8.1.	Efecte de les prestacions universals (de 500 a 6.000 euros) per nen sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011	137

8.2	Efecte de les prestacions universals (de 100 a 1.000 euros) per nen sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011	137
8.3	Efecte de les prestacions universals (de 500 a 6.000 euros) per llar sobre la taxa de pobresa infantil. Espanya, 2011	139
8.4	Taxa de pobresa infantil amb transferències condicionades al nivell d'ingressos de la llar segons el nivell mínim per poder rebre la transferència (entre el 20% i el 60% de la renda mediana equivalent)	144
8.5	Intensitat de la pobresa infantil amb transferències condicionades al nivell d'ingressos de la llar segons el nivell mínim per poder rebre la transferència (entre el 20% i el 60% de la renda mediana equivalent)	146
8.6	Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels adolescents (14-17 anys) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)	148
8.7	Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels infants en famílies monoparentals (esquerra) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)	150
8.8	Efecte de la generositat de les ajudes sobre la taxa de pobresa dels infants en famílies nombroses (esquerra) i sobre la taxa de pobresa infantil (dreta)	151

Col·lecció Estudis Socials

Disponible a internet: www.laCaixa.es/ObraSocial

Títols publicats

1. LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A ESPANYA (*Exhaurit*)
Eliseo Aja, Francesc Carbonell, Colectivo Ioé (C. Pereda, W. Actis i M. A. de Prada), Jaume Funes i Ignasi Vila
2. ELS VALORS DE LA SOCIETAT ESPANYOLA I LA SEVA RELACIÓ AMB LES DROGUES (*Exhaurit*)
Eusebio Megías (director)
3. LES POLÍTIQUES FAMILIARS EN UNA PERSPECTIVA COMPARADA (*Exhaurit*)
Lluís Flaquer
4. LES DONES JOVES A ESPANYA (*Exhaurit*)
Inés Alberdi, Pilar Escario i Natalia Matas
5. LA FAMÍLIA ESPANYOLA DAVANT L'EDUCACIÓ DELS SEUS FILLS (*Exhaurit*)
Víctor Pérez-Díaz, Juan Carlos Rodríguez i Leonardo Sánchez Ferrer
6. VELLESA, DEPENDÈNCIA I ATENCIONS DE LLARGA DURADA (*Exhaurit*)
David Casado Marín i Guillem López i Casanovas
7. ELS JOVES DAVANT EL REPTE EUROPEU
Joaquim Prats Cuevas (director), Cristòfol-A. Trepal i Carbonell (coordinador)
8. ESPANYA DAVANT LA IMMIGRACIÓ
Víctor Pérez-Díaz, Berta Álvarez-Miranda i Carmen González-Enríquez
9. LA POLÍTICA D'HABITATGE EN UNA PERSPECTIVA EUROPEA COMPARADA (*Exhaurit*)
Carme Trilla
10. LA VIOLÈNCIA DOMÈSTICA
Inés Alberdi i Natalia Matas
11. IMMIGRACIÓ, ESCOLA I MERCAT DE TREBALL
Colectivo Ioé (Walter Actis, Carlos Pereda i Miguel A. de Prada)
12. LA CONTAMINACIÓ ACÚSTICA A LES NOSTRES CIUTATS
Benjamín García Sanz i Francisco Javier Garrido
13. FAMÍLIES CANGUR (*Exhaurit*)
Pere Amorós, Jesús Palacios, Núria Fuentes, Esperanza León i Alicia Mesas
14. LA INSERCIÓ LABORAL DE LES PERSONES AMB DISCAPACITATS
Colectivo Ioé (Carlos Pereda, Miguel Ángel de Prada i Walter Actis)
15. LA IMMIGRACIÓ MUSULMANA A EUROPA
Víctor Pérez-Díaz, Berta Álvarez-Miranda i Elisa Chuliá
16. POBRESA I EXCLUSIÓ SOCIAL
Joan Subirats (director)
17. LA REGULACIÓ DE LA IMMIGRACIÓ A EUROPA
Eliseo Aja, Laura Díez (coordinadors)
18. ELS SISTEMES EDUCATIUS EUROPEUS ¿CRISI O TRANSFORMACIÓ?
Joaquim Prats i Francesc Raventós (directors), Edgar Gasòliba (coordinador)

19. PARES I FILLS A
L'ESPANYA ACTUAL
Gerardo Meil Landwerlin
20. MONOPARENTALITAT I
INFÀNCIA
Lluís Flaquer, Elisabet Almeda
i Lara Navarro
21. L'EMPRESARIAT IMMIGRANT
A ESPANYA
Carlota Solé, Sònia Parella
i Leonardo Cavalcanti
22. ADOLESCENTS DAVANT
L'ALCOHOL. LA MIRADA DE
PARES I MARES
Eusebio Megías Valenzuela (director)
23. PROGRAMES
INTERGENERACIONALS.
CAP A UNA SOCIETAT
PER A TOTES LES EDATS
Mariano Sánchez (director)
24. ALIMENTACIÓ, CONSUM
I SALUT
Cecilia Díaz Méndez i Cristóbal
Gómez Benito (coordinadors)
25. LA FORMACIÓ PROFESSIONAL
A ESPANYA. CAP A LA SOCIETAT
DEL CONEIXEMENT
Oriol Homs
26. ESPORT, SALUT I QUALITAT
DE VIDA
David Moscoso Sánchez i Eduardo
Moyano Estrada (coordinadors)
27. LA POBLACIÓ RURAL
D'ESPANYA. DELS
DESEQUILIBRIS A LA
SOSTENIBILITAT SOCIAL
Luis Camarero (coordinador)
28. LA CURA DE LES PERSONES.
UN REpte PER AL SEGLE XXI
Constanza Tobío, M. Silveria Agulló
Tomás, M. Victoria Gómez i
M. Teresa Martín Palomo
29. FRACÀS I ABANDONAMENT
ESCOLAR A ESPANYA
Mariano Fernández Enguita, Luis
Mena Martínez i Jaime Riviere Gómez
30. INFÀNCIA I FUTUR. NOVES
REALITATS, NOUS REPTES
Pau Mari-Klose, Marga Mari-Klose,
Elizabeth Vaquera i Solveig Argeseanu
Cunningham
31. IMMIGRACIÓ I ESTAT
DEL BENESTAR A ESPANYA
Francisco Javier Moreno Fuentes
i María Bruquetas Callejo
32. INDIVIDUALITZACIÓ I
SOLIDARITAT FAMILIAR
Gerardo Meil
33. DISCAPACITATS I INCLUSIÓ
SOCIAL
Col·lectiu Ioé (Carlos Pereda, Miguel
Ángel de Prada i Walter Actis)
34. LA TRANSICIÓ DELS JOVES
A LA VIDA ADULTA. CRISI
ECONÒMICA I EMANCIPACIÓ
TARDANA
Almudena Moreno Mínguez (coord.)
35. CRISI I FRACTURA SOCIAL
A EUROPA. CAUSES I EFECTES A
ESPANYA
Miguel Laparra i Begoña Pérez
Eransus (coordinadors)

36. EL DÈFICIT DE NATALITAT
A EUROPA. LA SINGULARITAT
DEL CAS ESPANYOL
Gøsta Esping-Andersen
(coordinador), Bruno Arpino, Pau
Baizán, Daniela Bellani, Teresa
Castro-Martín, Mathew J. Creighton,
Maike van Damme, Carlos Eric
Delclòs, Marta Domínguez, María
José González, Francesca Luppi,
Teresa Martín-García, Léa Pessin,
Roberta Rutigliano
37. LA DELINQUÈNCIA ALS
BARRIS PERCEPCIONS I
REACCIONS
Alfonso Echazarra
38. CRÉIXER A ESPANYA. LA
INTEGRACIÓ DELS FILLS
D'IMMIGRANTS
Rosa Aparicio i Alejandro Portes
39. APRENENTATGE I CICLE VITAL.
LA DESIGUALTAT
D'OPORTUNITATS DES
DE LA LLAR D'INFANTS FINS
A L'EDAT ADULTA
Héctor Cebolla-Boado
Jonas Radl
Leire Salazar
40. INFÀNCIA, POBRESA I CRISI
ECONÒMICA
Sara Ayllón Gatnau

El paper que s'ha fet servir en aquesta publicació és Coral Book Ivory de 80 grams per a l'interior i Incada Silk de 240 grams per a la coberta. Tots dos papers, distribuïts per Torraspapel, tenen la certificació FSC, marca de gestió forestal responsable, que garanteix la sostenibilitat del procés de fabricació.

ELEMENTAL
CHLORINE
FREE
GUARANTEED

El futur d'una societat depèn en gran manera del nivell de benestar i les oportunitats que oferim a la infància. Per això és determinant saber en quina mesura la pobresa i la privació material afecten les famílies amb infants.

Aquest és precisament l'objectiu de l'estudi, que examina els nivells de pobresa de les famílies amb nens entre els anys 2004 i 2012.

L'anàlisi presta una atenció especial a les famílies més vulnerables, com són les monoparentals, aquelles en què algun dels progenitors (o tots dos) ha perdut la feina o les d'origen immigrant.

L'estudi també compara l'eficiència social i la viabilitat econòmica de diverses mesures de política social destinades a reduir els nivells de pobresa i de privació a les llars amb infants.

Obra Social "la Caixa"